

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ
ΣΥΛΛΟΓΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

ΔΕΚΑ ΑΙΩΝΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ
(9^{ος} - 19^{ος} αι.)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΚΕΙΜΕΝΟ
ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ ΤΣΕΛΙΚΑΣ

ΑΘΗΝΑ
1977
63/5067

00/ FB, 3925, T882

Univ.-Bibliothek
Regensburg

6132=29

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Τὰ Βυζαντινὰ καὶ Μεταβυζαντινὰ χειρόγραφα τοῦ Μουσείου Μπενάκη, πού ἀποτελοῦν μιὰ πολύτιμη ἐνότητα γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα, θὰ γίνουν προσιτὰ μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας καὶ τὴν ἔκδοσὴ τους ἀπὸ τὶς κυρίες Εὐρυδίκη Ζήζικα καὶ Εὐγενία Χατζηδάκη. Πιστεύοντας ὁμως στὴν παιδευτικὴ ἀξία, πού ἔχει ἡ ἐξοικείωση τοῦ μέσου κοινοῦ μὲ τὸ σύνολο τῆς πνευματικῆς παραδόσης τοῦ τόπου, τὸ Μουσεῖο ἀναζητοῦσε ἀπὸ καιρὸ τὴν κατάλληλὴ ἐνκαιρία νὰ παρουσιάσει χαρακτηριστικὰ δείγματα ἀπὸ τὸ σπάνιο αὐτὸ ὕλικό, πού ἀνήκει στὶς λιγότερο γνωστὰς συλλογὰς του. Ἡ ἐνκαιρία αὐτὴ δόθηκε χάρις σὲ πρόταση τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Βιβλιοφίλων πρὸς τὸ Ἴδρυμα νὰ πάρει μέρος στὶς ἐκδηλώσεις, πού θὰ πλαισιώσουν τὸ 10ο Διεθνὲς Συνέδριο Βιβλιοφίλων, μὲ τὴ διοργάνωση μιᾶς εἰδικῆς ἑκθεσης. Ἡ ἐπιλογή τοῦ θέματος τῆς ἑκθεσης εἶναι ἀρκετὰ ἐνδεικτικὴ καὶ φανερῶναι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Μουσείου γιὰ τοὺς παιδευτικοὺς στόχους τῶν ἐκδηλώσεών του. Ἔτσι κρίθηκε ἀπαραίτητη καὶ ἐπιβεβλημένη ἡ ἔκδοση τοῦ καταλόγου τῆς ἑκθεσης ἀπὸ τὸν παλαιογράφο κ. Ἀγαμέμνονα Τσελίκα, συνεργάτη τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν τοῦ Ε.Ι.Ε. πού ἐκτός ἀπὸ τὴ σύνταξη τοῦ κειμένου, εἶχε τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὕλικου.

Γιὰ τὴν συμβολὴ τους στὴν πραγματοποίησιν τῆς ἑκθεσης ὀφείλονται θερμὰς εὐχαριστίες στὸ Διευθυντὴ τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν καὶ Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν κ. Μ. Ι. Μανούσακα, στὸ Διευθυντὴ τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης κ. Francis Walton, στὸ Διευθυντὴ τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης κ. Δ. Παπαστάμο, στὸ Γραμματέα τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Βιβλιοφίλων κ. Κ. Στάϊκο καὶ ἰδιαίτερα στὸν Ἑλληνικὸ Ὄργανισμὸ Τουρισμοῦ, πού ἐνίσχυσε οἰκονομικὰ τὴν πραγμάτωσιν αὐτῆς.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Διευθυντὴς τοῦ Μουσείου Μπενάκη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἑλληνικὴ μικρογράμματα γραφὴ καὶ ἡ κωδικογραφία.

Ἡ γραφὴ σὰ μέσο μεταφορᾶς τῆς πνευματικῆς κληρονομίᾳς ἀπὸ γενιᾶ σὲ γενιᾶ καὶ σὰ στοιχεῖο πολιτισμοῦ ἐξελίσσεται συνεχῶς. Ἡ Ἑλληνικὴ Παλαιογραφία, ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἀνάγνωση τῶν παλαιῶν τύπων τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἐξέταση τῆς γραφικῆς ὕλης, σήμερα ἔχει ἐπεκταθεῖ καὶ σὲ αἰσθητικὰς θεωρήσεις καὶ ψυχολογικὰς ἀναλύσεις τῶν διαφόρων μορφῶν καὶ τύπων.

Οἱ τύποι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς εἰσαγωγῆς τους ἀπὸ τὴ Φοινίκη καὶ τῆς προσαρμογῆς τους στὸ ἑλληνικὸ φωνητικὸ σύστημα ἕως σήμερα, ἐμφανίστηκαν διαδοχικὰ μὲ δύο βασικὰς μορφάς, τὴ μεγαλογράμματα καὶ τὴ μικρογράμματα. Ἡ μεγαλογράμματα γραφὴ, ἀφοῦ πέρασε διάφορα στάδια καὶ πῆρε ποικίλες μορφὰς (γραφὴ τῶν ἐπιγραφῶν, τῶν φιλολογικῶν καὶ μὴ παπύρων, ὀξύρυγχος, τῶν βυζαντινῶν ἐγγράφων, βιβλική, κοινὴ κ.λπ.) διατηρήθηκε ὡς τὸ 10ο αἰ. μ.Χ. Ἀπὸ τὰ τέλη ὁμοῦ τοῦ 8ου αἰ. μ.Χ. ἡ γραφὴ ἄρχισε νὰ μεταβάλλει σημαντικὰ τὴ μορφὴ της, μὲ ἀφάνταστες συνέπειες σχετικὰ μὲ τὴν παράδοση τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαίων κειμένων. Οἱ ὀξεῖες γωνίες τῶν γραμμάτων ἀμβλύνονται μὲ τὸν καινούργιο τρόπο γραφῆς, οἱ εὐθεῖες τους γίνονται καμπύλες καὶ συμπλέκονται, μὲ ἀποτέλεσμα δύο, τρία ἢ καὶ περισσότερα γράμματα νὰ γράφονται μὲ ἓνα σύρσιμο τῆς πέννας σὰ μονοκονδυλιά.

Ἡ μεταβολὴ αὕτῃ στὸ γραφικὸ χαρακτῆρα δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὰ πολιτικὰ πράγματα στὸ Βυζάντιο. Στὸν 8ο καὶ 9ο αἰ. ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία περνᾷ μιὰ γενικὴ κρίση, τόσο μὲ τὶς εἰκονομαχικὰς ἐριδες στὸ ἐσωτερικόν, ὅσο καὶ μὲ τὶς ἀραβικὰς ἐπιδρομὰς στὰ νότια καὶ ἀνατολικά σύνορά της. Μὲ τὸ ἔντονο ἐνδιαφέρον ποὺ δείχνει ἡ Κωνσταντινούπολις γιὰ τὶς νοτιοανατολικὰς ἐπαρχίες, μεταθέτει ὅλο τὸ βάρος τῶν δραστηριοτήτων της ἐκεῖ, μὲ ἀποτέλεσμα αὐτὲς νὰ βρίσκονται συνεχῶς στὸ πολιτικὸ καὶ πνευματικὸ προσκήνιο, γεγονὸς ποὺ φαίνεται νὰ ἐπηρέασε σημαντικὰ καὶ τὴ γένεση, ἄλλὰ καὶ τὴ διάδοση τοῦ νέου τύπου γραφῆς. Ἄν καὶ δὲν ἔχουμε ὡς τώρα συγκεκριμένους ἱστορικὰς μαρτυρίες, οἱ ἐρευνες τῶν παλαιογράφων σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς προέλευσης τῆς μικρογράμματος γραφῆς ἔχουν προσανατολιστεῖ πρὸς τὴ Συρία. Ἡ παλαιογραφικὴ ἐρευνα ἐξετάζοντας τὰ γράμματα ἀπὸ καθαρὰ σχηματικὴ σκοπιὰ τείνει στὸ συμπέρασμα, πὼς ἡ

μεταβολή δὲν ἔγινε αὐτόματα, ἀλλὰ πὼς ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς μακρᾶς ἐξέλιξης, ποὺ ἀρχίζει ἤδη ἀπὸ τὸν 4ο μ.Χ. αἰώνα παράλληλα μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς ταχυγραφικῆς γραφῆς τῶν παπύρων. Καθὼς πιστεύεται, τὸ νέο σύστημα υἱοθετήθηκε πρῶτα γιὰ τὰ διπλωματικά ἔγγραφα καὶ ὕστερα γιὰ τοὺς φιλο-λογικούς καὶ λειτουργικούς κώδικες.

Ὁ ἑλληνικὸς Βατικανὸς κώδικας 2200, ποὺ τοποθετεῖται χρονολογικά στὰ τέλη τοῦ 8ου αἰώνα, εἶναι τὸ πρῶτο δείγμα μικρογράμματης γραφῆς, ποὺ ἔχει μεγάλη μορφολογικὴ ὁμοιότητα μὲ τὴν ταχυγραφικὴ. Ἐπειδὴ ὅμως ἀποτελεῖ μοναδικὴ μαρτυρία, τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις καὶ τοὺς συσχετισμοὺς δὲν μποροῦν νὰ γενικευθοῦν. Πάντως ὁ πρῶτος τύπος μικρογράμματης γραφῆς μὲ συγκεκριμένους κανόνες, δημιουργήθηκε νωρὶς τὸν 9ο αἰώνα, στὴ μονὴ τοῦ Στουδίου τῆς Κωνσταντινούπολης. Τὸ κωδικογραφικὸ ἐργαστήριο ποὺ ἰδρύθηκε ἐκεῖ μὲ τὴν ἐποπτεία τοῦ ἱδρυτῆ τῆς μονῆς Θεοδώρου Στουδίτη, ἔδωσε ἐξαιρετικὰ δείγματα γραφῆς καὶ κωδικογραφικῆς τέχνης, μὲ πλήρη σχηματικὴ ἀναλογία καὶ ὁμοιομορφία.

Ἡ μικρογράμματη γραφὴ σὺν περισσότερῳ εὐέλκτικῃ, ἄρχισε γρήγορα νὰ ἐξελίσσεται καὶ νὰ πολλαπλασιάζει τοὺς τύπους καὶ τὰ σχήματα τῶν γραμμάτων. Κάθε αἰώνας χαρακτηρίζεται καὶ ἀπὸ ἓναν ἢ περισσότερους τύπους γραφῆς καὶ ὅσο προχωροῦμε σὲ νεώτερα χρόνια, τόσο ἡ γραφὴ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοὺς κανόνες τῶν διαφόρων κωδικογραφικῶν σχολῶν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γίνῃ καθαρὰ προσωπικὴ.

Οἱ παλαιογράφοι γιὰ εὐκολία στὴ μελέτη τῶν πολυποίκιλων τύπων τῆς μικρογράμματης γραφῆς, τοὺς ἔχουν δώσει συμβατικά ὀνόματα, ποὺ προέρχονται εἴτε ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο ποὺ φαντάζεται κανεὶς βλέποντας τὸ σύνολο καὶ τὰ συμπλέγματα μερικῶν γραμμάτων, εἴτε ἀπὸ τὸ βιβλιογραφικὸ ἐργαστήριο, τὸ ὁποῖο ἐπιδίδεται στὴ χρῆση ἑνὸς εἰδικοῦ τύπου, ἀκόμα ἀπὸ τὸ κείμενο τὸ ὁποῖο συνηθίζεται νὰ γράφεται μ' ἓνα συγκεκριμένο τύπο καὶ τέλος ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀντιπροσωπευτικότερου κωδικογράφου. Ἔτσι ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γραφὴ «τοῦ Στουδίου» ἔχουμε γραφές μὲ ὀνομασίες ὅπως «παλαιὰ στρογγυλὴ» (Follieri)· «παλαιὰ ἐπιμήκης» (Follieri)· «τύπου Ἀναστασίου» (Follieri)· «φιλοσοφικῆς συλλογῆς» (Follieri)· «σύντομη» (Follieri)· «καλλιγραφικὴ μὲ κλίση» (Follieri)· «Bouletée», δηλ. μὲ κοκκίδες στὶς ἀπολήξεις τῶν κεραίων τῶν γραμμάτων (Irigoín)· «Perlschrift», ἐπειδὴ μοιάζει μὲ περιδέραιο ἀπὸ μαργαριτάρια (Hunger)· «Fettaugen», γράμματα παχιά καὶ στρογγυλά (Hunger)· «ἰταλ.οελλ.ηνικὴ» «ἄσσο πίκκα», ἀπὸ τὸ σύμπλεγμα *ερ*, ποὺ ἔχει τὸ σχῆμα (Follieri)· «κυπριακὴ bouletée», δηλ.

μὲ συνεχεῖς πλοκὲς γραμμάτων (Canari)· «τύπου Μετοχίτη» (Hunger)· «φιλολογικὴ 15ου αἱ.» (Harlfinger)· «Μονῆς Ὁδηγῶν» (Λ. Πολίτης)· «τύ-

που Ἰω. Ναθαναήλ» (Canart)· «άνειμένη τοῦ 17ου αἰ.» (Λ. Πολίτης)· «λειτουργική τοῦ 17ου αἰ.» (Λ. Πολίτης) κ.ἄ.

Ἡ πράξη τῆς γραφῆς συνδέεται ἄμεσα μέ τήν κατασκευή ἑνὸς βιβλίου, ἑνὸς κώδικα, σύμφωνα μέ τήν καθιερωμένη ὁρολογία. Τοῦτο συνεπάγεται ἀπό τὸ μέρος τοῦ κωδικογράφου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ μέρος ἄλλων προσώπων, πολλὰς ἄλλες ἐνέργειες, ποὺ προηγοῦνται ἢ ἔπονται καὶ ποὺ ἐπίσης ἀποτελοῦν ἀντικείμενο τῆς Παλαιογραφίας. Αὐτὲς ἀναφέρονται στὴν κατασκευὴ καὶ ἐπεξεργασία τῆς γραφικῆς ὕλης (μεμβράνης, χαρτιοῦ, μελάνης, πεννῶν), τὸ κόψιμο τῶν φύλλων, τὸ χαράκωμα, τὸ δίπλωμα, τὴ διακόσμηση μέ ἐπίτιτλα σχέδια, πρωτογράμματα, μικρογραφίες, τὸ ράψιμο τῶν τευχῶν καὶ τελικὰ τὸ δέσιμο καὶ τὴ διακόσμησή του. Μερικὲς ἀπὸ τίς ἐνέργειες αὐτὲς τίς ἀναφέρει ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος σ' ἐπιστολὴ του, παρόλο ποὺ ἐκεῖ πρόκειται γιὰ γραφὴ ἀπλῆς ἐπιστολῆς :

Ἐννόησον γὰρ ἡλίκων ἐστίν, ἵνα καὶ χάριτος εἰκῇ καὶ μέλαν ἀγορασθῇ καὶ εἰς κειδὼν καὶ ψαλὶς καὶ καλαμάριον προτεθῇ καὶ γραφὶς ἀμβλυθῇ καὶ ραφίς, καὶ νῆμα, καὶ κηρός. . . αὐχένος κλίσις· ὀφθαλμῶν ἐπιβολαὶ· χειρὸς τέχνη· δακτύλων κίνησις· γονάτων κάμπις· στίχων ἔκθεσις· γραμμάτων τύπος . . .

Τὸ ἔργο τοῦ κωδικογράφου ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ ἐπίπονα, καὶ ἐπιδίδονταν σ' αὐτὸ κυρίως μοναχοὶ στὰ διάφορα βιβλιογραφικὰ ἐργαστήρια. Στὰ περισσότερα σημειώματα τῶν κωδικογράφων ποὺ ὑπογράφουν τὰ χειρόγραφα τους, γίνεται λόγος γιὰ κόπο καὶ μόχθο πολὺ καὶ πάντα σχεδὸν ἢ κωδικογραφικὴ ἐργασία παρομοιάζεται μέ περιπλάνηση σὲ ξένες καὶ ἄγνωστες χώρες ἢ ταξίδι σὲ τρικυμισμένη θάλασσα. Τελειώνοντας τὸ βιβλίο ὁ κωδικογράφος νοιώθει σὰν νὰ φτάνει σὲ γαλήνιο λιμάνι ἢ στὴν ἀγαπημένη του πατρικὴ γῆ.

*Ὡσπερ ξένοι χαίρουσιν ἰδεῖν πατρίδα
καὶ οἱ θαλαττεύοντες εὖρεῖν λιμένα,
οἱ ἰοσοῦντες δὲ τυχεῖν υἱείας,
οὕτω καὶ οἱ γράφοντες βιβλίου τέλος.*

Ἡ πολυτέλεια στὴ χρῆση τῆς γραφικῆς ὕλης καὶ τῆς διακόσμησης, τὸ ἐπίσημο ὕφος τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἄμεση συνάρτησή τους μέ τὸ κείμενο εἶναι στοιχεῖα, ποὺ ἐνδιαφέρουν ὄχι μόνο τὴ διερεύνηση τῆς θέσης τοῦ βιβλίου στὸ βυζαντινὸ κόσμο, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς κατάστασης κωδικογράφων καὶ ἀναγνωστῶν. Ἡ γραφὴ λ.χ. σὲ κώδικες μέ κείμενα ἱερὰ ἔχει ὕφος σοβαρὸ καὶ ἱεροπρεπές, ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴν κλίση τῶν γραμμάτων, τίς χρυσογραφίες, τὸ μεγάλο πλά-

τος τῶν περιθωρίων καὶ τὴν ἄλλη διακόσμηση. Ἀντίθετα σὲ κώδικες μὲ φιλο-
λογικὸ περιεχόμενο, ποὺ συνήθως γράφονταν ἀπὸ φτωχοὺς διδασκάλους,
ἡ πολυτέλεια δὲν εἶχε θέση. Κάθε κενὸς χώρος ἔπρεπε νὰ καλυφθεῖ μὲ
κεῖμενο, γιὰ ἐξοικονόμηση χαρτιοῦ ἢ μεμβράνης, ποὺ κόστιζε ἀκριβὰ.

Τὰ περισσότερα χειρόγραφα βιβλία ἔξω ἀπὸ τὴν πρακτικὴ τους χρησι-
μότητα ἀποτελοῦσαν συγχρόνως καὶ ἔργα τέχνης μοναδικὰ καὶ ἀνεπανάλη-
πτα, ἅξια νὰ θεωρηθοῦν καὶ νὰ κριθοῦν αἰσθητικά. Ἡ συμμετρία, ἡ ὁμοιο-
μορφία καὶ ἡ κλίση τῶν διαφόρων τύπων τῶν γραμμάτων, ἡ ἀναλογία στὴ
δομὴ τῆς σελίδας καὶ τῆς παράθεσης τῶν περιθωριακῶν σχολίων, ἡ σχημα-
τοποίηση τῶν τελευταίων στίχων τοῦ κειμένου, οἱ διακοσμητικὲς προεκτά-
σεις τῶν κεραίων τῶν γραμμάτων καὶ ἄλλα καλλιτεχνικὰ ἐφευρήματα συν-
θέτουν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, ποὺ καταξιώνουν τὴ δεξιότητά τοῦ κωδικο-
γράφου, κάνουν ἄνετη καὶ εὐχάριστη τὴν ἀνάγνωση καὶ προσδίδουν περισ-
σότερο κύρος στὸν κάτοχο τοῦ χειρογράφου.

Ἡ σημασία τέλος ποὺ ἔχει ἡ μελέτη τῆς γραφῆς καὶ γενικὰ ἡ ἔρευνα γύρω
ἀπὸ τὰ θέματα τῆς Παλαιογραφίας εἶναι πρωταρχικὴ· δὲν εἶναι δυνατό νὰ
υπάρξει σωστὴ ἔκδοση καὶ συνεπῶς σωστὴ ἐρμηνεῖα ὁποιοῦδήποτε ἀρχαίου
κειμένου καὶ οὔτε μποροῦν νὰ βγοῦν ἀσφαλὴ συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὴν
ἱστορία τῆς παράδοσής τους, ἂν δὲν ἐξεταστοῦν τὰ χειρόγραφα ὑπ' ὅλες
τους τὶς ἀπόψεις. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἡ μελέτη τῆς γραφῆς, ὅχι μόνο ἀπὸ
τὴ μορφολογικὴ πλευρὰ της, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν τεχνικὴ, τὴν αἰσθητικὴ καὶ
τὴν ψυχολογικὴ.

Τὰ χειρόγραφα τοῦ Μουσείου Μπενάκη καὶ ἡ παρούσα Ἑκθεση.

Στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Μουσείου Μπενάκη σήμερα ὑπάρχουν τρεῖς ἀξιό-
λογες συλλογὲς χειρογράφων. Τὴν πρώτη τὴ δημιούργησε ὁ ἴδιος ὁ ἴδρυ-
τῆς τοῦ Μουσείου Ἀντώνιος Μπενάκης (†1954), ἀγοράζοντας χειρόγραφα
ἐδῶ καὶ στὸ ἐξωτερικόν, ποὺ σήμερα φτάνουν τὰ ἐξηντατρία. Τὴ δεύτερη
συλλογὴ τὴν ἀποτελοῦν τριακόσια δεκατρία χειρόγραφα, ποὺ προέρχονται
ὅλα ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη (Ἀδριανούπολη) καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία. Εἶναι
ἡ λεγόμενη συλλογὴ τῶν «Ἀνταλλαξίμων», ποὺ μεταφέρθηκε στὴν Ἑλ-
λάδα μετὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1922. Τὴν τρίτη συλλογὴ ποὺ περιλαμβάνει δε-
καεννέα χειρόγραφα, τὴ δώρησε στὸ Μουσεῖο μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα βιβλία
τοῦ ὁ μεγάλος βιβλιόφιλος καὶ συλλέκτης Δαμιανὸς Κυριαζῆς (†1951).

Τὰ χειρόγραφα ποὺ παρουσιάζονται σ' αὐτὴν τὴν ἑκθεση διαλέχτηκαν
καὶ ἀπὸ τὶς τρεῖς συλλογές, μὲ σκοπὸ νὰ δείξουν ὅσο γίνεται περισσότερο
τὴ συνέχεια καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἑλληνικῆς κωδικογραφίας καὶ γραφῆς ἀπὸ
τὴν τελευταία μεγαλογράμματη μορφή της (9ος αἰ.) ὡς τὸν 19ο αἰώνα. Κώ-
δικες μὲ πρῶμην μικρογράμματη γραφὴ στίς συλλογές τοῦ Μουσείου

Μπενάκη δὲν ὑπάρχουν (ἄλλωστε εἶναι καὶ γενικά σπανιότατοι). Τὸ πρῶτο καὶ ἀρχαιότερο χειρόγραφο ποὺ ἐκτίθεται εἶναι ἐντυπωσιακὸ καὶ ἐξαιρετικὰ σπάνιο στὸ εἶδος του. Πρόκειται γιὰ τὸ χειρόγραφο Ἀνταλλ. 147, ποὺ εἶναι διπλὸ παλὶμψηστο καὶ στὸ ὁποῖο ἀπεικονίζονται οἱ γραφεῖς τριῶν αἰώνων, τοῦ 9ου, 11ου καὶ 14ου. Οἱ ἐπόμενοι αἰῶνες ἀντιπροσωπεύονται ἱκανοποιητικά, ἂν καὶ ὑπάρχουν κενὰ σχετικὰ μὲ τὶς διάφορες ποικιλίες τῶν γραφῶν. Τὰ χειρόγραφα παρουσιάζονται μὲ σειρὰ χρονολογική. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τῶν ἀχρονολόγητων χειρογράφων βασικὸ κριτήριό στάθηκε τὸ ὕψος τῆς γραφῆς γιὰ τὰ μεμβράνινα καὶ ἐπιπλέον τὰ ὕδατόσημα γιὰ τὰ χάρτινα. Ἐγινε ἀκόμη προσπάθεια, σὲ ἀρκετὲς μάλιστα περιπτώσεις μ' ἐπιτυχία, ν' ἀποδοθοῦν σὲ γνωστοὺς ἐπώνυμους ἢ ἀνώνυμους κωδικογράφους χειρόγραφα ποὺ δὲν εἶχαν καμιὰ κωδικογραφικὴ μνεία.

Στὸν παρόντα κατάλογο, τὴ σύνταξη τοῦ ὁποῖου μοῦ ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ μοῦ ἀναθέσει τὸ Μουσεῖο Μπενάκη μετὰ ἀπὸ εἰσήγηση τῆς ἐπιμελήτριας τοῦ Τμήματος τῶν Ἱστορικῶν του Ἀρχείων δρ. Χρύσας Μαλτέζου, τὴν ὁποία εὐχαριστῶ ἰδιαιτέρως, καταχωρίζω τὰ πιὸ σπουδαῖα τεχνικὰ στοιχεῖα γιὰ κάθε χειρόγραφο. Σ' αὐτὰ περιλαμβάνονται τὰ ὕδατόσημα, ἡ σύνθεση καὶ ἡ ἀρίθμηση τῶν τευχῶν, οἱ χαρακώσεις, ἡ δομὴ τῆς σελίδας, τὰ σημάδια παραπομπῶν σὲ περιθωριακὰ σχόλια καὶ τέλος τὰ κυριότερα χαρακτηριστικὰ τῆς γραφῆς κάθε κωδικογράφου. Στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρονται εἴτε στὴ λεπτομερέστερη δομὴ τῶν χειρογράφων (χάσματα, λευκὰ φύλλα, παραπομπὲς κ.ἄ.), εἴτε στὸ περιεχόμενον, τὰ διάφορα σημειώματα καὶ τὴν ταύτιση τῶν κειμένων δὲν παραθέτω, γιατί ἤδη παρασκευάζεται ἀπὸ τὶς κκ. Εὐρυδίκη Λάππα-Ζήζικα καὶ Εὐγενία Χατζηδάκη συστηματικὸς περιγραφικὸς κατάλογος.

Τελειώνοντας θὰ ἠθελα καὶ ἀπὸ ἐδῶ νὰ εὐχαριστήσω τὸν καθηγητὴ κ. Μ. Ι. Μανούσακα, Διευθυντὴ τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν τοῦ Ε. Ι. Ε., καὶ γιατί μοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴ σύνταξη αὐτοῦ τοῦ καταλόγου καὶ γιατί εἶχε τὴν καλὴ σὺννη νὰ ἐλέγξει τὸ κείμενό μου. Εὐχαριστῶ, ἐπίσης, καὶ τὸν κ. Francis Walton, Διευθυντὴ τῆς Γενναδεῖου Βιβλιοθήκης, γιὰ τὴν προθυμία του νὰ μὲ βοηθήσει στὴ σύνταξη τῆς ἀγγλικῆς περίληψης.

Ἀθήνα 1977

ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ ΤΣΕΛΙΚΑΣ

ΕΚΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- ATSALOS B., La terminologie du livre-manuscrit à l'époque byzantine, Θεσσαλονίκη 1971.
- BATAILLE A., Les Papyrus, Paris 1955.
- BRIQUET C. M., Les Filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600, 4 vol. Genève 1907.
- CANART P., Scribes grecs de la Renaissance, «Scriptorium» 17 (1963), σελ. 56 - 82.
- CAVALLO G., Ricerche sulla maiuscola biblica, Firenze 1967.
- COLLOQUE de Paléographie Grecque et Byzantine, Paris 21 - 25 Octobre 1974 (πολυγραφημένες περιλήψεις).
- DAIN A., Les manuscrits, Paris 1964².
- DE MEYER K. A., Scribes Grecs de la Renaissance, «Scriptorium» 18(1964), σελ. 285 - 266.
- DEV'REESSE R., Introduction à l'étude des manuscrits grecs, Paris 1954.
- DOLD A., Palimpsest-Handschriften, «Gutenberg-Jahrbuch» 1950, σελ. 16 - 24.
- FOLLIERI H., Codices graeci Bibliothecae Vaticanae selecti temporum locorumque ordine digesti, commentariis et transcriptionibus instructi, Apud Bibliothecam Vaticanam 1969.
- GARDTHAUSEN V., Griechische Palaeographie, Leipzig 1911-1913².
- HUNGER H., Studien zur griechischen Paläographie, Wien 1954.
- IRIGOIN J., Pour une étude des centres de copie byzantins, «Scriptorium» 12(1958), σελ. 208 - 227, καί 13(1959), σελ. 177 - 209.
- Les manuscrits grecs 1931 - 1960, «Lustrum» 7(1962), σελ. 5 - 93.
- KOMINΗΣ Α., Πίνακες χρονολογημένων πατριακών κωδίκων, εν 'Αθήναις 1968.
- LAKE K. - S., Dated Greek minuscule manuscripts to the year 1200, vol. I - X, Boston 1934 - 1939.
- LEROY J., Les types de reglure des manuscrits grecs, Paris 1976.
- MIONI E., Introduzione alla paleografia greca, Padova 1973 (καί σὲ ἐλληνικὴ μετάφραση μὲ συμπληρώματα ἀπὸ τὸν Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, 'Αθήνα 1977).
- MOSIN V. A. - TRALJIC S. M., Filigranes des XIIIe et XIVe ss., 2 vol., Zagreb 1957.
- ΠΑΤΡΙΝΕΛΗΣ Χ. Γ., Ἑλληνεὶς κωδικογράφοι τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, «Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» 8 - 9 (1958 - 59), σελ. 63 - 124.
- ΠΟΛΙΤΗΣ Α., Ὁδηγὸς καταλόγου χειρογράφων, 'Αθήναι 1961.
- REYNOLDS L. D. - WILSON N. G., Scribes and scholars, Oxford 1974².

- RICHARD M., Répertoire des Bibliothèques et des Catalogues de Manuscrits grecs, Paris 1958, Supplément I, Paris 1964.
- SCHUBART W., Griechische Palaeographie, München 1925.
- ΣΙΓΑΛΑΣ Α., Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γραφῆς, Θεσσαλονίκη 1934.
- ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ Β. Κ., Οἱ κώδικες τῆς Ἀδριανουπόλεως, «Byzantinische Zeitschrift» 14 (1905), σελ. 588 - 611 καὶ 16(1907), σελ. 266 - 284.
- ΘΟΜΨΩΝ Ε., Ἐγχειρίδιον Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Παλαιογραφίας, κατὰ μετάφρασιν ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Π. ΛΑΜΠΡΟΥ, ἐν Ἀθήναις 1903.
- ΤΣΕΛΙΚΑΣ Α., Ἀριθμογραφικὴ παράσταση τῶν τύπων τῶν χαρακώσεων τῶν χειρογράφων, «Θησαυρίσματα» 13(1976), σελ. 297 - 318.
- TURYN A., Codices Graeci Vaticani saeculis XIII et XIV scripti annorumque notis instructi. In Civitate Vaticana MCMLXIV.
- Dated Greek manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth centuries in the libraries of Italy, Urbana-Chicago-London 1972.
- VAN GRONINGEN B. A., Short Manual of Greek Palaeography, Leiden 1963.
- VOGEL M. - GARDTHAUSEN V., Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, Leipzig 1909.
- WEITZMANN K., Die byzantinische Buchmalerei des IX. und X. Jahrhunderts, Berlin 1935.
- WILSON N., Mediaeval Greek Bookhands. Examples selected from greek manuscripts in Oxford Libraries, Cambridge-Massachusetts 1972.
- WITTEK M., Album de Paléographie grecque, Gand 1967.

Παλίμψηστο

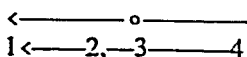
9ος, 11ος, 14ος αἰ.

Μεμβράνη-Χαρτί Διαστ. 260 × 200 χιλ. φφ. 401

Γραφή 9ου αἰ. μεγαλογράμματη, Μεμβράνη, φφ. 112 - 307.

Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλίες.

Κωδικογράφος ἄγνωστος. Ἡ γραφή ἔχει μικρὸ σχῆμα καὶ ἐλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ. Τὸ μελάνι στὸ κυρίως κείμενο ἦταν καστανὸ καὶ στοὺς τίτλους κόκκινο. Ἡ σύνθεση τῶν τευχῶν δὲν μπορεῖ νὰ προσδιοριστεῖ. Τὸ κείμενο ἦταν γραμμένο σὲ δύο στήλες μὲ 34 τουλάχιστον στίχους. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 210 × 136 χιλ. Χαράκωση τοῦ τύπου

Διακόσμηση μὲ ἐπίτιτλα σχέδια καὶ μεγάλα πρωτογράμματα, σχεδιασμένα ὅλα μὲ κόκκινο, πράσινο καὶ γαλάζιο μελάνι.

Γραφή 11ου αἰ., Α' μέρος, Μεμβράνη, φφ. 1 - 111.

Ἀδιάγνωστο πατεριζὸ κείμενο.

Ἡ γραφή αὐτοῦ τοῦ τμήματος διακρίνεται μ' ἐξαιρετικὴ δυσκολία καὶ ἀπαιτεῖται πολὺς χρόνος καὶ μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ ἐξακριβωθεῖ ἡ ταυτότητα τοῦ κειμένου. Τὸ μελάνι ἦταν καστανὸ ἀνοιχτό. Τὸ κείμενο μονόστηλο μὲ 29 τουλάχιστον στίχους. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας περίπου 200 × 170 χιλ. Δὲν διακρίνονται οὔτε κοσμήματα, οὔτε πρωτογράμματα.

Γραφή 11ου αἰ., Β' μέρος, Μεμβράνη, φφ. 112 - 307.

Εὐαγγελιστάριο.

Τὰ γράμματα ἔχουν μεγάλο καὶ ἐπίσημο σχῆμα καὶ διακρίνονται εὐκόλα. Τὸ μελάνι εἶναι καστανὸ ἀνοιχτό. Τὸ κείμενο εἶναι δίστηλο μὲ 24 τουλάχιστον στίχους. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 245 × 160 χιλ. Διακόσμηση δὲν διακρίνεται. Χαρακτηριστικὸ τῆς γραφῆς αὐτοῦ τοῦ μέρους, τὸ μόνο ποὺ μπορούμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα, εἶναι ὅτι χρησιμοποιεῖ γιὰ τελικὸ ς τὸν στρογγυλὸσχημο τύπο σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις.

Γραφή 14ου αἰ., Μεμβράνη φφ. 1 - 307, Χαρτί φφ. 308-401.

Πανηγυρικὸ διαφόρων ἑορτῶν τοῦ ἔτους μὲ ὁμιλίες τοῦ Μ. Βασιλείου, Ἰω. Χρυσοστόμου, Ἀνδρέου Κρήτης καὶ Βίους ἁγίων ἀπὸ τὸν Συμεῶνα τὸ Μεταφραστή.

Ἡ μεμβράνη ἔχει χρῶμα βαθύ καστανὸ, ποὺ μερικὲς φορὲς γίνεται πιὸ ἀνοιχτό. Τὸ χαρτί ἔχει χρῶμα ἄσπρο, ἀλλὰ μὲ πολλὰ σκιές. Στὸ χαρτί

διαφαίνεται ύδατόσημο με τὸ σχέδιο τοῦ γράμματος Ο, ἐνὸς μικροῦ τριγώνου καὶ τοῦ γράμματος σ, ποὺ μοιάζει με σαλίγκαρο. Τὴν παράσταση αὐτὴ δὲν τὴ συναντήσαμε στὰ δύο γνωστὰ εὐρετήρια, ἢ ὅποια πάντως ἀνήκει στὴν ἴδια κατηγορία, ποὺ ἀνήκουν καὶ τὰ σχέδια Μ.—Tr. 5114-5719 καὶ ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 1305 ὡς τὸ 1310. Τὸ μελάνι εἶναι καστανό. Τὸ κείμενο εἶναι μονόστηλο με 31 στίχους. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 205 × 140 χιλ. Χαράκωση τοῦ τύπου

$\longleftrightarrow \circ \longleftrightarrow$
 12 ————— 34
 $\longleftrightarrow \circ \longleftrightarrow$

Διακόσμηση με ἐλικοειδῆ ἐπίτιτλα καὶ πρωτογράμματα, σχεδιασμένα με κόκκινο μελάνι, χωρὶς ἰδιαίτερη φροντίδα.

Ὁ γραφέας καὶ αὐτοῦ τοῦ μέρους εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφὴ του εἶναι ὀρθία, χωρὶς συμπλέγματα καὶ με πολὺ λίγες συνδέσεις γραμμῶν. Ὑπερτεροῦν οἱ μικρογράμματοι τύποι. Οἱ συντομογραφίες εἶναι σπάνιες, ἰδίως στὸ μεμβράνινο τμῆμα. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ γράμμα β, ποὺ δὲν ἔχει σταθερὴ μορφή, καὶ τὸ γράμμα ξ. Ἀξιοπαρατήρητα εἶναι ἀκόμη τὰ στρογγυλόσχημα γράμματα α, ο, σ, στὰ ὅποια πολλὲς φορὲς ὁ κύκλος τους εἶναι πλατύτερος ἀπὸ τὸ κανονικό. (Πίν. Α')

2

Μπεν. 10

Μεμβράνη Διαστ. 255 × 155 χιλ. φφ. 263 10ος αἰ.

Γρηγορίου Νύσσης, Ὁμιλίες εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς κ.α.

Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Λόγος εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.

Μεμβράνη ὑποκίτρινη. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται μ' ἑλληνικοὺς χαρακτηῖρες στὴν πρώτη σελίδα τους κάτω ἀριστερά. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 190 × 115 χιλ. με 31 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12 ——— 34. Χωρὶς διακόσμηση. Πρωτογράμματα ἀπλά, σχεδιασμένα με τὸ ἴδιο μελάνι. Στὸ πρῶτο καὶ τελευταῖο φύλλο ὑπάρχουν κηλίδες, ποὺ προῆλθαν ἀπὸ ὑγρασία καὶ τὴν ἐπαφὴ τῶν φύλλων αὐτῶν με τὸ δέρμα τῆς παλαιᾶς στάχωσης.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφὴ κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ παρέχει τὴν ἐντύπωση βιασύνης. Πολλὰ γράμματα συνδέονται μεταξύ τους, λίγα ὅμως εἶναι τὰ πραγματικὰ συμπλέγματα. Οἱ τύποι τῶν γραμμῶν εἶναι μικρογράμματοι καὶ μεγαλογράμματοι, με ὑπεροχὴ τῶν πρώτων. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ τύποι τῶν γραμμῶν ζ, κ, φ, ὁ σύνδεσμος δὲ καὶ ἡ κατάληξη ναι.

Τοῦ τελικοῦ ς χρησιμοποιοῦνται οἱ τύποι c καὶ s , ὅπου αὐτὸ δὲν παραλείπεται. Ὁ τύπος s μόνο μετὰ τὰ γράμματα a, e, i, η καὶ u (μετὰ ἀπὸ τὰ i καὶ η ὄχι πάντα). Στὰ περιθώρια γύρω ἀπὸ τὸ κείμενο συναντοῦμε σχόλια ἢ ἐπεξηγήσεις, καθὼς καὶ τὰ συνηθισμένα παρακελευσματικά $C\eta$ (= σημειώσαι) καὶ $\omega\rho$ (= ὥραϊον).

(Πίν. Β')

3

Μπεν. 53

Παλίμψηστο

10ος, 13ος - 14ος αἰ.

Μεμβράνη Διαστ. 320×250 χιλ.

φφ. 127

Γραφή 10ου αἰ.

Ἰω. Χρυσοστόμου, Ὁμιλίαι εἰς τὴν Γένεσιν.

Ἡ γραφή ἔχει μικρὸ σχῆμα καὶ ἐλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ. Τὸ μελάνι εἶναι καστανὸ ἀνοιχτό. Ἡ σύνθεση τῶν τευχῶν δὲν μπορεῖ νὰ προσδιοριστεῖ, γιατί ἡ σειρὰ τῶν φύλλων ἔχει διασαλευθεῖ ἀπὸ νεώτερο γραφέα. Τὸ κείμενο ἦταν δίστηλο μὲ 33 στίχους. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 230×190 χιλ. Χαράκωση τοῦ τύπου

_____ ∞ _____
12 — 3, - 4 — 567
_____ ∞ _____

Διακόσμηση δὲν φαίνεται νὰ εἶχε, παρὰ μόνο ἔντεχνα πρωτογράμματα μικροῦ σχήματος, σχεδιασμένα μὲ κόκκινο μελάνι.

Ἐνδεικτικὰ γιὰ τὸ περιεχόμενο ἀναφέρουμε, ὅτι ἀπὸ τὸ φ. 10ν ἀρχίζει ἡ Ε' ὁμιλία (PG. 53, 48), ἀπὸ τὸ φ. 54ν ἡ Κ' (PG. 53, 166) καὶ ἀπὸ τὸ φ. 109 ἡ ΚΑ' (PG. 53, 175).

Γραφή 13ου - 14ου αἰ.

Εὐαγγελιστάριο.

Μεμβράνη μὲ χρῶμα καστανό. Τεύχη μὲ ἀσταθὴ ἀριθμὸ φύλλων. Μελάνι καστανὸ βαθύ. Κείμενο δίστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 230×190 χιλ. μὲ 21 στίχους. Χαράκωση ἡ παλαιά. Σειρὰ τῆς στάχωσης τῶν φύλλων ἀνώμαλη. Διακόσμηση μὲ ἀνθίνα ἐπίτιτλα σχεδιασμένα μὲ τὸ ἴδιο μελάνι. Πρωτογράμματα ἀπλά καὶ ἐπιγραφές μὲ μελάνι κόκκινο.

Γραφεὺς εἶναι ὁ ἱερέας καὶ μέγας οἰκονόμος τῆς μητρόπολης Ἰωαννίνων Μιχαὴλ Φιλανθρωπινός, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα δὲν ἀναγράφεται στὸ εὐρετήριο τῶν Marie Vogel - Victor Gardthausen, *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig 1909, οὔτε καὶ στὰ συμπληρώματά

του από τους Χ. Γ. Πατρινέλη, P. Canart, K.A. De Meyier, B.L. Fonkic, J. Wiesner - U. Victor και C. Casetti - Brach.

Υπογράφει τὸ χειρόγραφό του σὲ φύλλο, ποὺ εἶναι κολλημένο στὴν ἐσωτερικὴ ὀψη τοῦ πρώτου φύλλου τῆς στάχωσης, μετὰ τὸ σημεῖωμα ποὺ ἀκολουθεῖ καὶ τοῦ ὁποίου ἡ γραφή, ἂν καὶ ἀνεπιτήδευτη, ταυτίζεται μετὰ τὴ γραφή τοῦ χειρογράφου.

Ἡ ἱερὰ βίβλος αὕτη ἀφιερῶθῃ τῇ μονῇ τοῦ παμμάκαρος ἀγίου Νικολάου τῇ ἐπικεκλημένῃ τοῦ κυρ Ἰακώβου ἐν τῷ νησίῳ παρ' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ Μιχ(αήλ) ἱερέως τοῦ Φιλανθρωπικοῦ καὶ οἱ τοῦτ(ον) ἐντυγχάνοντ(ες) μέμνησθαί μου διὰ τὸν Κ(ύριο)ν.

Μιχ(αήλ) ἱερεὺς καὶ μέγας οἰκονόμος τῆς ἀγιοτάτης μητροπόλεως Ἰωαννίνων ὁ Φιλανθρωπηνός.

Ὁ Μιχαήλ Φιλανθρωπηνὸς τοῦ σημειώματος αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι καὶ ὁ μετέπειτα ἡγούμενος καὶ ἀνακαινιστὴς τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Νικολάου στὸ νησί τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων. (Βλ. σχετικὰ Φωτίου Γ. Οἰκονόμου, Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1966, σελ. 79 - 81).

Ἡ γραφή τοῦ Μιχαήλ Φιλανθρωπικοῦ ἔχει σχετικὰ μεγάλο σχῆμα, εἶναι στρογγυλὴ καὶ ὀρθία. Ἐχει πολλὰ συνδέσεις, λίγα ὅμως συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι οἱ συνδέσεις τοῦ ε, τοῦ χ καὶ ἡ -μη-. Τὸ τελικὸ ζ εἶναι τῶν τύπων c καὶ σ, σὲ ἴση ἀναλογία. Ἡ ὀρθογραφία καὶ ὁ τονισμὸς εἶναι σωστά. Ἡ στίξις ἀκολουθεῖ τὸ ρυθμὸ τῆς ἀνάγνωσης. (Πίν. Γ')

4

Μπεν. 5

Χαρτί Διαστ. 215 × 170 χιλ. φφ. 11 11ος αἰ.

Ψαλμοὶ Σολομώντος.

Τὸ ἐντεκάφυλλο αὐτὸ τεῦχος φαίνεται πῶς εἶναι μέρος ἄλλου χειρογράφου. Τὸ χαρτί ἔχει χρῶμα καστανό. Ὑδατόσημα δὲν ὑπάρχουν. Τὸ μόνο ποὺ διακρίνεται, εἶναι οἱ διαφανεῖς γραμμὲς τοῦ χαρτιοῦ σὲ ἀπόσταση 45 χιλ. ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Τὸ μελάνι εἶναι βαθὺ καστανό. Τὸ κείμενο εἶναι μονόστηλο μετὰ 28 στίχους. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 175 × 140 χιλ. Χαράκωση τοῦ τύπου 12—34. Ἀκόσμητο. Πρωτογράμματα ἀπλὰ, σχεδιασμένα μετὰ τὸ ἴδιο μελάνι. Μικρὲς φθορὲς ἀπὸ ἔντομα.

Ὁ γραφέας εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι στρογγυλὴ, μετὰ ἐλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ μεγαλογράματοι τύποι εἶναι πολὺ λίγοι. Τὰ γράμματα συνδέονται μεταξύ τους, ἀλλὰ συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες πέρα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα δὲν ὑπάρχουν. Τὸ τελικὸ ζ εἶναι παντοῦ τοῦ τύπου σ. Χαρακτηριστικὴ ἡ σύνδεση γα. Ὁ τονισμὸς, ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις δὲν ἔχουν λάθη. (Πίν. Δ')

Μεμβράνη Διαστ. 135 × 115 χιλ. φφ. 157 11ος αἰ.

Τὰ Τέσσερα Εὐαγγέλια.

Μεμβράνη ὑποκίτρινη. Τεύχη τετράδια, τῶν ὁποίων ἡ ἀρίθμηση δὲν διακρίνεται. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 90 × 68 χιλ. με 23 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου

<—οο—>
 12 — 34,56
 <—οο—>

Τὸ κείμενο στὸ φ. 111ν με τριγωνικὲς σχηματοποιήσεις. Διακόσμηση με ἐπίτιτλα, πρωτογράμματα καὶ μικρογραφίες στὰ φφ. 19ν, 56ν καὶ 112ν, οἱ ὁποῖες ὁμως φαίνονται ἔργα τοῦ 20οῦ αἰ.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Τὸ σημείωμα ποὺ βρίσκεται στὸ φ. 155ν, πάνω καὶ κάτω ἀπὸ τὸ κατακλειστικὸ κόσμημα, δὲν φαίνεται νὰ δηλώνει καὶ τὸν κωδικογράφο, γιατί ὑπάρχουν σημαντικὲς διαφορὲς στοὺς γραφικοὺς χαρακτήρες. Τὸ σημείωμα λέγει:

*Ἰω(άννη) ἀμαρτ(ω)λ(ῶ) τῶι Μαρκανοπ(ού)λ(ω) ἐν κρίσει Σ(ῶτ)ερ
 ἄνες, πρεσβείαις τῆς Μ(ητρού)ς σου καὶ πάντων τῶν ἀγίων, ἀμήν.*

Τὸ σημείωμα αὐτὸ μᾶλλον ἀποδίδεται σὲ μεταγενέστερο κτήτορα τοῦ χειρογράφου, ποὺ ἔγραψε καὶ τίς δύο εὐχὲς στὸ φ. 154r-v.

Ἡ γραφὴ τοῦ χειρογράφου ἔχει μικρὸ μέγεθος, εἶναι λεπτή, κομψή καὶ κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἔχει πολλὰ συνδέσεις καὶ συμπλέγματα, λίγες ὁμως συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα γ, ξ, ψ, ω καὶ οἱ συνδέσεις εξ, ερ, εφ. Τελικὸ ς τῶν τύπων c καὶ σ, ὑπερτερεῖ ὁμως ὁ δεύτερος.

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξη καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη.

Μεμβράνη Διαστ. 213 × 170 χιλ. φφ. 291+I 11ος αἰ.

Τὰ Τέσσερα Εὐαγγέλια.

Μεμβράνη ὑπόλευκη, με καλὴ κατεργασία. Τεύχη τετράδια, τῶν ὁποίων ἡ ἀρίθμηση δὲν διακρίνεται. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 130 × 95 χιλ. με 20 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου

<—οο—>
 123 — 45,6
 <—οο—>

Διακόσμηση με μικρογραφίες στὰ φφ. 1r, 141r, 142r, 234r καὶ 291r, οἱ ὁποῖες ὁμως κατὰ τὴν κρίση τῶν εἰδικῶν εἶναι τοῦ 20οῦ αἱ. Δέσιμο ξύλινο, με καφε δερμάτινη ἐπένδυση, ποὺ ἔχει πρόστυπες κυκλικές παραστάσεις καὶ διακοσμητικὰ καρφιά,

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι καθαρὴ, με ἑλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἔχει πολλὰ συνδέσεις, λίγα ὁμως συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα γ, κ, λ, οἱ συνδέσεις ακ, θη, υξ, εξ καὶ τὸ σύμπλεγμα πτ.

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξη καὶ ὁ τόνισμός χωρὶς λάθη.

7

Ἀνταλλ. 138

Μεμβράνη Διαστ. 250 × 175 χιλ. φφ. 171 11ος αἱ.

Εὐαγγελιστάριο.

Μεμβράνη παχιά. Τὰ περισσότερα τεύχη τετράδια, χωρὶς ἀρίθμηση. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 190 × 140 χιλ. με 21 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1<—23. Διακοσμητικὰ ἐπιτίτλα καὶ πρωτογράμματα, σχεδιασμένα με κόκκινο μελάνι καὶ χρωματισμένα με γαλάζιο.

Γραφείας ἄγνωστος. Ἡ γραφή ἔχει στρογγυλὸ σχῆμα καὶ ὀρθιο. Στὸ κυρίως κείμενο ἡμιμεγαλογράμματους τύπους συναντοῦμε περισσότερο στὰ γράμματα η, κ, π καὶ τ.

Παντοῦ τὸ τελικὸ ς εἶναι τοῦ τύπου σ. Ἡ στίξη εἶναι ἀπλοποιημένη καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τοὺς γραμματικοὺς κανόνες, ἐνῶ ὁ τονισμός καὶ ἡ ὀρθογραφία εἶναι σωστά. Ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ τονισμοῦ εἶναι ἡ διατήρηση τοῦ παλαιοῦ τύπου τῆς ψιλῆς καὶ τῆς δασείας — — .

Τὸ κείμενο τοῦ Εὐαγγελίου συνοδεύεται καὶ ἀπὸ σημαδόφωνα, ἐνδεικτικὰ τοῦ τρόπου τῆς ἀνάγνωσης τοῦ κειμένου, ποὺ ἔχουν γραφεῖ με κόκκινο μελάνι καὶ ἔχουν παρεμβληθεῖ ἀνάμεσα στοὺς στίχους. Στοὺς τίτλους διατηρεῖται ἡ μεγαλογράμματη γραφή.

8

Μπεν. 48

Μεμβράνη Διαστ. 260 × 185 χιλ. φφ. I† 200 11ος αἱ.

Εὐαγγελιστάριο.

Μεμβράνη ὑποκίτρινη καὶ παχιά. Τὰ περισσότερα τεύχη εἶναι τετράδια, ποὺ ἔχουν ἀρίθμηθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν κωδικογράφο στὴν πρώτη σελίδα τους πάνω δεξιὰ καὶ ἀπὸ μεταγενέστερο κτήτορα πάλι στὴν πρώτη σελίδα, ἀλλὰ κάτω δεξιὰ. Μελάνι καστανό. Τὸ κείμενο εἶναι μονόστηλο. Γραμ-

μένη επιφάνεια σελίδας 180×110 χιλ. με 23 στίχους. Χαράκωση του τύπου

$$\begin{array}{c} \text{—————} \circ \text{—————} \\ 12 \text{ ————— } 345 \\ \text{—————} \circ \text{—————} \end{array}$$

Διακόσμηση με μικρογραφίες, ἐπίτιτλα καὶ πρωτογράμματα, πού κατὰ τὴν κρίση τῶν ἐιδικῶν εἶναι τοῦ 19ου ἢ 20ου αἵωνα.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι ὀρθία, στρογγυλὴ καὶ ἔχει σχετικὰ μεγάλο μέγεθος. Ἔχει πολλὰς συνδέσεις, λίγα ὅμως συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα *κ*, *λ* καὶ οἱ συνδέσεις τοῦ *γ* καὶ τοῦ *ξ*. Τὸ τελικὸ *ς* εἶναι τὶς περισσότερες φορὲς τοῦ τύπου *σ*. Τὸ κείμενο συνοδεύεται ἀπὸ σημαδόφωνα. (Πίν. Ε')

9

Ἀνταλλ. 247

Μεμβράνη Διαστ. 285×215 χιλ. φφ. 220 12ος αἰ.

Πραξαπόστολος.

Μεμβράνη λευκὴ, με πολλὰς κυμάνσεις. Τεύχη τετράδια, πού ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη σελίδα κάτω δεξιὰ καὶ στὴν τελευταία κάτω ἀριστερά. Μελάνι καστανό. Κείμενο δίστηλο. Γραμμένη επιφάνεια σελίδας 195×140 χιλ. με 25 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου

$$\begin{array}{c} \text{<—————} \circ \text{—————>} \\ 12 \text{ ————— } 3,4 \text{ ————— } 56,7 \\ \text{<—————} \circ\circ \text{—————>} \end{array}$$

Διακόσμηση με πρωτογράμματα καὶ ἐπίτιτλα πολύχρωμα, ἄριστης μικρογραφικῆς τέχνης. Τὰ φφ. 1-3 καὶ 219-220 πρόσθετα, ἀπὸ ἄλλο χειρόγραφο, τῆς ἰδίας ἐποχῆς.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι πλατιά καὶ ἐπίσημη, ὅπως ἀρμόζει στὸ περιεχόμενο. Ἔχει πολλὰς συνδέσεις, λίγες ὅμως συντομογραφίες καὶ συμπλέγματα. Χαρακτηριστικὰ τοῦ κωδικογράφου εἶναι οἱ συνδέσεις *αφ*, *επ*, *ουκ*, *εξ*, *εκ*, ἢ συντομογραφία τῆς κατάληξης *-ται* καὶ τὸ ἡμιμεγαλογράμματο *α*, πού πολλὰς φορὲς ἐπιγράφεται.

Τελικὸ *ς* τῶν τύπων *ς* καὶ *σ*, με σημαντικὴ ὑπεροχὴ τοῦ πρώτου. Ἡ ὀρθογραφία καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη· ἡ στίξις ἀκολουθεῖ τὸν τρόπο τῆς ἀνάγνωσης. (Πίν. Σ')

Μεμβράνη - Χαρτί Διαστ. 270 × 225 χιλ. φφ. 141 12ος, 14ος αἰ.

Εὐαγγελιστάριο.

Γραφή 12ου αἰ., Μεμβράνη, φφ. 1-7, 9-29, 31-83, 113-141.

Μεμβράνη ὑπόλευκη, καλὰ ἐπεξεργασμένη. Τεύχη με ἀσταθὴ ἀριθμὸ φύλλων καὶ χωρὶς ἀρίθμηση. Μελάνι καστανό. Κείμενο δίστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 180 × 140 χιλ. με 17 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου

<————— ∞ —————>
12 ——— 34,56 ——— 78,9
<————— ∞ —————>

Διακόσμηση μόνο με περίτεχνα, ἐπίχρυσα πρωτογράμματα.

Ὁ κωδικογράφος τοῦ μέρους αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι στρογγυλὴ καὶ ἔχει ἐλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ. Ὅλα σχεδὸν τὰ γράμματα ἔχουν διπλοὺς τύπους. Ὑπάρχουν πολλὰς συνδέσεις καὶ συμπλέγματα, λίγες ὅμως συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα α, ξ, οἱ συνδέσεις εκ, επ, χι, χο, καὶ τὰ συμπλέγματα μοι, σθε, αχ καὶ εχ.

Ἡ ὀρθογραφία εἶναι σωστή, τὸ ἴδιο καὶ ὁ τονισμός. Ἡ στίξις ἀκολουθεῖ τὸ ρυθμὸ καὶ τὸν τρόπο τῆς ἀνάγνωσης, ὅπως αὐτὴ ρυθμίζεται με τὰ σημαδόφωνα, ποὺ ὑπάρχουν στὰ διάστιχα τοῦ κειμένου. Τὸ τελικὸς εἶναι τοῦ τύπου σ.

Γραφή 14ου αἰ., Μεμβράνη φφ. 83v-85, Χαρτί φφ. 86-112.

Χαρτί ὑπόλευκο, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο με παράσταση βασιλίσκου, ἢ ὁποία ὅμως δὲν ὑπάρχει στὰ γνωστὰ εὐρετήρια ὑδατόσημων τοποθετεῖται πάντως με βεβαιότητα στὸν 14ο αἰώνα. Μελάνι καστανό. Κείμενο δίστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 190 × 145 με 26 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1———2,3———45. Διακόσμηση δὲν ὑπάρχει.

Καὶ αὐτοῦ τοῦ μέρους ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι στρογγυλὴ καὶ ὀρθία. Ἐχει πολλὰς συνδέσεις, συντομογραφίες καὶ συμπλέγματα. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα α, λ, ξ, σ, οἱ συνδέσεις αν, ατ, εξ καὶ τὸ σύμπλεγμα ει.

Τὰ ι καὶ υ πάντα ἔχουν διαλυτικά. Τὸ τελικὸς εἶναι τῶν τύπων ς καὶ σ, ὑπερέχει ὅμως σημαντικὰ ὁ δεῦτερος. Ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις δὲν ἔχουν λάθη. Ὁ τονισμός εἶναι σωστός καὶ πολλὰς φορὲς ὁ τόνος συνδέεται με τὰ τονιζόμενα γράμματα.

Μεμβράνη Διαστ. 195×135 χιλ. φφ. 129 12ος αἰ.

Τὰ Τέσσερα Εὐαγγέλια.

Μεμβράνη υπόλευκη. Τεύχη τετράδια, πού ἡ ἀρίθμησή τους δὲν διακρίνεται. Μελάνι βαθύ καστανό· στίς ἐπιγραφές τῶν Εὐαγγελίων κόκκινο, καλυμμένο μὲ χρυσόχρωμα. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 135×85 χιλ. μὲ 32 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου

<— o —>
12 <— 34, 56
<— o —>

Διακόσμηση μὲ καλλιτεχνικότατα πρωτογράμματα καὶ μικρογραφίες τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἀπὸ τίς ὁποῖες ὁμῶς σώζεται μόνο μία, στὸ φ. 77r, πού ἀπεικονίζει τὸν Εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι στρογγυλή, ὀρθία καὶ κομψή. Ἔχει πάρα πολλές συνδέσεις, λίγα ὁμῶς συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικά εἶναι τὰ γράμματα β, ε, φ, ω, οἱ συνδέσεις ατ, ευτ, χρ, τὰ συμπλέγματα ταξ, αγ, αχ καὶ ἡ κατάληξη -λος.

Τελικὸ ς τῶν τύπων σ καὶ c μὲ σημαντικὴ ὑπεροχὴ τοῦ πρώτου. Ἡ ὀρθογραφία καὶ ὁ τονισμὸς σωστά· ἡ στίξις ρυθμική.

Μεμβράνη Διαστ. 190×145 χιλ. φφ. 341 12ος αἰ.

Ἰωάννης τῆς Κλίμακος.

Μεμβράνη υπόλευκη, μὲ καλὴ ἐπεξεργασία. Τεύχη τετράδια μὲ ἀρίθμηση στὴν πρώτη σελίδα κάτω ἀριστερὰ καὶ στὴν τελευταία κάτω δεξιὰ. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 110×90 χιλ. μὲ 16 στίχους. Χαράκωση διαφόρων τύπων ἀνάλογα μὲ τὰ σχόλια τῶν περιθωρίων. Ὁ ἐπικρατέστερος τύπος εἶναι

<— oooo —>
12 <— 34,5 +6 ∞ = 5—7
<— oo,∞ —>

Πολλές φορές τὰ σχόλια στὸ περιθώριο ἔχουν τριγωνικές, ρομβοειδεῖς ἢ ἄλλες γραμμικὲς σχηματοποιήσεις. Διακόσμηση μὲ πολύχρωμα ἐπίτιτλα καὶ πρωτογράμματα ἐξοχῆς μικρογραφικῆς τέχνης.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος· κλείνει τὸ χειρόγραφό του στὸ φ. 338 μὲ τὴ φράση:

Τέλος σὺν Θ(ε)ῶ τῆς βίβλου τοῦ μακαρίου Ἰω(άννου) τοῦ τῆς Κλίμα-
κος, οὗ ταῖς πρεσβείαις σῶσον ἡμᾶς ὁ Θ(ε)ός.

Ἡ γραφή του κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ. Εἶναι στρογγυλὴ καὶ πολὺ κομπή.
Ὅλα σχεδὸν τὰ γράμματα ἔχουν καὶ ἡμιμεγалоγράμματος τύπους. Ἐχει
πολλὰ συνδέσεις, λίγα ὅμως συμπλέγματα καὶ λιγότερες συντομογραφίες.
Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα ξ, σ, τ καὶ οἱ συνδέσεις πεπ,λαξ, καὶ
πεφ. Ἀξιοσημείωτη ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ μεγάλῃ ποικιλία παραπεμπτικῶν
σημείων γιὰ τὰ σχόλια στὰ περιθώρια ὁπως:

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη. (Πίν. Ζ')

13

Ἀνταλλ. 140

Μεμβράνη Διαστ. 350 × 255 χιλ.. φφ. 227 12ος αἰ.

Εὐαγγελιστάριο.

Μεμβράνη ὑπόλευκη μεσαίου πάχους. Τεύχη με ἀσταθὴ ἀριθμὸ φύλλων·
τὰ περισσότερα εἶναι τριάδια καὶ τετράδια. Μελάνι βαθύ καστανό. Κείμενο
δίστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 220 × 160 χιλ.. με 16 στίχους. Χαρά-
κωση τοῦ τύπου

<————— οο —————>
 12 <———— 3,-4 ————— 56,7
 <————— οο —————>

Διακόσμηση ιδιαίτερη δὲν ὑπάρχει· μόνο τὰ πρωτογράμματα καὶ οἱ ἐπιγραφές τῶν Εὐαγγελίων ἔχουν καλυφθεῖ με χρυσόχρωμα.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή ἔχει μεγάλο μέγεθος καὶ ἐπίσημο σχῆμα, γιὰ νὰ ἐναρμονίζεται με τὸ περιεχόμενο. Ὑπάρχουν μόνο συνδέσεις καὶ ἐλάχιστα συμπλέγματα. Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ συνδέσεις δε, θε, θη καὶ τὸ σύμπλεγμα -εγ.

Τελικὸ ζ τῶν τύπων σ καὶ ς σὲ ἴση ἀναλογία. Τὸ κείμενο συνοδεύεται ἀπὸ σημαδόφωνα. Ἡ ὀρθογραφία καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη. Ἡ στίξις ἀκολουθεῖ τὸν τρόπο τῆς ἐκφώνησης.

14

Μπεν. 7

Μεμβράνη Διαστ. 240 × 190 χιλ. φφ. 293 12ος-13ος αἱ.

Θεοδωρήτου Κίρου, Ὑπόμνημα στὴν Πεντάτευχο κ.ἄ.

Μεμβράνη ὑποκίτρινη. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται μ' ἐλληνικοὺς χαρακτῆρες στὴν πρώτη σελίδα τους πάνω δεξιὰ. Μελάνι βαθὺ καστανὸ πρὸς τὸ μαῦρο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 160 × 105 χιλ. με 25 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου

12 ——— 34, 5
 <———— ο —————>

Διακοσμητικὰ ἐπίτιτλα σχέδια με ἄνθινους ἑλικες. Δέσιμο τοῦ 19ου αἱ.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι ὀρθία, πλατιά, με πολλὰ συμπλέγματα. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα ε, ο,ω, ποὺ εἶναι ἀρκετὰ πλατιά καὶ ἀνοιχτά, καθὼς καὶ τὸ τ. Ὅλες σχεδὸν οἱ καταλήξεις συντομογραφοῦνται καὶ πολλὰ γράμματα γράφονται στὸ διάστιχο. Τελικὸ ζ τῶν τύπων σ καὶ ς, ἂν καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις παραλείπεται.

Ἡ ὀρθογραφία, ὁ τονισμὸς καὶ ἡ στίξις χωρὶς λάθη. (Πίν. Η')

15

Μπεν. 43

Μεμβράνη Διαστ. 165 × 122 χιλ. φφ. 148 12ος-13ος αἱ.

Ψαλτήριον.

Μεμβράνη ὑποκίτρινη. Τεύχη τετράδια, τῶν ὁποίων ἡ ἀρίθμηση δὲν διακρίνεται. Μελάνι βαθὺ καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπι-

φάνεια σελίδας 105 × 65 χιλ. με 20 στίχους. Χαράκωση του τύπου

$\leftarrow$ ——— 00 ——— $\rightarrow$
 12 ——— 345,67
 $\leftarrow$ ——— 00 ——— $\rightarrow$

Διακόσμηση με μικρογραφίες στα φφ. 7ν-8ν, 147ν, 281ν, και 308r, που θεωρούνται του 20ου αιώνα. Οι τίτλοι και τα αρχικά των στίχων έχουν επικαλυφθεί με χρυσόχρωμα. Το δέσιμο είναι ξύλινο με δερμάτινη επένδυση χρώματος βυσσινί, διακοσμημένη με πρότυπα ανθέμια και στις δυο πλευρές. Σώζονται και οι θηλυκωτήρες.

*Ο κωδικογράφος είναι άγνωστος. Στο φ. 1r-v έγραψε τούς στίχους που άμέσως παρακάτω δημοσιεύουμε, όπως τούς διαβάσαμε με τή βοήθεια ύπερωδών άκτίνων:

Ψαλμῶν τεῦχος ἐσφραγισμένον χαίρις,
 Καινὸν ταμιεῖον φαρμάκων ἀκεσίμων,
 Δίκελλα συστρέφουσα βώλους καρδίας,
 Νίφει ἢ ποιοῦα τῇ δ...εα.μα δακρῶν,
 Εὐρυθμος ὠδὴ καὶ παθοκτόνον μέλος,
 Ἐχθοροῦ πονηρὰν προσβολὴν καταστρέφον
 Κ... οὐδὲν χαμερτῇ συγγωρεῦνσι ἀγγέλων
 Συναΐων ὕψοι ταῖς εὐδῶν θέαις

*"Εργον γάρ ἐστι τῶν ἄνω στρατευμάτων,
Ψαλμοῖς γεραίρει τὴν ἀκύρατον φύσιν,
"Ἦτις τριλαμπεῖς ταῖς προτιω ἐκγύσεις, (sic)
Πληροῦ δὲ φωτὸς τὰς φρένας τοῦ κτήτορος.*

Ἡ γραφή εἶναι στρογγυλή, ὀρθία καὶ πλατιά, μὲ ὕψος ἐπίσημο, ὅπως ἀρμόζει στὸ περιεχόμενο κείμενο. Ἔχει πολλὲς συνδέσεις καὶ μόνο λίγες συντομογραφίες καὶ συμπλέγματα. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, ε, η, οἱ συνδέσεις σα, ακ, εφ καὶ τὸ σύμπλεγμα επ.

Τὸ τελικὸν εἶναι τῶν τύπων σ καὶ ς, σὲ ἴση ἀναλογία. Ἡ ὀρθογραφία καὶ ὁ τονισμὸς σωστά. Ἡ στίξις εἶναι ἀπλή καὶ ἀκολουθεῖ τὸ διαχωρισμὸν τῶν στίγων τοῦ κειμένου. (Πίν. Θ')

16

Μπεν. 24

Μεμβράνη Διαστ. 335 × 235 γλ.. φφ. 175 12ος-13ος αι.

Συναξάριο τοῦ Δεκεμβρίου.

Μεμβράνη υπόλευκη. Τεύχη τετράδια με αρίθμηση στην πρώτη σελίδα

κάτω ἄριστερά. Μελάνι καστανό. Κείμενο δίστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια
σελίδας 260 × 170 χιλ. με 35 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου

<————— ο —————>
12 <————— 3,-4 ————— 56,7
<————— ο —————>

Διακόσμηση με ἀπλά ἐπίτιτλα, σχεδιασμένα με κόκκινο μελάνι. Δέσιμο ξύ-
λινο με καφέ δερμάτινη ἐπένδυση, κοσμημένη με πρόστυπα γραμμικά σχέδια.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος· τὸ μόνο ποὺ σημειώνει στὸ τέλος τοῦ
χειρογράφου, στὸ φ. 175ν, εἶναι ἡ φράση:

Δόξα σοι ὁ Θεός (εὐ)ς ἡμῶν, δόξα σοι.

Ἡ γραφή του ἔχει μεγάλο μέγεθος, εἶναι ὀρθία καὶ στρογγυλή. Ἐχει
πολλές συνδέσεις, λίγα ὅμως συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Ὅλα σχεδὸν
τὰ γράμματα ἔχουν διπλοὺς τύπους. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ β, ξ, φ καὶ οἱ
συνδέσεις σα, το, ης.

Τελικὸς ζ τῶν τύπων c καὶ σ, με σημαντικὴ ὑπεροχὴ τοῦ δεύτερου. Ἡ
ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη.

17

Ἀνταλλ. 141

Μεμβράνη Διαστ. 375 × 290 χιλ. φφ. 246 13ος αἰ.

Πατηγρικὸ τοῦ Αὐγούστου με Βίους ἀγίων.

Μεμβράνη ὑπόλευκη, με στίλβωση. Τεύχη τὰ περισσότερα τετράδια,
με ἀρίθμηση στὴν πρώτη σελίδα κάτω ἄριστερά. Κείμενο δίστηλο. Γραμ-
μένη ἐπιφάνεια σελίδας 280 × 180 χιλ. με 34 στίχους.

<————— οο —————>
12 <————— 3,-4 ————— 56,78
<————— οο —————>

Τὸ κείμενο στὸ τέλος κάθε ὁμιλίας σχηματοποιεῖται, ἔτσι ὥστε νὰ καταλήγει
σὲ τριγωνικὴ γωνία. Διακόσμηση δὲν ὑπάρχει. Τὰ φφ. 242-246 χάρτινα,
ἀπὸ μεταγενέστερο γραφεία.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι στρογγυλὴ καὶ
ἔχει ἐλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἐχει πολλές συνδέσεις, λίγα συμπλέγματα
καὶ ἐλάχιστες συντομογραφίες. Ὅλα τὰ γράμματα ἔχουν διπλοὺς τύπους.
Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ συνδέσεις πα, σφ, γλ, χρ καὶ εκ.

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη.

Μεμβράνη Διαστ. 248 × 185 χιλ. φφ. 206 13ος αἰ.

Μηναῖο Ἰουνίου καὶ Ἰουλίου.

Μεμβράνη μεσαίου πάχους, υπόλευκη. Τεύχη τετράδια, πού ἀριθμοῦνται στὴν τελευταία σελίδα κάτω δεξιὰ. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 185 × 120 χιλ. με 30 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου: 12—34. Διακόσμηση δὲν ἔχει, παρὰ μόνο στὸ φ. 1ν ὑπάρχει ἓνα ἐπίτιτλο κόσμημα. Πολλὰ φύλλα στὰ ἄκρα τους ἔχουν κηλίδες, πού προήλθαν ἀπὸ τὴ συνεχή χρήση.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του ἔχει κάπως τετράγωνο σχῆμα, εἶναι ὀρθία, καθαρή καὶ εὐδιάκριτη. Ἐχει πολλές συνδέσεις, σπάνια ὅμως συναντᾷ κανεῖς συμπλέγματα ἢ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, ε, θ, κ, τ, υ καὶ φ.

Τὸ τελικὸς εἶναι τῶν τύπων σ καὶ c σὲ ἴση ἀναλογία. Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη.

Μεμβράνη Διαστ. 145 × 100 χιλ. φφ. I + 308 13ος αἰ.

Τὰ Τέσσερα Εὐαγγέλια.

Μεμβράνη υποκίτρινη. Τεύχη τὰ περισσότερα τετράδια με ἀρίθμηση στὴν τελευταία σελίδα κάτω δεξιὰ. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 100 × 65 χιλ. με 20 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12 — 345.

— 00,d —

Διακόσμηση με ἐπίτιτλα κοσμήματα καὶ μικρογραφίες στὰ φφ. 1ν, 83ν, 136r-v καὶ 226r-v, οἱ ὁποῖες εἶναι ἔργα τοῦ 20οῦ αἰ. Τὸ δέσιμο εἶναι ξύλινο με μαύρη δερμάτινη ἐπένδυση, κοσμημένη με πρόστυπα ἀνθέμια. Ἄλλοτε εἶχε καὶ διακοσμητικὰ καρφιὰ καὶ θηλυκωτῆρες.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή ἔχει μικρὸ μέγεθος, εἶναι στρογγυλὴ καὶ ὀρθία. Ὑπάρχουν πολλές συνδέσεις, λίγα ὅμως συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα ζ, ω καὶ οἱ συνδέσεις θε καὶ ετ.

Τὸ τελικὸς εἶναι τῶν τύπων σ καὶ c ἀδιάκριτα. Ἡ ὀρθογραφία καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη ἢ στίξις ἀκολουθεῖ τὸν τρόπο ἐκφώνησης. (Πίν. I')

Μεμβράνη Διαστ. 236 × 180 χιλ. φφ. 179 ἔτ. 1268

Τριώδιο.

Μεμβράνη με χρώμα υπόλευκο, χωρίς σταθερό πάχος και με πολλές κυμάνσεις. Τεύχη τετράδια με ἀρίθμηση στην πρώτη σελίδα τους πάνω δεξιά. Μελάνι βαθύ καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 165×110 χιλ. με 27 και 28 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12—34,5

Τὸ χειρόγραφο ἔγραψαν δύο κωδικογράφοι σύγχρονοι. Ὁ πρῶτος ἔγραψε τὰ φφ. 1-43 και 48γ-ν και εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι στρογγυλή και ὀρθία. Τὰ περισσότερα γράμματα εἶναι μεμονωμένα και δὲν συνδέονται πολὺ συχνὰ με τὰ ἄλλα. Τὰ συμπλέγματα και οἱ συντομογραφίες εἶναι ἐλάχιστα. Χαρακτηριστικά εἶναι τὰ γράμματα β, δ, ξ, οἱ συνδέσεις ερ (ἄσσο πίκκα), υρ και ἡ συντομογραφία τοῦ ἐπὶ και τοῦ -ται.

Τὸ τελικὸ ς εἶναι πάντα τοῦ τύπου σ. Ἡ ὀρθογραφία, ὁ τονισμὸς και ἡ στίξις χωρίς λάθη.

Ὁ δεύτερος κωδικογράφος ὀνομάζεται Γεώργιος Μορ. χ. ν και ὑπογράφει τὸ χειρόγραφό του στὸ φ. 178 με τὸ ἀκόλουθο σημεῖωμα:

Ἐτελειώθη σὺν Θ(ε)ῶ τὸ Τριώδιον τὸ πρῶτον βιβλίον διὰ Γεωργίου Μορ. χ. ν. ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σ(ωτῆ)ρ(ο)ς Χ(ριστο)ῦ, τοῦ ἐν τῇ Οὐλάδῃ (sic) δι' ἐξόδου, κόπου τε και συνδρομῆς τοῦ πανοσιωτ(ά)τ(ου) καθ' ἡγουμένου τῆς αὐτῆς μονῆς ἱερομο(ν)άχου Μαρκιανοῦ και ὁ Θ(ε)ὸς συγχωρεῖται και ἐλεῆσαι τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ψυχὴν.

Και συνέχεια δεύτερη ἐπιγραφή, ἀπὸ τὴν ὁποία τὰ μόνα ποὺ διακρίνονται εἶναι τὰ ἐξῆς:

Β.... τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως... τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης. Εἴ τις δὲ φωραθῇ ... αὐτὴν τὴν βίβλον ... ἐπισπᾶται τὰς ἀρὰς τὰς ... οἰμένας ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως, μηνὶ δεκεμβρίῳ ἰνδ. ιβ' ἔτους ,σψοζ'.

*Ὡςπερ ξένοι χαίρονται οἰδεῖν πατρίδα,
οὕτως και οἱ συνερ[γοῦντες] και γράφοντες βιβλίου τέλος..*

Γεώργιος (με μονοκονδυλιά).

Ἡ γραφή του ἔχει ἐλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιά. Εἶναι στρογγυλή, σχετικὰ μεγάλου μεγέθους, με πλατιά πέννα. Ἐχει πολλές συνδέσεις, συντομογραφίες και συμπλέγματα. Χαρακτηριστικά εἶναι τὰ γράμματα β, ζ, ξ, οἱ συνδέσεις ελ, επ και τὰ συμπλέγματα ευ και ει.

Τὸ τελικὸ ς εἶναι παντοῦ τοῦ τύπου σ. Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις και ὁ τονισμὸς γενικὰ χωρίς λάθη.

(Πίν. ΙΑ')

Χαρτί Διαστ. 333 × 240 χιλ. φφ. 293 13ος αἰ.

Πατερικὲς Διηγῆσεις. Αἰσώπου μύθοι κατ' ἀλφάβητο.

Χαρτί καστανὸ μὲ στιλπνὴ ἐπιφάνεια. Ὑδατόσημα δὲν διακρίνονται. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται μ' ἐλληνικοὺς χαρακτῆρες στὴν πρώτη σελίδα κάτω δεξιὰ. Μελάνι βαθὺ καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 225 × 165 χιλ. μὲ 34 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12——— 34, ὅπου ὄριο 34 οἱ ὀριζόντιες χαράξεις. Κοσμεῖται μὲ ἀπλὰ ἐπίτιτλα, ποὺ εἶναι σχεδιασμένα μὲ κόκκινο μελάνι. Πρωτογράμματα μεγάλου σχήματος καὶ αὐτὰ σχεδιασμένα μὲ κόκκινο μελάνι. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν χάσματα καὶ τὸ φ. 285 ἔχει παρατοποθετηθεῖ, πιθανῶς κατὰ τὴ βιβλιοδεσία ἢ κανονικὴ τοῦ θέσης εἶναι μετὰ τὸ φ. 214. Φθορὲς σημαντικὲς ἀπὸ ἔντομα καὶ στὰ τρία ἄκρα τῶν φύλλων.

Ὁ γραφέας ὀνομάζεται Δαμιανὸς καὶ μᾶλλον ἦταν ἱερωμένος. Ὑπογράφει τὸ χειρόγραφό του στὸ φ. 285 μὲ τὴν ἀκόλουθη φράση:

Σῶσον ὦ Χ(ριστ)έ μου Δαμιανῶ πατλημω(ν).

Ἡ γραφή του εἶναι πλατιά, μὲ πολλὰ συμπλέγματα συνδέσεις καὶ συντομογραφίες. Ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ Perlschrift, εἶναι ὅμως ἀρκετὰ συντηρητικὴ. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ τρεῖς τύποι τοῦ ζ καὶ τύποι τοῦ ξ, τοῦ φ καὶ τοῦ ψ. Γιὰ τὸ τελικὸ ς χρησιμοποιεῖ τοὺς δύο τύπους σ καὶ c μὲ ὑπεροχὴ τοῦ δεύτερου.

Χαρακτηριστικὰ εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ συμπλέγματα τοῦ ο στίς λέξεις ἢ τὶς συλλαβὰς ὅτι, -ος, -ονος, -ομα καὶ -ορ. Ἡ ὀρθογραφία, ἢ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη. (Πίν. 1B')

Χαρτί Διαστ. 120 × 95 χιλ. φφ. 179 14ος αἰ.

Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Ἔργα.

Χαρτί ὑποκίτρινο, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο δὲν διακρίνεται. Τεύχη τετράδια, μὲ ἀρίθμηση στὴν πρώτη σελίδα κάτω ἀριστερὰ καὶ στὴν τελευταία κάτω δεξιὰ. Μελάνι βαθὺ καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 85 × 60 χιλ. μὲ 18 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου:

<— p —>
 1 . . . 2
 <— d —>

Διακόσμηση δὲν ὑπάρχει.

Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἔγραψαν δύο κωδικογράφοι ἄγνωστοι. Ὁ πρῶτος ἔγραψε τὰ φφ. 1-141 καὶ 148ν-149ν. Ἄν καὶ δὲν ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο, ἐν τούτοις ἔχει γράψει στίς ἄκρες τῶν περιθωρίων διαφορῶν φύλλων ὀλιγόλογες εὐχὲς γιὰ τὸν ἑαυτοῦ καὶ στὸ φ.10ν μία ἔμμετρη παραίνεση πρὸς τὸν ἀναγνώστη, ποὺ τὶς παραθέτουμε ὁμέσως παρακάτω.

φ. 9 Ἰ(ησο)ῦ ἡγοῦ μοι. φ. 22ν Δὸς καρτερί Χ(ριστ)ὲ κα...

φ. 31 Στέργειν Χ(ριστ)ὲ μου πάντα ἐξ ἴσου δίδου.

φ. 32 Ὡς εὐλογῶ σε διδαχῆς ταύτης χάριν.

φ. 10ν ...θεατά, τὴν παροῦσαν πυκτίδα
...ὑπτίως σὺ χειρσοβατεῖς καρδία,
ὄρων δὲ χαῖρε καὶ κατατρούφα πλέον
τῷ σῶμα καὶ ροῦν καὶ ψυχῇ καὶ καρδίαν
ἡδυνεπῶν μάλιστα καὶ δυναμένων
αὔξειν, τρέφειν χαίρειν τε καὶ σκιρτᾶν λίαν.
Ὅρων δέ, φίλε, μὴ κενὸς παραδράμης,
καὶ τῶν χαρίτων στερηθεῖς τῶν ἀύλων.
Ὁ γὰρ ἔνυλος οὐτοσί λειμών, ξένε,
ἄνλον οἶδα παρέχειν φυτεργίαν
τοῖς συλλέγειν σπεύδουσιν ἐκ ταύτης ἔαρ.
Εἵπερ γὰρ ὡς μέλισσα φίλεργος δράμης,
ἀνθηροχρυσόβλυτον συλλέξεις πόαν,
ἥτις πεπανθεῖς εἰδοθῇ σῶν ἐγκάτων
τὸ νέκταρ ὡς γλύκιον ἐκρύνει πόμα,
σταλάζων ἡδὺ καὶ γέμων θυμηδίας
καὶ ὑψοτερεπὲς τῇ σεαυτοῦ καρδίᾳ.

Ἡ γραφὴ τοῦ ἔχει μικρὸ μέγεθος καὶ ἐλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ Perlschrift, εἶναι πάντως πολὺ συντηρητικὴ στὰ στρογγυλόσημα συμπλέγματα. Χαρακτηριστικὰ εἶναι οἱ συνδέσεις τοῦ ε, τὰ γράμματα β, ρ καὶ οἱ συντομογραφίες δέ, -ον, -ικως, ἐπὶ.

Τὸ τελικὸ ς παντοῦ τοῦ τύπου σ. Ἡ ὀρθογραφία, ὁ τονισμὸς καὶ ἡ στίξις χωρὶς λάθη.

Ὁ δεῦτερος κωδικογράφος ἔγραψε τὰ φφ. 143-148 καὶ 150-179. Καὶ αὐτοῦ ἡ γραφὴ ἀνήκει στὸ Perlschrift καὶ μάλιστα κατὰ τρόπο ἀντιπροσωπευτικὸ. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα ο, σ, υ, ω, τὸ σύμπλεγμα -ος καὶ ἡ συντομογραφία τοῦ καί.

Χαρακτηριστικές επίσης και οι προεκτάσεις πολλών γραμμάτων, που ξεπερνούν τα όρια των στίγων και καλύπτουν τα περιθώρια. Τελικό ζ του τύπου σ. Ή ὀρθογραφία, ὁ τονισμός και ἡ στίξη χωρίς λάθη.

23

Μπεν. 8

Χαρτί Διαστ. 247 × 174 χιλ. φφ. 309 14ος αἰ.

Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, Ἑρμηνεία στὶς Ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Χαρτί υπόλευκο. Ὑδατόσημα δύο εἰδῶν, μὲ πολλαπλὲς παραστάσεις. Τὸ πρῶτο παρουσιάζει τὰ γράμματα πο και ἓνα τριγωνικὸ σχῆμα σάν Δ μέσα σὲ τρεῖς διαδοχικὲς λωρίδες. Στὴν πρώτη εἶναι τὰ γράμματα και στήν τρίτη τὸ τριγωνικὸ σχῆμα, ἐνῶ στή μεσαία δὲν ὑπάρχει τίποτε. Τὸ δεύτερο εἶδος παρουσιάζει μὲ τὴν ἴδια διάταξη, ὅπως και τὸ πρῶτο, ἓνα σχῆμα σάν ἐρωτηματικὸ ? και ἓνα ἄλλο σάν η, συνοδευόμενο ἀπὸ ἓνα εὐθύγραμμο τμήμα. Καὶ οἱ δύο παραστάσεις δὲν ὑπάρχουν στὰ γνωστὰ εὐρετήρια· εἶναι πάντως συγγενεῖς μὲ τὸ ὑδατόσημο Μ.-Tr. 5237, ποὺ χρονολογεῖται στὰ 1324. Τεύχη τετράδια, χωρίς ἀρίθμηση. Μελάνι στὸ κυρίως κείμενο καστανὸ και στὰ λήμματα κόκκινο. Τὸ κείμενο εἶναι μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 205 × 120 χιλ. μὲ 28 στίχους. Χαράκωση δὲν διακρίνεται. Διακόσμηση δὲν ὑπάρχει.

Ὁ γραφέας εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή κλίνει ἐλαφρὰ πρὸς τὰ δεξιὰ. Παρουσιάζει πολλὲς συνδέσεις, συμπλέγματα, συντομογραφίες και ἀναβιβασμοὺς γραμμάτων. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα γ (μόνο μεγαλογράμματο), τὸ ν (μοιάζει μὲ γ) και τὰ ι και υ, ποὺ ἔχουν διαλυτικά.

Ἀπὸ τὰ συμπλέγματα χαρακτηριστικὰ εἶναι τοῦ ε μὲ τὰ σύμφωνα κ, π, ρ, τ και χ. Συντομογραφημένες εἶναι οἱ καταλήξεις: αν, ας, αῖς, ες, ἐν, ην, ης, ἰν, ἰς, ον, οὐς, ων και ὡς. Ἐπίσης οἱ σύνδεσμοι δὲ και καί.

Τελικὸ ζ ὁ τύπος σ πάντα μετὰ τὸ α, ὅπου βέβαια τὰ δύο γράμματα δὲν συντομογραφοῦνται. Ὁ τονισμός εἶναι σωστός· χαρακτηριστικὴ ἡ γραφή τῆς δασείας ὀξείας, ποὺ μοιάζει μερικὲς φορές μὲ ν. Ὁρθογραφία και στίξη ἐπίσης σωστή.

(Πίν. Π')

24

Μπεν. 4

Χαρτί Διαστ. 222 × 145 χιλ. φφ. 39 14ος αἰ.

Προκοπίου, Ἱστορία.

Χαρτί υπόλευκο, χωρίς στίλβωση. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση τοῦ γράμματος S (Μ.-Tr. 5619), ποὺ χρονολογεῖται γύρω στὰ 1320. Τεύχη τετρά-

δια, χωρίς ἀρίθμηση. Μελάني καστανό ἀνοιχτό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 180 × 105 χιλ. με 33 στίχους. Χωρίς χαράκωση καὶ διακόσμηση.

Ὁ γραφέας εἶναι ἀνώνυμος. Πάντως ταυτίζεται με αὐτὸν ποὺ ἔγραψε τὸν κώδικα F III D 15 τῆς Βορβονικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Νεάπολης. (Φωτογραφία τοῦ φ. 3r-v αὐτοῦ τοῦ χειρογράφου βλ. δημοσιευμένη στὸ βιβλίο Reinhold Merkelbach - Helmut van Thiel, Griechisches Leseheft zur Einführung in Paläographie und Textkritik, Göttingen 1965, πίν. 7, ποὺ δυστυχῶς εἶναι καὶ αὐτὸ ἀχρονολόγητο). Ἡ γραφή του εἶναι σχεδὸν τετράγωνη καὶ ἔχει ἐλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἐχει πολλὰ συνδέσεις, συμπλέγματα λιγότερα καὶ συντομογραφίες ἐπίσης πολλές. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, η, ν, χ, τὸ σύμπλεγμα-δε καὶ οἱ συντομογραφίες δέ,-ους,-ων,-ῶν.

Πολλὰ καταληκτικὰ συλλαβὰς ἐπιγράφονται καὶ τὰ ι καὶ υ ἔχουν πάντα διαλυτικά. Τελικὸ ς πάντα τοῦ τύπου σ.

25

Ἀνταλλ. 1

Χαρτί Διαστ. 285 × 215 χιλ. φφ. 366 14ος αἰ.

Συναξάριο Σεπτεμβρίου - Φεβρουαρίου.

Χαρτί βαθύ καστανὸ με στιλπνὴ ἐπιφάνεια. Ὑδατόσημα με παραστάσεις φρούτου (M.-Tr. 4136, Br. 7410), ἀετοῦ (M.-Tr. 48) καὶ κορώνας (M.-Tr. 3207), ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 1332 ἕως τὸ 1336. Τεύχη ὅλα σχεδὸν τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται ἀπὸ τὸν κωδικογράφο στὴν τελευταία σελίδα τοὺς κάτω δεξιὰ καὶ ἀπὸ δύο μεταγενέστερους κτήτορες στὴν πρώτη καὶ τελευταία σελίδα κάτω δεξιὰ καὶ κάτω στὴ μέση. Μελάني καστανό. Τὸ κείμενο εἶναι μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 210 × 145 χιλ. με 29 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12 — 34,5. Διακόσμηση με ἐπίτιτλα σχέδια ἀπὸ κόκκινο καὶ πράσινο μελάني. Τὰ πρωτογράμματα εἶναι ἀπλὰ καὶ ἔχουν σχεδιασθεῖ με κόκκινο μελάني. Ἐχει ὑποστεί φθορὰς ἀπὸ ὑγρασία καὶ ἔντομα· μερικὲς ἔχουν ἀποκατασταθεῖ καὶ τὸ κείμενο ἔχει συμπληρωθεῖ ἀπὸ μεταγενέστερα χέρια τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰ.

Γραφεὺς εἶναι ὁ ἱερέας Μιχαὴλ Καλόθετος. Ὁ ἴδιος δὲν ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο, ἀλλὰ ἡ ἀπόδοση σ' αὐτὸν γίνεται με κριτήρια γραφολογικά. Ἡ γραφή τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ ταυτίζεται με τὴ γραφή τοῦ κώδικα F 17 τῆς Βαλτικελανιῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ρώμης, ποὺ εἶναι γραμμένος καὶ ὑπογραμμένος ἀπὸ τὸ Μιχαὴλ Καλόθετο στὰ 1330. (Φωτογραφία δημοσιευμένη στοῦ Alexander Turyn, Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Italy, Urbana - Chicago - London 1972, τόμ. 1 - 2, πίν. 141). Στὸ Μιχαὴλ Καλόθετο νομίζουμε, ὅτι

γωνη. Ἐλάχιστα συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ τὰ γράμματα β, θ καὶ ξ. Τελικὸς ζ τοῦ τύπου σ.

Ὁ τρίτος κωδικογράφος ἔγραψε τὰ φφ. 156-163. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 140 × 90 χιλ. με 25 στίχους. Μελάνι καστανό. Γραφή τετράγωνη, τὸ ἴδιο συντηρητική, ὅπως καὶ τῶν προηγουμένων. Χαρακτηριστικὸ τὸ γράμμα β. Τελικὸς ζ τοῦ τύπου σ.

Ὁ τέταρτος κωδικογράφος ἔγραψε τὰ φφ. 164-190. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 150 × 85 χιλ. με 26 στίχους. Μελάνι βαθὺ καστανό. Γραφή στρογγυλὴ καὶ περισσότερο ἐλεύθερη. Χαρακτηριστικὸ τὸ γράμμα β. Τελικὸς ζ τοῦ τύπου c καὶ σ.

Ὁ πέμπτος κωδικογράφος ἔγραψε μόνο τὸ φ. 191. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 130 × 85 χιλ. με 23 στίχους. Ἡ γραφή του ἔχει μικρὸ καὶ στρογγυλὸ σχῆμα. Τὸ μελάνι εἶναι καστανό. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ γράμμα β καὶ τὸ σύμπλεγμα εξ. Τελικὸς ζ τοῦ τύπου c.

Ὁ ἕκτος κωδικογράφος εἶναι μεταγενέστερος τῶν προηγουμένων καὶ ἔγραψε τὰ φφ. 192 - 194. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 140 × 90 καὶ 140 × 96 με στίχους 25 καὶ 13. Ἡ γραφή του ἔχει στρογγυλὸ σχῆμα. Ἀπὸ τὸ φ. 192ν μέχρι τὸ τέλος ἀλλάζει μέγεθος καὶ γίνεται περισσότερο ἐπίσημη, ἔτσι ποὺ νὰ πλησιάζει τὴν οἰκογένεια τῆς τεχνοτροπίας τῶν γραφῶν τῆς Μονῆς Ὁδηγῶν. Τὸ μελάνι εἶναι ἀνοιχτὸ καστανό. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, θ καὶ τ. Τελικὸς ζ τοῦ τύπου c.

27

Ἀνταλλ. 194

Χαρτί Διαστ. 285 × 200 χιλ. φφ. 196 14ος αἰ.

Γεωργίου Κεδρηνοῦ, Σύνοψις Ἱστοριῶν.

Χαρτί ὑπόλευκο, χωρὶς στίλβωση, με πυκνὲς διαφανεῖς ραβδώσεις. Ὑδατόσημα με παραστάσεις φύλλου (M. - Tr. 3891), κεφαλῆς βοδιοῦ (M. - Tr. 1175), καρδιῶς (M. - Tr. 3076), τριγώνου με σταυρὸ (M. - Tr. 498) καὶ κύκλου (M. - Tr. 1900), ποὺ χρονολογοῦνται ὅλα ἀπὸ τὸ 1319 ἕως τὸ 1352. Τεύχη τετράδια, με ἀρίθμηση στὴν πρώτη σελίδα τους κάτω ἀριστερά. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 210 × 150 χιλ. με 37 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12—34. Χωρὶς διακόσμηση.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του ἔχει μικρὸ μέγεθος, με πολλὰς ὀξείας γωνίες. Ἀνήκει στὴν κωδικογραφικὴ οἰκογένεια τοῦ γραφέα τοῦ ἐλληνικοῦ φιλολογικοῦ κώδικα 95 τῆς Βιντομπονιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης, ποὺ περιέχει κείμενα τοῦ Θεοδώρου Μετοχίτη. Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα παίρνει καὶ τὸ ὄψος τῆς γραφῆς τὴν ὀνομα-

σία Metochitesstil. (Φωτογραφίες δημοσιευμένες τοῦ κώδικα αὐτοῦ βλ. στοῦ Herbert Hunger, *Antikes und Mittelalterliches Buch- und Schriftwesen*, «Geschichte der Textüberlieferung der antiken und mittelalterlichen Literatur», τόμ. I, Zürich 1961, σελ. 102 καὶ εἰκ. 23). Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα α, β, ζ, ο, σ, τ καὶ ἡ συντομογραφία τοῦ καί. Τὸ ι πάντα ἔχει μία τελεία. Τὸ τελικὸ ς ἔχει τρεῖς τύπους, ς, σ καὶ ς.

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξη καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη.

28

Ἀνταλλ. 139

Χαρτί Διαστ. 272 × 220 χιλ.

φφ. 341

ἔτ. 1373

Μηνιαῖο Ἰουνίου - Αὐγούστου.

Μέρος Α', φφ. 1 - 229.

Χαρτί ὑπόλευκο, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημα μὲ παραστάσεις ἀγγέλου (Μ. - Τρ. 186), τοῦ γράμματος Ρ μὲ σταυρὸ (Μ. - Τρ. 5447, Βρ. 8458), κέρατου (δὲν ὑπάρχει στὰ εὐρετήρια), λουλουδιοῦ (Μ. - Τρ. 4094), σειρήνας (Μ. - Τρ. 7021) καὶ σημαίας (Μ. - Τρ. 3718), ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 1364 ἕως τὸ 1385. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη καὶ τελευταία σελίδα κάτω στὴ μέση. Μελάνι βαθὺ καστανό. Κείμενο δίστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 205 × 145 χιλ. μὲ 33 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2,3—4. Διακόσμηση δὲν ὑπάρχει.

Ὁ κωδικογράφος τοῦ μέρους αὐτοῦ ὀνομάζεται Μαλαχίας καὶ ἦταν μοναχός. Ὑπογράφει στὸ φ. 229ν μὲ τὸ σημεῖωμα :

Δόξα τῷ Θ(ε)ῳ, ἀμήν. Ἐτελειώθ(η) ἡ παροῦσα βίβλος διὰ χειρὸς τοῦ ἐλαχίστου καὶ ἁμαρτωλ(οῦ) Μαλαχίου τάχα καὶ μοναχοῦ μηνὶ ἰουλίῳ αἷ, ἰνδ(ι-κτιῶν)ος ιας, ἔτους ,ςωπαον'. Ὅσοι τοίνυν ἀνὰ χειρὸς λαμβάνεται ταύτην εὐχεσθαί μοι διὰ τὸν Κ(ύριο)ν.

Ἐγὼ μὲν ἀγία μοι κυρία καὶ μ(ῆτ)ερ εἰ καὶ βραδέως καὶ πέρα τοῦ ἐπαγγελθέντος μοι καιροῦ, ὅμως τετέλεκα τὸ προσταχθὲν μοι παρὰ τῆς σῆς ἀγιώτ(η)τ(ος) τῆς ἐμῆς δυνάμεως κατ' οὐδὲν ἐλείπόμενον. Εἰ μὲν οὖν καὶ τῇ σῇ ὀσιώτ(η)τ(ι) ἀρεστὸν δόξιε τῷ Θ(ε)ῳ χάρις τῷ δωτήρι τῶν ἀγαθῶν, εἰ δὲ μή, ἀλλ' ἐπεὶ καὶ Θ(ε)ῳ φίλον, τὸ κατὰ δύναμιν ταῖς σαῖς ἡμῶς ἀμοίβου εὐχαῖς.

Στὸ εὐρετήριο τῶν Vogel-Gardthausen ἀναγράφονται τέσσερις κωδικογράφοι τοῦ 14ου αἰῶνα μὲ τὸ ὄνομα Μαλαχίας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πιὸ πιθανὸς νὰ ταυτίζεται μὲ τὸ δικό μας, εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔγραψε τὸν κώδικα *Conv. Sorpr.* 51 τῆς Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Φλωρεντίας.

Ἡ γραφὴ τοῦ Μαλαχία ἔχει μικρὸ μέγεθος, εἶναι λεπτὴ καὶ κλίνει ἐλαφρὰ πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἐχει πολλὰ συνδέσεις, συντομογραφίες καὶ συμπλέγ-

ματα. Χαρακτηριστικά είναι τὰ γράμματα α, ζ, ξ, τ, οἱ συνδέσεις τοῦ ε καὶ τὰ συμπλέγματα -πο, -φρ, -της.

Μερικὲς καταληκτικὲς συλλαβὲς ἐπιγράφονται καὶ ἐνώνονται μὲ τοὺς τόνους. Τελικὸ ς τῶν τύπων σ καὶ c σὲ ἴση ἀναλογία. Ἡ ὀρθογραφία, ὁ τονισμὸς καὶ ἡ στίξις χωρὶς λάθη.

Ἐπειδὴ τὸ μέρος αὐτὸ εἶχε ὑποστῇ φθορὲς καὶ μερικὰ φύλλα τοῦ ἐξέ-
πесαν, μεταγενέστερος κτήτορας, τοῦ 16ου αἰ., συμπλήρωσε τὰ φφ. 7, 119
καὶ 153 - 161. Τὸ χαρτὶ ποὺ χρησιμοποίησε ἔχει ὕδατόσημο μὲ παράσταση
ἄγκυρας σὲ κύκλο μὲ ἀστέρι, πολὺ κοινὸ κατὰ τὸν 16ο αἰῶνα. Τὸ μελάνι
εἶναι μαῦρο. Κείμενο δίστηλο. Γραμμὲν ἐπιφάνεια σελίδας 210 × 150 χιλ.
μὲ 26 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου — , — (χωρὶς κάθετες, μόνον ὀριζόν-
τιες χαράξεις).

Μέρος Β', φφ. 220-341.

Χαρτὶ λευκὸ, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση ρινόκερου
(Μ. - Τρ. 5861) καὶ (Μ. - Τρ. 6046), ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 1360 ἕως τὸ
1390. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἡ ἀρίθμησή τους δὲν διακρίνεται. Μελάνι καστα-
νό. Κείμενο δίστηλο. Γραμμὲν ἐπιφάνεια σελίδας 210 × 135 χιλ. μὲ 30
στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12—3,-4—56. Χωρὶς διακόσμηση.

Ὁ κωδικογράφος τοῦ μέρους αὐτοῦ ἂν καὶ δὲν ὑπογράφει τὸ χειρόγρα-
φὸ του, ταυτίζεται μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα μὲ τὸν Ἰωάννη Πεπαγωμένο II,
ποὺ ἔγραψε τὸν ἐλληνικὸ κώδικα 686 τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης καὶ τὸν
ἐλληνικὸ κώδικα 576 τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας. (Δημοσιευ-
μένες φωτογραφίαι βλ. στοῦ Alexander Turyn, Codices Graeci Vaticani sae-
culis XIII et XIV scripti annorumque notis instructi, In Civitate Vaticana,
MCMLXIV, πίν. 145 καὶ Τοῦ Ἰδίου, Dated Greek Manuscripts... πίν. 200,
ἀντίστοιχα).

Ἡ γραφὴ τοῦ εἶναι στρογγυλή, εὐδιάκριτη καὶ ἔχει ἐλαφρὴ κλίση πρὸς
τὰ δεξιὰ. Ἐχει πολλὰ συνδέσεις, λίγα συμπλέγματα καὶ λιγότερες συντο-
μογραφίαι. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ στρογγυλόσχημα γράμματα δ, ο, σ, τὸ
β καὶ τὸ σύμπλεγμα τοῦ καί.

Τὸ ς τελικὸ εἶναι τῶν τύπων c καὶ ς, μὲ ὑπεροχὴ τοῦ δεύτερου. Ἡ ὀρ-
θογραφία, ὁ τονισμὸς καὶ ἡ στίξις χωρὶς λάθη. (Πίν. ΙΔ')

29

Ἀνταλλ. 148

Μεμβράνη Διαστ. 370 × 210 χιλ. φφ. 85 14ος αἰ.

Συνοδικοὶ κανόνες. Φωτίου, Νομοκάνων.

Μεμβράνη ὑποκίτρινη. Τεύχη τετράδια, τῶν ὁποίων ἡ ἀρίθμηση δὲν

διακρίνεται. Μελάني καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη επιφάνεια σελίδας 220 × 155 χιλ. με 34 στίχους. Χαράκωση του τύπου :

<— p —>
1 . . . 2,3
<— d —>

Διακόσμηση με άπλά κυματιστά ή οφιοειδή επίτιτλα, σχεδιασμένα με κόκκινο μελάني.

Ο κωδικογράφος είναι άγνωστος. Η γραφή του είναι στρογγυλή, παχιά και ὀρθία. Έχει πλήθος συμπλέγματα, συνδέσεις και συντομογραφίες. Χαρακτηριστικά είναι τα γράμματα β, η, ξ, οι συνδέσεις του ε, του ω με την περισπωμένη και η συντομογραφία του και, που πολλές φορές συνδέεται με το αρχικό γράμμα της επόμενης λέξης.

Τελικό ς παντού σχεδόν του τύπου σ. Η ὀρθογραφία, ο τονισμός και η στίξη χωρίς λάθη.

30

Μπεν. 46

Μεμβράνη Διαστ. 190 × 130 χιλ. φφ. 309 14ος αἰ.

Τὰ Τέσσερα Εὐαγγέλια. Ἀποκάλυψις Ἰωάννου.

Μεμβράνη μέτριου πάχους, με λεπτό στρώμα λευκής στίλβωσης. Τεύχη τετράδια, των οποίων η ἀρίθμηση δεν διακρίνεται. Μελάني καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη επιφάνεια σελίδας 115 × 75 χιλ. με 18 στίχους. Χαράκωση του τύπου 12 — 345,6. Χωρίς διακόσμηση.

Στο χειρόγραφο αυτό έχουν γράψει δύο γραφείς. Ο πρώτος και κύριος γραφέας ἔγραψε τὰ φφ. 15 - 308, που περιέχουν το καθαυτό κείμενο του Εὐαγγελίου και ένας δεύτερος μεταγενέστερος, που ἔγραψε και πρόσθεσε στο ὅλο σῶμα του χειρογράφου τὰ φφ. 1 - 14, που περιέχουν τοὺς προλόγους του ἁγίου Ἱερωνύμου στὰ τέσσερα Εὐαγγέλια, μεταφρασμένους στὰ Ἑλληνικά.

Ο πρώτος κωδικογράφος είναι άγνωστος.

Η γραφή του είναι ὀρθία, στρογγυλή και κομψή. Ἄν και πρόκειται για λειτουργικό κείμενο, η γραφή δεν ἔχει το ἀνάλογο ἐπίσημο ὕφος, ὅπως σὲ ἄλλα χειρόγραφα, ὁμολογουμένως ὅμως δεν ὑστερεῖ σὲ κομψότητα και χάρη.

Χαρακτηριστικά είναι τα γράμματα β, ζ, ν και ω. Συνδέσεις υπάρχουν πολλές, ὅπως ἐπίσης και συμπλέγματα, ἐνῶ οι συντομογραφίες είναι λίγες.

Κτήτορας σύγχρονος του πρώτου κωδικογράφου ἔγραψε στὸ φ. 309ν την ἐξῆς ἀφιέρωση:

*Τὸ ἱερὸν καὶ ἅγιον τοῦτο Εὐαγγέλιον τοῦτο ἐδόθη παρ' ἐμοῦ τῷ εὐλαβεστάτῳ νίῳ μου αλ' (=μοναχῷ) καὶ διακόνῳ Θεοδότῳ καὶ ὀφείλει ἔχειν τοῦτο ἀνεο-
χλήτως ὡς ἴδιον αὐτοῦ, εἰς μνημόσυνον... διὰ τοῦτο καὶ... ἰδι...
ἐπεσημηνάμην τὸδε τοῖς οἰκειοχείροις γραμμασι, μηνὶ ὀκτωβρίῳ ἰνδ(ικτι-
ῶν)ος ια'.*

Δυστυχῶς ἡ χρονολόγησις μὲ ἰνδικτιῶνα μόνο, δὲν μᾶς βοηθᾷ στὸν ἀκριβῆ χρονολογικὸ προσδιορισμὸ τῆς γραφῆς τοῦ σημειώματος αὐτοῦ. Τὸ μόνο γιὰ τὸ ὁποῖο εἵμαστε βέβαιοι, εἶναι ὅτι γράφτηκε στὸ δεῦτερο μισθὸ τοῦ 14ου αἰ., στὰ χρόνια ποὺ ἔρχονται ἐνδέκατα στὴ σειρὰ τοῦ κύκλου τῆς ἰνδικτιῶνας, δηλ. 1357, 1372 καὶ 1387.

Ὁ δεῦτερος γραφεὺς, εἶναι ὁ κρητικὸς λόγιος Πέτρος Φιλάργης, ἀρ-
χιεπίσκοπος Μιλάνου καὶ κατόπιν πάπας Ρώμης μὲ τὸ ὄνομα Ἀλέξαν-
δρος Ε', καὶ ἔγραψε τὰ φφ. 1-9 σὲ ἀπροσδιόριστη χρονολογία ἀνάμεσα
στὰ χρόνια 1402-1408/9. Τὸ χρόνο καὶ τίς συνθήκες κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖ-
ες ἔγινε κάτοχος τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ, τίς ἐκθέτει ὁ ἴδιος σὲ δύο
ταυτόσημα σημειώματά του στὰ φφ. 1ν καὶ 309ν. Τὸ πρῶτο σημείωμα ἀ-
ναφέρει :

*Τὸ ἱερὸν καὶ ἅγιον τοῦτο Εὐαγγέλιον ἐδωρήθη ἐμοὶ τῷ ἀδελφῷ Πέτρῳ
τῆς τάξεως τῶν ἀδελφῶν τῶν Ἐλαχίστων τῶν παρ' Ἱταλοῖς Μινόρων καλου-
μένων, ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς μητροπόλεως τῆς Αἰγυπτιακῆς Μεδιολά-
νου, ἐπισκόπῳ Νοβαρίας, τηριζαῦτα ὅτι παρὰ τῆς ὑψηλοτάτης καὶ λαμ-
προτάτης δεσποίνης Ρωμαίων καὶ αὐγούστης Μαρίας τῆς μετονομασθείσης
Μακαρίας, ὅτε μετὰ τοῦ νίου αὐτῆς τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ λαμπροτάτου βασι-
λέως Ρωμαίων κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἦλθεν εἰς Τικίνιον τῆς
Αἰγυπτιακῆς, ἀρχοντας τηριζαῦτα καὶ ἡγεμονεύοντος Αἰγύων τοῦ λαμπροτάτου
δουκὸς Μεδιολάνου κυροῦ Ἰωάννου Γαλέζ, κόμητος Παπίας ὄντος, ἔτει ἀπὸ
Χ(ριστο)ῦ χιλιοστῷ τριακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ δευτέρῳ.*

Ὁ μητροπολίτης Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, ποὺ ἦταν
ὁ προηγούμενος κάτοχος τοῦ χειρογράφου, ἔγραψε γι' αὐτὸ εἰδικὸ ἄρθρο,
ὅπου παρέχει λεπτομερῆ περιγραφὴ τοῦ περιεχομένου του καὶ δημοσιεύει
ἐκεῖ καὶ τὸ παραπάνω σημείωμα, χωρὶς νὰ προχωρεῖ πολὺ στὴν ἀνάλυσιν
τῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν, ὑποπτευόμενος ὅμως πολὺ σωστά, ὅτι ὁ ἀνα-
φερόμενος στὸ σημείωμα Ἰωάννης Παλαιολόγος εἶναι ὁ αὐτοκράτορας
Ἰωάννης Ζ'. (Βλ. Σωφρονίου Λεοντοπόλεως, Εὐαγγέλιον Μαρίας τῆς Πα-
λαιολογίνας, «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» 7 (1911), σελ. 273 - 304 καὶ εἰδικὰ
273 - 274, ἐπίσης John W. Barker, John VII in Genoa. A problem in late
Byzantine source confusion, «Orientalia Christiana Periodica» 28 (1962),
σελ. 213 - 238) καὶ τέλος νεώτερη ἐκδοσις ὅλων τῶν σημειωμάτων καὶ
ἱστορικὴ διαπραγμάτευσις τῶν εἰδήσεων ποὺ παρέχουν, στῆς Eurdice

Lappa-Zizicas, Le voyage de Jean VII Paléologue en Italie, «Revue des Études Byzantines» 34 (1976), σελ. 139-142.

Με βάση τη γραφή του σημειώματος αυτού και του κειμένου που ακολουθεί, είμαστε σε θέση τώρα ν' αποδώσουμε στον Πέτρο Φιλάργη ἄλλα δύο χειρόγραφα, τῶν ὁποίων ὁ γραφέας παρέμενε ἀταύτιστος. Πρόκειται γιὰ τὸν ἑλληνικὸ κώδικα 1851 τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, πὺν γράφτηκε στὸ Μιλάνο στὰ 1402, καὶ τὸν ἐπίσης ἑλληνικὸ κώδικα 1368 τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης. (Βλ. H. Omont, Les manuscrits grecs datés des XVe et XVIe siècles de la Bibliothèque Nationale et des autres bibliothèques de France, «Revue des Bibliothèques» 2 (1892), σελ. 3 καὶ G. Mercati, Notizie di Procoro e Demetrio Cidone, Manuele Caleca e Teodoro Meliteniota ed altri appunti per la storia della teologia e della letteratura bizantina del secolo XIV. Studi e Testi 56, Vaticano 1931, σελ. 81, σημ. 3. Ἡ ταύτιση τῆς γραφῆς τοῦ κώδικα τοῦ Μουσείου Μπενάκη μετὰ τοῦ παρισινοῦ εἶναι δική μας, ἐνῶ τῆς γραφῆς τοῦ παρισινοῦ κώδικα μετὰ τοῦ βατικανοῦ, τοῦ G. Mercati).

Τὸ ὄψος τῆς γραφῆς τοῦ Πέτρου Φιλάργη δείχνει, πῶς ἔμαθε νὰ γράφει τὰ ἑλληνικὰ στὴν Ἰταλία. Ὅλα σχεδὸν τὰ γράμματα εἶναι μεμονωμένα, ὀρθὰ καὶ χωρὶς πολλὰς καμπύλες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, γ, ι, ν καὶ ξ. Ἀξιοπρόσεκτα εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ σημάδια, μετὰ τὰ ὁποῖα παραπέμπει σὲ περιθωριακὰ σχόλια. Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη. (Πίν. ΙΕ')

31

Ἀνταλλ. 226

Χαρτὶ Διαστ. 205 × 153 χιλ. φφ. 103 17ος, 14ος αἰ.

Γραφὴ 17ου αἰ., φφ. 1 - 89, 97 - 103.

Ἑρμηνευτικὰ σημειώματα στὰ *Εὐαγγέλια τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς*, μετὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν *Π. Διαθήκην καὶ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*.

Χαρτὶ ὑπόλευκο, μετὰ ἐλαφρὴ στίλβωση. Ὑδατόσημο ἄγκυρα σὲ κύκλο μετὰ ἀστέρι καὶ τὰ γράμματα CA. Τεύχη τετράδια, μετὰ ἀρίθμηση στὴν πρώτη σελίδα κάτω στὴ μέση. Μελάνι μαῦρο ἀνοιχτὸ καὶ μερικὲς φορὲς καστανὸ. Κεῖμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 160 × 95 χιλ. μετὰ 21 στίχους καὶ συμπληρωματικὸ ἡμιστίχιο. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—23. Χωρὶς διακόσμηση.

Ὁ κωδικογράφος τοῦ μέρους αὐτοῦ ὀνομάζεται Ἰωάννης Αἰκινίδης, ἦταν ἱερέας καὶ κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου. Ἡ γραφὴ του εἶναι ἀνειμένη, ὅπως καὶ ὁ τύπος τῆς Πατριαρχικῆς Γραμματείας τῆς

Κωνσταντινούπολης, στὰ τέλη τοῦ 16ου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰώνα. Ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς ὑπάρχουν δημοσιευμένα στοῦ Μ. Ι. Μανούσκα, Ἀνέκδοτα πατριαρχικὰ γράμματα (1547 - 1806) πρὸς τοὺς ἐν Βενετία μητροπολίτας Φιλαδελφείας καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἀδελφότητα, Βενετία 1968, πίν. Γ', Δ', Ε', Ζ', Η', Θ', ΙΑ' καὶ ΙΒ'.

Ὁ Ἰωάννης Λικινίδης ὑπογράφει τὸ χειρόγραφό του στὸ φ. 97r μὲ τὸ ἀκόλουθο κρυπτογραφικὸ σημείωμα:

βζεβηβηολωθχγβπφβξθπθ'γξλναλωχ
κθ λνεγεοθζσυωγλχαχγλχγσθνλχγελέ
λωγλχογπγνγςλ-χκ λγθ λσυπλχψεεμθ λτλχ

ποῦ μεταγράφεται :

*Ἴδε ἡ βηβλος αὕτη κτῆμα καὶ μόχθος ὑπάσχει ελαχιστου θύτου Ιωανου
ιερέος του Αικαίνου π(ατ)ριαρχικου τε έξαρχου.*

Ἡ γραφή του κλίνει ἀρκετὰ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἔχει πλῆθος συνδέσεων, συμπλεγμάτων καὶ συντομογραφιῶν. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα η καὶ σ (c) στὴν ἀρχὴ τῶν λέξεων, οἱ συνδέσεις ια, ηλ, ην, ηρ, τὸ σύμπλεγμα φρ καὶ οἱ συντομογραφίες τῶν καταλήξεων ας, ειν, ων, ως καὶ τῶν λέξεων καί, ἐστί, δέ

Τὸ ι ἔχει σχεδὸν πάντα δύο διαλυτικὰ καὶ τὸ τελικὸ ς εἶναι τοῦ τύπου ς. Ὁρθογραφία, στίξη καὶ τονισμὸς χωρὶς λάθη.

Γραφὴ 14ου αἰ., φφ. 90 - 96.

Ρητὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης μεταφρασμένα στὰ λατινικά.

Χαρτί ὑπόλευκο. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση ἐλαφιοῦ (M. - Tr. 2268 περίπου) ποῦ χρονολογεῖται στὰ 1374-1382. Γραμμένη ὅλη ἡ σελίδα. Με-
λάνι καστανό. Χωρὶς χαράκωση.

Ὁ γραφέας εἶναι Ἕλληνας ποῦ γνωρίζει καλὰ καὶ τὴ λατινικὴ γραφή. Ἡ γραφή του ἔχει μικρὸ σχῆμα καὶ εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φιλολογικοῦ ὅφους τῆς ἐποχῆς τῆς, μὲ πολλὰ συντομογραφίες καὶ συνδέσεις. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα α καὶ β, ποῦ εἶναι πολλὰς φορὲς πλατιά καὶ ἡ συντομογραφία τοῦ καί.

Στὴν ὀρθογραφία, τὴ στίξη καὶ τὸν τονισμό δὲν ὑπάρχουν λάθη.

32

Ἀνταλλ. 136

Μεμβράνη

Διαστ. 260 × 180 χιλ.

φφ. 261

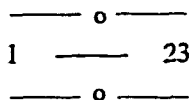
14ος αἰ.

Τὰ Τέσσερα Εὐαγγέλια.

Μεμβράνη ἐπικαλυμμένη μὲ στρώμα λευκοῦ βερνικιοῦ. Τεύχη τετράδια,

πού ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη σελίδα κάτω δεξιὰ καὶ στὴν τελευταία κάτω ἀριστερά. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 150 × 110 χιλ. μὲ 18 στίχους.

Χαράκωση τοῦ τύπου

Διακόσμηση μὲ ἀπλὰ ἐπίτιτλα κοσμήματα καὶ πρωτογράμματα, πού εἶναι σχεδιασμένα μὲ κόκκινο μελάνι. Πολλὰ φύλλα ἔχουν φύγει ἀπὸ τὴ στάχωση, ἔτσι ὥστε τὸ κείμενο νὰ ἔχει πολλὰ χάσματα. Τὰ φφ. 1 - 30 εἶναι μεταγενέστερη προσθήκη τοῦ 18ου αἰώνα.

Κωδικογράφος εἶναι ὁ μοναχὸς Ἰωάσαφ, ἀπὸ τοὺς πρώτους καὶ κυριότερους ἀντιπρόσωπους τῆς κωδικογραφικῆς τεχνοτροπίας τῆς μονῆς τῶν Ὁδηγῶν. (Φωτογραφίες διαφόρων χειρογράφων του βλ. στοῦ L. Politis *Eine Schreiberschule im Kloster τῶν Ὁδηγῶν*, «Byzantinische Zeitschrift» 51 (1958), σελ. 27 - 34, πίν. II - III, ἀρ. 4 - 9 καὶ Henrica Follieri *Codices Graeci Bibliothecae Vaticanae selecti*, Bibliotheca Vaticana 1969, πίν. 45).

Ὑπογράφει τὸ χειρόγραφό του στὸ φ. 259ν μὲ τὸ σημείωμα:

Θ(εο)ῦ τὸ δῶρον καὶ Ἰωάσαφ πόνοσ.

Ἡ γραφὴ του εἶναι πλατιά, μὲ ἐλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τὰ γράμματα ἔχουν μεγάλο καὶ ἐπίσημο σχῆμα, ἔτσι ὥστε ἡ ἐμφάνισή τους νὰ ἀνταποκρίνεται στὴν ἱερότητα τοῦ κειμένου τοῦ χειρογράφου. Χρησιμοποιοῦνται ἡμιμεγαλογράμματοι καὶ μικρογράμματοι τύποι στὴν ἴδια ἀναλογία, μὲ πολλὲς συνδέσεις καὶ συμπλέγματα.

Χαρακτηριστικὸ ἐπίσης τοῦ ὅφους αὐτοῦ εἶναι ἡ συμπλήρωση τοῦ τελευταίου στίχου τῆς σελίδας μὲ πρόσθετο ἡμιστίχιο, πού κλείνεται ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ μὲ γωνιώδη ἀγκύλη.

Ὁ γραφέας τοῦ 18ου αἰώνα ἔγραψε τὰ φφ. 1 - 30 ἀντικαθιστώντας ἔτσι τὸ κείμενο τῶν πρώτων φύλλων πού εἶχαν ἀποκοπεῖ. Ἡ γραφὴ του εἶναι ἰδιότυπη, μὲ σαφὴ προσπάθεια νὰ τῆς προσδώσει ἐπίσημο ὄφρος. Τὸ μελάνι εἶναι μαῦρο ἀνοιχτό. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 160 × 100 χιλ. μὲ 18 στίχους. Χαρακτηριστικὸ τῆς γραφῆς αὐτῆς εἶναι οἱ πολλὲς γωνίες πού ἔχουν τὰ γράμματα καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ πάχους τῆς πέννας.

33

Ἀνταλλ. 304

Χαρτί Διαστ. 217 × 148 χιλ. φφ. 64 14ος αἰ.

Γραμματική.

Χαρτί υπόλευκο, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημα μὲ παραστάσεις καμπάνας,

παρόμοιας με Br. 4019 - 4020 (είναι πιό λεπτή) και κύκλου με διπλή περιφέρεια, με διάμετρο 41 - 44 χιλ. Τεύχη τετράδια, χωρίς ἀρίθμηση και με παραπομπή ὀριζόντια. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστιλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 150 × 85 χιλ. με 32 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1...2. Χωρίς διακόσμηση.

Ὁ γραφέας εἶναι ἄγνωστος. Τὸ ὕφος τῆς γραφῆς δὲν εἶναι ἑλληνικό, ἀλλὰ ξένο. Εἶναι βέβαιο πὼς πρόκειται γιὰ χειρόγραφο ποῦ ἔγραψε εὐρωπαῖος οὐμανιστὴς γιὰ προσωπικὴ χρῆση. Ἡ γραφή αὐτὴ φυσικὰ δὲν ὑπόκειται στοὺς κανόνες τῆς καθαυτὸ ἑλληνικῆς γραφῆς. Τὸ πιό χαρακτηριστικὸ τοῦ γραφέα αὐτοῦ εἶναι τὰ γράμματα τ, φ, ἡ ἀπόλυτη χρῆση τοῦ σ στὴ θέση τοῦ τελικοῦ ς καὶ ἡ σαφὴς ὑπεροχὴ τοῦ τύπου υ γιὰ τὸ β.

34

Ἀνταλλ. 131

Χαρτί Διαστ. 283 × 193 χιλ. φφ. 217 ἔτ. 1422, 1415
Μέρος Α', φφ. 1 - 212.

Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικὸ (παράλλαγή καὶ συνέχεια).

Χαρτί ὑπόλευκο, χωρίς στίλβωση. Ὑδατόσημα με παραστάσεις βουνῶν με σταυρὸ (Br. 11689) καὶ τρομπέτας (Br. 7683), ποῦ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 1411 ἕως τὸ 1425. Τεύχη τετράδια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀρίθμηση ἔχει τὸ πρῶτο, στὴν τελευταία σελίδα κάτω στὴ μέση, καὶ τὸ δεύτερο, στὴν πρώτη σελίδα κάτω στὴ μέση ἐπίσης. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστιλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 195 × 140 χιλ. με 27 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12 — 3. Χωρίς διακόσμηση.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Χρονολογεῖ τὸ χειρόγραφό του στὸ φ. 212ν με τὸ σημεῖωμα :

Τέλος σὺν Θ(ε)ῳ ἀγίῳ τοῦ Χρονικοῦ. Ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον μὴ(νὶ) ἀπρι(λίῳ) ἡ' ἐπὶ ἔτους ,ς'λ' ἡδ. ιε', ἀμὴν, ἀμὴν, ἀμὴν.

Ἡ γραφή του ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῆς τεχνοτροπίας τῆς Μονῆς Ὁδηγῶν, ἃν καὶ δὲν τηρεῖ ἀπόλυτα τοὺς κανόνες τῆς. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, ξ, τ, φ καὶ οἱ συνδέσεις τρ καὶ ησ.

Τὸ τελικὸ ς εἶναι τριῶν τύπων σ, c καὶ ς, με ὑπεροχὴ καὶ σὲ ἴση ἀναλογία τῶν δύο πρώτων. Τὸ ι καὶ τὸ υ ἔχουν πάντα διαλυτικά. Ἡ ὀρθογραφία, ὁ τονισμὸς καὶ ἡ στίξις χωρὶς λάθη.

Μέρος Β', φφ. 213 - 215.

Μειάνδρου, Γνωμαι μονόστιχοι. Βραχὺ χρονικόν.

Ὁ κωδικογράφος τοῦ μέρους αὐτοῦ ὀνομάζεται Ἀντώνιος καὶ κατεῖχε τὸ ὀφφίκιο τοῦ «παρακκλησιάρχου» στὴ μονὴ Χωρταῖτου τῆς Θεσσαλονί-

κης. Ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο στὸ φ. 215ν μὲ τὸ σημεῖωμα :

Ἐγρά(φη) παρ' ἐμοῦ Ἀντ(ω)νήου καὶ παρὰ κλησηάρχου τῆς μωνῆς τοῦ
Χωρετ(α)οίτου. Ἔτει (;) ,ς'α'α' μηνὶ ηουνίῳ ιε'.

Ἡ γραφή του ἔχει μικρὸ μέγεθος, κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ, εἶναι γωνιώδης
καὶ φαίνεται πολὺ σύντομη.

Μέρος Γ', φφ. 215 - 217.

Ἀπόσπασμα ἀπὸ Μηναῖο.

Τὰ δύο αὐτὰ φύλλα τοποθετήθηκαν μᾶλλον γιὰ νὰ στηρίξουν τὴ στά-
χωση τοῦ χειρογράφου. Ἔχουν γραφεῖ πάντως ἀπὸ κωδικογράφο μὲ ἰδιό-
τυπο ὕφος. Ἡ γραφή του εἶναι ὀρθία καὶ στενόμακρη. Χαρακτηριστικὰ
εἶναι τὰ γράμματα δ καὶ τ. (Πίν. 15')

35

Μπεν. 20

Χαρτί Διαστ. 296 × 215 χιλ. φφ. 430 15ος αἰ.

Φωτίον Πατριάρχου, Νομοζάνων. Ἐκλογή. Σύνοψις τῶν Βασιλικῶν.

Χαρτί λευκὸ καὶ στιλπνὸ. Ὑδατόσημα μὲ παραστάσεις διαβήτη
(Br. 4462), ἀμωνιοῦ μὲ σταυρὸ (Br. 5955), βουνῶν (Br. 11719) καὶ τρομ-
πέτας (Br. 7683), ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 1402 ἕως τὸ 4130. Τεῦχη
τετράδια ποὺ ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη καὶ τελευταία σελίδα κάτω στή
μέση. Μελάνι καστανὸ (ἀνοιχτὸ ὁ γ' κωδικογράφος καὶ βαθὺ οἱ δύο ἄλλοι).
Κείμενο μονόστηλο, μὲ περιθωριακὰ σχόλια σὲ πολλὰ φύλλα ἀπὸ τὸν β'
γραφέα. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 220 × 145 χιλ., μὲ τὰ σχόλια 250 × 170

_____ ο —
χιλ. καὶ μὲ 40 καὶ 46 στίχους ἀντίστοιχα. Χαράκωση τοῦ τύπου: 12 — 34,5
_____ ο —

_____ ∞ —
καὶ στὰ σχόλια: 12 — 34, + 56 ∞ μεταβλητό.
_____ ∞ —

Χωρὶς διακόσμηση. Δέσιμο ξύλινο μὲ δερμάτινη καφὲ ἐπένδυση κοσμημένη
μὲ πέντε καρφιὰ καὶ γραμμικὰ πρόστυπα σχέδια, μέσα σὲ πλαίσιο ἀνθεμίων
καὶ στίς δυὸ πλευρές.

Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἔγραψαν τρεῖς συνεργαζόμενοι καὶ ἀνώνυμοι
κωδικογράφοι. Ὁ πρῶτος ἔγραψε τὰ φφ. 1 - 3ν, ποὺ περιλαμβάνουν τὰ περι-
εχόμενα τοῦ χειρογράφου, ὁ δεῦτερος τὰ φφ. 4ν-6ν καὶ 189ν (μέση)-427ν, καὶ
ὁ τρίτος τὰ φφ. 7ν-189ν (μέση). Παρ' ὅλον ὅτι οἱ τρεῖς αὐτοὶ κωδικογράφοι
κρύβονται πίσω ἀπὸ τὴν ἀνωνυμία εἴμαστε σὲ θέση, μετὰ ἀπὸ παλαιογραφι-

κή εξέταση τῆς γραφῆς τους καὶ σύγκριση μὲ ἄλλα χειρόγραφα, νὰ γνωρίζουμε ὅτι :

Ὁ πρῶτος εἶναι αὐτός, ποὺ ἔγραψε τὸν κώδικα 1213 τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων. (Βλ. φωτογραφία δημοσιευμένη στὸ ἄρθρο τοῦ P. Enepekides, *Der Briefwechsel des Mystikers Nikolaos Kabasilas*, «Byzantinische Zeitschrift» 46 (1953), σελ. 18-46 καὶ πίν. I).

Ἡ γραφή του εἶναι ἐπιμήκης καὶ ὀρθία. Χαρακτηριστικά τῆς γράμματα εἶναι τὸ β (μὲ τοὺς δύο τύπους του) καὶ τὸ φ. Τὸ ι καὶ υ καὶ πάντα ἔχουν δύο διαλυτικά. Ἡ ὀρθογραφία, ὁ τονισμὸς καὶ ἡ στίξη χωρὶς λάθη.

Ὁ δεῦτερος ἔγραψε τὰ χειρόγραφα Holkham gr.88 τῆς Βοδλεϊανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ὁξφόρδης (βλ. δημοσιευμένη φωτογραφία τοῦ Nigel Wilson, *Mediaeval Greek Bookhands. Examples selected from Greek manuscripts in Oxford Libraries*, Cambridge-Massachusetts (1972), πίν. 73 καὶ σελ. 11) καὶ τὸν ἑλληνικὸ κώδικα 622 τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας (βλ. δημοσιευμένη φωτογραφία τοῦ Hartmut Erbse, *Hesychii Alexandrini Lexicon, recensuit et emendavit K. Latte*, Β/κρίσια, «Byzantinische Zeitschrift» 61 (1968), σελ. 72 - 73).

Ἡ γραφή του εἶναι στρογγυλή, ὀρθία καὶ ἄρκετὰ κομπή. Ἐχει πολλὰ συνδέσεις, συντομογραφίες καὶ συμπλέγματα. Χαρακτηριστικά εἶναι τὰ γράμματα η, τ τὸ τελικὸ ς στὸν τύπο σ, οἱ συνδέσεις εξ, ρω καὶ οἱ συντομογραφίες τῶν -ται, -ως καὶ εν. Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξη καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη.

Ὁ τρίτος τέλος εἶναι αὐτός ποὺ ἔγραψε τὸν κώδικα 81, 15 τῆς Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Φλωρεντίας γύρω στὰ 1421 - 23 στὴν Κωνσταντινούπολη. (Βλ. φωτογραφία δημοσιευμένη τοῦ Dieter Harlfinger, *Specimina griechischer Koptisten der Renaissance, I Griechen des 15. Jahrhunderts*, Berlin 1974, πίν. 7).

Ἡ γραφή του εἶναι ἀραιή, ὀρθία καὶ στρογγυλή. Ἐχει λίγες συνδέσεις καὶ συμπλέγματα, ἄρκετὲς ὅμως συντομογραφίες, ποὺ εἶναι καὶ χαρακτηριστικὲς τοῦ γραφέα, ὅπως τῶν καί, τῆς, γάρ, πῶς. Χαρακτηριστικὸ ἐπίσης εἶναι τὸ γράμμα β καὶ ἡ σύνδεση επ.

Ὁ τονισμὸς, ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξη σωστά. (Πίν. IZ')

36

Ἀνταλλ. 60

Χαρτί Διαστ. 195 × 140 χιλ. φφ. 71 15ος αἰ.

Μανονήλ Μοσχοπούλου, Συλλογὴ ἀττικῶν ὀνομάτων.

Χαρτί μὲ ἐλαφρὴ στίλβωση, ὑπόλευκο. Ὑδατόσημα μὲ παραστάσεις κυρίως τοῦ γράμματος R μὲ σταυρὸ (Br. 8925) καὶ καμπάνας (M. - Tr. 3001

περίπου). Άλλες δύο παραστάσεις που υπάρχουν (ψαλίδι και κέρατα ή έλάφι), δέν διακρίνονται ολόκληρες και έτσι δέν μπορούν νά ταυτιστοϋν. Τεύχη τετράδια, χωρίς αρίθμηση. Μελάιι καστανό και στο τέλος από άλλο γραφέα προς το πράσινο. Τίτλοι και σημειώσεις στο περιθώριο με κόκκινο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη επιφάνεια σελίδας 150 x 90 χιλ. με 24 στίχους. Χαράκωση του τύπου 1—2. Χωρίς διακόσμηση.

Το χειρόγραφο είναι γραμμένο από τρεις άγνωστους κωδικογράφους. Ο πρώτος και κύριος έγραψε τὰ φφ. 4-60ν και 61ν-66ν και ταυτίζεται με τον Κωδικογράφο χλ, όπως τον ονόμασε ο Dieter Harlfinger (δ. π., πίν. 15) και ο όποιος έγραψε τον ελληνικό κώδικα 148 της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας.

Η γραφή του είναι λεπτή, κλίνει έλαφρά προς τὰ δεξιά και εντάσσεται στη φιλολογική γραφή των αρχών του 15ου αιώνα. Έχει αρκετές συνδέσεις, λίγα όμως συμπλέγματα και συντομογραφίες. Εκτός από τὰ γράμματα χ και λ, που δίνουν και το όνομα στον κωδικογράφο, χαρακτηριστικό είναι επίσης και το τ. Τελικό ς των τύπων σ και c αδιάκριτα.

Ο δεύτερος κωδικογράφος έγραψε μόνο το φ. 61γ, εκτός από τους δύο πρώτους στίχους, που τους έγραψε ο πρώτος. Η γραφή του είναι στρογγυλή, με έλαφρη κλίση προς τὰ δεξιά και αρκετά κομψή. Χαρακτηριστικό είναι το γράμμα ζ. Στο ι και υ βάζει διαλυτικά και για τελικό ς χρησιμοποιεί τους τύπους σ και ς.

Ο τρίτος κωδικογράφος έγραψε τὰ φφ. 66γ (από τη μέση και κάτω) - 70. Η γραφή του είναι λεπτή και επιμήκης. Έχει πολλές συνδέσεις, συμπλέγματα και συντομογραφίες. Χαρακτηριστικά είναι το γράμμα τ και οι συνδέσεις του ι, το όποιο έχει πάντα δύο διαλυτικά.

37

Άνταλλ. 221

Χαρτί Διαστ. 298 x 220 χιλ. φφ. 220 15ος αϊ.

Ίω. Χρυσοστόμου, Έρμηνεία στις Έπιστολές του Άποστόλου Παύλου.

Χαρτί υπόλευκο, με έλαφρη στίλβωση. Ύδατόσημο με παράσταση τόξου (Br. 799), που χρονολογείται γύρω στα 1430. Τεύχη πεντάδια, που αριθμούνται στην πρώτη σελίδα τους κάτω δεξιά. Στην αρχή κάθε κεφαλαίου αναγράφεται και ο αριθμός των φύλλων, στα όποια αυτό εκτείνεται. Μελάιι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη επιφάνεια σελίδας 184 x 130 χιλ.

— ο —

με 27 στίχους. Χαράκωση του τύπου 12—34, 5 με όριο των καθέτων τις

— ο —

χαράξεις ο.

Διακόσμηση με ἀπλὰ ὀφιοειδῆ ἐπίτιτλα, σχεδιασμένα με κόκκινο μελάνι. Στις ἄκρες τῶν φύλλων, ὅπου ἀρχίζει καινούργιο κεφάλαιο, ὑπάρχουν φυλλοδείκτες. Τριγωνικὲς σχηματοποιήσεις τῶν τελευταίων στίχων κάθε κεφαλαίου.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Στὸ φ. 101ν σημειώνει :
Τέλος τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστο(λ)ῆς ἐρμηνείας τοῦ θείου Χρυσοστόμου.
Καὶ συνεχίζει με τὴν εὐχὴ γραμμένη κρυπτογραφικά :

νέ θ' ἄ σζλω φθ' νβαγ ξεω θεγ ψλγω ψσν νεγ' λσν ἔ' λλγω

ποῦ μεταγράφεται :

Χ(ριστ)ὲ ἀρωγὸς γάνθηί μ' ἐς ἀεὶ τοῖς τῶν χειρῶν ἔργοις.

Ἡ γραφή του εἶναι στρογγυλή, με πολλές συνδέσεις καὶ συμπλέγματα, καὶ λίγες σχετικὰ συντομογραφίες. Τὰ γράμματα ὅλα ἔχουν διπλοὺς τύπους. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, ζ, κ, τ καὶ ω, οἱ συνδέσεις αρ, αφ, εξ, επ, ερ, εφ, εψ, πρὸ καὶ σμ.

Τὸ ι ἔχει πάντα διαλυτικά. Τὸ τελικὸ ς εἶναι τῶν τύπων ς, σ καὶ ϛ, με ὑπεροχὴ τοῦ πρώτου. Ὁ τονισμός, ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις χωρὶς λάθη.

38

Ἀνταλλ. 14

Χαρτί Διαστ. 260 × 200 χιλ. φφ. 293 15ος, 16ος αἰ.

Μηναῖο ὅλου τοῦ ἔτους.

Χαρτί ὑπόλευκο, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημα με παραστάσεις φύλλων δένδρου (Br. 6685 περίπου), βουνοῦ (Br. 11656), ψαλιδιοῦ (Br. 4668) καὶ τοῦ γράμματος T μέσα σὲ κύκλο (Br. 9127), ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 1444 ἕως τὸ 1472. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται στὴν τελευταία σελίδα τους κάτω στὴ μέση. Μελάνι καστανό. Κείμενο δίστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 205 × 155 χιλ. με 23 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2,3—45. Διακόσμηση μόνο με ἐπίτιτλα ὀφιοειδῆ σχήματα, με τὸ ἴδιο ἢ κόκκινο μελάνι. Μεταγενέστερος κωδικογράφος, τοῦ 16ου αἰ., ἀναπλήρωσε φθορές, ποὺ εἶχε ὑποστεί τὸ χειρόγραφο, προσθέτοντας τὰ φφ. 1-7 καὶ 292-293. Αὐτὰ ἔχουν ὑδατόσημο με παράσταση τοῦ γράμματος P (Br. 8508 περίπου). Τὸ μελάνι εἶναι βαθὺ καστανό. Τὸ κείμενο δίστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 210 × 145 χιλ. με 29 στίχους. Χαράκωση 1 — 234 — 5. Διακόσμηση ὁμοία με τοῦ πρώτου κωδικογράφου.

Καὶ οἱ δύο κωδικογράφοι εἶναι ἄγνωστοι. Τοῦ πρώτου ἡ γραφή εἶναι πλατιά καὶ κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἐχει πολὺ λίγες συνδέσεις, συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β καὶ ω, καθὼς καὶ ἡ σύνδεση τοῦ τ με τὸ σ.

Τὸ τελικὸ ς τῶν τύπων c καὶ σ. Ὁ τονισμὸς καὶ ἡ ὀρθογραφία χω-
ρὶς λάθῃ. Ἡ στίξις ρυθμική.

Ἡ γραφὴ τοῦ δευτέρου κωδικογράφου εἶναι στρογγυλὴ καὶ ὀρθία. Ἔχει
πολλὰς συνδέσεις, ἀλλὰ λίγα συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτη-
ριστικά εἶναι τὰ γράμματα β, ζ, υ, φ, ψ καὶ οἱ συνδέσεις τοῦ ι μετὰ διάφο-
ρα σύμφωνα, ὅπως τὰ γ, μ, χ.

Τὸ τελικὸ ς καὶ στοὺς δύο τύπους c καὶ σ ἀδιάκριτα. Τονισμὸς καὶ ὀρθο-
γραφία σωστή. Στίξις ρυθμική.

39

Ἀνταλλ. 190

Μεμβράνη-Χαρτί Διαστ. 250 × 160 χιλ. φφ. 170 15ος αἰ.

Ἰουλίου Πολυδεύκους, Ὀνομαστικόν.

Μεμβράνη σχετικὰ λεπτή, μετὰ ἀρκετὰ καλὴ ἐπεξεργασία. Τὸ χαρτί εἶναι
λευκὸ καὶ στιλνὸ. Ἔχει ὑδατόσημα μετὰ παραστάσεις κολώνας (Br. 4411)
καὶ καπέλλου (Br. 3390 περίπου). Τεύχη πεντάδια, μετὰ ἀρίθμηση στὴν τελευ-
ταία σελίδα κάτω στὴ μέση. Σὲ κάθε τεῦχος τὸ πρῶτο φύλλο, τὸ πέμπτο,
τὸ ἕκτο καὶ τὸ δέκατο εἶναι ἀπὸ μεμβράνης, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ χαρτί,
πράγμα ποὺ σημαίνει πὺς χρησιμοποιήθηκαν ἓνα μεγάλο φύλλο μεμβράνης
500 × 320 χιλ. καὶ τέσσερα ἰσοδιάστατα φύλλα χαρτιοῦ. Μελάνι καστανὸ
στὸ κείμενο καὶ ἀνοιχτὸ κόκκινο στοὺς τίτλους. Κείμενο μονόστηλο.
Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 190 × 90 χιλ. μετὰ 37 στίχους. Χαράκωση τοῦ
τύπου

<— op —>

1 ——— 2

<— od —>

Διακόσμηση μετὰ ἀπλά, πλεχτά ἐπίτιτλα, σχεδιασμένα μετὰ κόκκινο μελάνι. Τὸ
δέσιμο εἶναι ξύλινο μετὰ δερμάτινη ἐπένδυση, διακοσμημένη στὸ κέντρο καὶ
τὰ τέσσερα ἄκρα καὶ τῶν δύο ὀψων μετὰ πρόστυπες παραστάσεις ἐλίκων καὶ
ἀνθεμίων.

Ὁ κωδικογράφος, ἂν καὶ δὲν ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο, ἀναγνωρίζεται
ἀπὸ τὸ γραφικὸ του χαρακτήρα. Εἶναι ὁ Γεώργιος Ἀλεξάνδρου, ἀπὸ τοὺς
σπουδαιότερους Ἑλλήνες κωδικογράφους τῆς Ἀναγέννησης. Καταγόταν
ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ ἔδρασε ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1450 - 1501. Ἐξῆσε στὴν
Ἰταλία, συνεργάστηκε στὴ Ρώμη μετὰ τὸν καρδινάλιο Βησσαρίωνα ἀντι-
γράφοντας χειρόγραφα καὶ τέλος χειροτονήθηκε οὐνίτης ἐπίσκοπος τῆς
Ἀρκαδίας τῆς Κρήτης. (Συγκεντρωμένη βιβλιογραφία γιὰ τὴ δράση καὶ τὸ
ἔργο του βλ. στοῦ Dieter Harlfinger, ὁ. π., σελ. 28, ἀρ. 57, στὴν ὁποία πρό-
σθεσε καὶ τὴ μελέτη τοῦ Elpidio Mioni, Bessarione scriba e alcuni suoi

collaboratori, «Miscellanea Marciana di Studi Bessarionei» (Medioevo e Umanesimo, 22), Padova 1976, σελ. 296 και ἀνάτ. Padova 1974).

Τὸ χειρόγραφο ποὺ παρουσιάζουμε ἐδῶ, ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν χειρογράφων τοῦ Γεωργίου Ἀλεξάνδρου, ποὺ τὰ ἔγραψε μὲ πέννα λεπτή. Στὴν ἴδια κατηγορία ἀνήκουν καὶ τὰ παρισινὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα 2693, 2694 καὶ 2775 (φ.121-122ν), ποὺ μὲ προσωπικὴ ἔρευνα ἐπισημάναμε ἔχοντας βύση τὸν Λαυρεντιανὸ κώδικα 32,22 τοῦ 1459 (φωτογραφία δημοσιευμένη ἀπὸ τὸν Dieter Harlfinger, ὁ.π., πίν. 57), καθὼς καὶ τὰ ἐπίσης παρισινὰ χειρόγραφα, μὲ ἐναλλαγὴ πέννας, 1888, 2708, 2727, 2926 καὶ supp. gr. 306 (φ. 1 - 31ν). Ἄς προστεθεῖ σ'αὐτὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς κώδικας 5/666 τοῦ Ἰστορικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Λένινγκραντ (φωτογραφία δημοσιευμένη στοῦ Ι. Π. Μεντβέντεβ, Βυζαντινὸς Οὐμανισμὸς XIV - XV αἰ., Λένινγκραντ 1976, ἀπέναντι στὴ σελ. 65, στὰ ρωσικά), ποὺ τὸν θεωρεῖ ὁ συγγραφέας, μὲ κάποια ἐπιφύλαξη, αὐτόγραφο τοῦ Μ. Χρυσολωρᾶ.

Ἡ γραφὴ τοῦ Γεωργίου Ἀλεξάνδρου εἶναι κομπῆ καὶ τὸ ὕφος τῆς ἀπὸ τὰ ἀντιπροσωπευτικότερα τῶν κωδικογράφων τῆς Ἀναγέννησης. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὸ γράμμα β καὶ οἱ συνδέσεις τοῦ ρ.

Τὸ τελικὸ ς συναντᾶται καὶ στοὺς τρεῖς τύπους του, ς, ς καὶ σ, ἐπικρατέστερος ὁμῶς εἶναι ὁ πρῶτος. Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξη καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη. (Πίν. ΙΗ')

40

Ἀνταλλ. 177

Χαρτί Διαστ. 220 × 150 χιλ. φφ. 205 16ος αἰ.

Εὐχολόγιο. Λειτουργίες Ἱω. Χρυσοστόμου καὶ Μ. Βασιλείου. Ἀποστολο-εὐαγγέλια. Ἐκλογή ἀπὸ τὰ Μηναῖα.

Χαρτί ὑπόλευκο, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση καπέλου καὶ τοῦ γράμματος Α μαζί (Br. 3456 περίπου), ποὺ χρονολογεῖται γύρω στὰ 1499-1501. Τεύχη πεντάδια, ποὺ ἀριθμοῦνται μ' ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς στὴν τελευταία σελίδα κάτω ἀριστερά. Μελάνι ἀνοιχτὸ καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 145 × 85 χιλ. μὲ 26 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—23. Διακόσμηση μὲ ἀπλά ὀφιοειδῆ ἐπίτιτλα καὶ πρωτογράμματα μὲ ἐλικοειδεῖς προεκτάσεις, σχεδιασμένα μὲ κόκκινο μελάνι.

Κωδικογράφος εἶναι ὁ ἱερομόναχος Φιλόθεος, ὅπως μᾶς τὸ δηλώνει ἡ ὑπογραφή του στὸ φ. 201 :

Ἐτελειώθ(η) ἡ παροῦσα δέλτος, ἢν(ουν) τὸ Εὐχολόγι(ον) διὰ χειρὸς ἐμοῦ Φιλοθέου ἱερο(μον)άρχ(ου), ἐξόδου δὲ καὶ πολλοῦ πόθου τοῦ ἐντιμωτάτου ἄρχοντος κυροῦ Στεφάνου Μωράτη καὶ ἀφιερῶννῃ αὐτὸ εἰς τὴν ἀγίαν μοῖνῃν

τοῦ Ἀρχιστρατήγου εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ καὶ εἴ τις βουληθεῖη τοῦ συλῆσαι τὸ αὐτὸ εὐχολόγιον ἀπὸ τὴν παροῦσαν μοιήν, τὰ ἐν εἰς τὸ ἐπιτίμιον τοῦ ἱεροσουλου, ὑποκείσθω καὶ τῷ ἀναθέματι καὶ ἐχέσθω καὶ τὰς ἀρχαῖς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων π(ατέ)ρων καὶ ἔστω καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ ἀντίδικος αὐτοῦ.

Ἡ γραφὴ τοῦ ἱερομονάχου Φιλοθέου εἶναι στρογγυλὴ καὶ ὀρθία. Τὸ ὕφος τῆς εἶναι ἀνάμεικτο. Πολλοὶ τύποι γραμμάτων εἶναι μικρογραφία τῶν τύπων τῆς Μονῆς Ὁδηγῶν. Ἔχει ὁμως καὶ ἄλλα στοιχεῖα παρμένα ἀπὸ τὸ ὕφος τῆς συντηρητικῆς φιλολογικῆς γραφῆς, ὅπως τὸν τύπο τοῦ τελικοῦ ς, ς. Ὅλα τὰ γράμματα ἔχουν διπλοὺς τύπους. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ τύποι τῶν γραμμάτων γ, δ, λ καὶ υ. Πολλὰ καταλήξεις ἐπιγράφονται. Ὑπάρχουν πολλὰ συνδέσεις, λίγες συντομογραφίαι (ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰς ποὺ συναντᾷ κανεῖς σὲ λειτουργικά κείμενα) καὶ λιγότερα συμπλέγματα. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ συμπλέγματα εγ, ετ, αρ. Ἀπὸ τίς συντομογραφίαι γενικὰ χρησιμοποιοῦνται αὐτὰς τῶν καταλήξεων -αῖς, -άς, -εν, -ήν, -ῆς, -ται -ων καὶ τῶν συνδέσμων καί, δέ, ἐπὶ.

Τονισμὸς καὶ ὀρθογραφία χωρὶς λάθη. Στίξη κανονικὴ. (Πίν. ΙΘ')

41

Ἀνταλλ. 268

Χαρτί Διαστ. 220 × 150 χιλ.

φφ. 256

ἔτ. 1544

Μηναῖο τοῦ Ἀβγοῦστου.

Χαρτί ὑπόλευκο, μὲ ἐλαφρὴ στίλβωση. Ὑδατόσημα μὲ παράσταση ἄγκυρας συνοδευόμενης ἀπὸ τὰ γράμματα AS ἢ ME (Br. 511 περίπου) καὶ κεφαλῆς βοδιοῦ (Br. 14734 περ.). Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη καὶ τελευταία σελίδα τοὺς κάτω στὴ μέση ἢ στὴν πρώτη πάνω δεξιὰ καὶ στὴν τελευταία κάτω στὴ μέση. Μελάνι μαῦρο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 150 × 90 χιλ. μὲ 21 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12—34. Χωρὶς διακόσμηση. Πρωτογράμματα ἀπλά, μὲ κόκκινο μελάνι. Φθορὲς ἀπὸ ἔντομα καὶ ὑγρασία. Ἀκέφαλο καὶ κολοβό.

Ὁ κωδικογράφος ὑπογράφει τὸ χειρόγραφό του στὸ φ. 251ν μὲ τὴ σημείωση :

Ἐγράφη διὰ χειρὸς Γραμματικοῦ τοῦ Κρητὸς ἐν ἔτει ,ζνβ'.

Ἡ γραφὴ τοῦ εἶναι τυπικὴ ἐκκλησιαστικὴ τῆς ἐποχῆς, μείγμα τοῦ ὕφους τῆς Μονῆς Ὁδηγῶν καὶ τοῦ φιλολογικοῦ. Εἶναι στρογγυλὴ, μὲ πολλὰ συνδέσεις καὶ συμπλέγματα καὶ λίγες συντομογραφίαι (ἐκτὸς ἀπὸ τίς κοινὰς τῶν λειτουργικῶν κειμένων). Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, δ, οἱ συνδέσεις ατ, προ, εβ καὶ τὰ συμπλέγματα επ, ελ, το καὶ φρ.

Τελικό ς τοῦ τύπου ϵ , ς καὶ πολὺ λίγες φορές τοῦ τύπου σ , χωρίς ἰδιαίτερη διάκριση σχετικὰ μὲ τὴ χρῆση. Ὅρθογραφία, τονισμὸς σωστά. Στίξη ρυθμικὴ. (Πίν. Κ')

42

Δαμ. Κυρ. 13

Χαρτί Διαστ. 197×142 χιλ.

φφ. 262

ἔτ. 1551

Θησαυρῶ, Εὐχές.

Χαρτί ὑπόλευκό, μὲ ἐλαφρὴ στίλβωση. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση ἄγκυρας μέσα σὲ κύκλο μὲ ἀστέρι (Br.485). Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη καὶ τελευταία σελίδα τους κάτω στὴ μέση. Μελάνι καστανὸ βαθύ. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 145×90 χιλ. μὲ 19 στίχους. Χωρὶς χαράκωση. Διακόσμηση μὲ γραμμικὰ ἐπίτιτλα σχέδια καὶ πρωτογράμματα, μὲ κόκκινο μελάνι. Στίς ἄκρες πολλῶν φύλλων κηλίδες ἀπὸ τὴ χρῆση.

Ὁ γραφέας ὀνομάζεται Σωφρόνιος καὶ ὑπογράφει στὸ φ. 262ν μὲ τὸ σημεῖωμα :

Ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς Σωφρονίου α' (=μοναχοῦ) ἐπὶ ἔτους ζωνωθω μηνὶ μαῖω ιε'. Ἰστέον δὲ ὅτι γράφομεν καὶ τοῦτο, ὅτι εἴ τις εὖρει τίποτε σφαλτὸν καὶ θελήσει να τὸ βάλει μέσα, μὴ τοῦτο ποιήσ(ει), διότι οὐκ εἰσὶν τὰ ἀθήβολα ὁμοια, ἀλλὰ ἀλάσουν. Διδτι τοῦτο τὸ ἀθήβολον ἐστὶ ἀπὸ προκομένω βιβλίον καὶ οὐκ εἰσάζει μετ' ἄλλα, μόνον καθὼς εὐρέθη, οὕτως ἂς ἐναι. Εἰ δὲ καὶ θελήσῃται ποιῆσαι ἀλλέως, ἔσται ὅμῃν τὸ βάρος, ἀμὴ μόνον πρὸς τὰ ἀντίστιχα διορθοῦσθω, ἐν ᾧ καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ τὸν γράψαντα.

Ὁ κωδικογράφος αὐτὸς ταυτίζεται μὲ τὸν ὀνομαζόμενον Εὐφρόσυνο -Σωφρόνιο, ποὺ ἔγραψε πολλὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους. (Βλ. σχετικὰ Λίνου Πολίτη - Μ. Ι. Μανούσακα, δ. π., σελ. 22, ἀρ. 27 καὶ πίν. 3α, ὅπου τὸ χειρόγραφο 496 τῆς μονῆς αὐτῆς, μὲ βάση τὸ ὁποῖο ἔγινε ἡ ταύτιση τοῦ δικοῦ μας).

Ἡ γραφὴ τοῦ Σωφρονίου κλίνει ἐλαφρὰ πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἔχει μέγεθος μεγάλο μὲ τάση ἐπισημότητος. Στὰ τελευταῖα φύλλα ἡ γραφὴ γίνεται πῶς λεπτή καὶ περισσότερο ἐλεύθερη. Δὲν ὑπάρχουν πολλὲς συνδέσεις, οὔτε συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ τῆς ἐπίσημης γραφῆς τοῦ εἶναι τὰ γράμματα β, ψ καὶ οἱ συνδέσεις τοῦ ϵ μὲ τὸ σ ἢ ς .

Τοῦ τελικοῦ ς χρησιμοποιοῦνται τρεῖς τύποι οἱ ϵ , σ καὶ ς ἀδιάκριτα. Ὅρθογραφία καὶ τονισμὸς σωστά. Στίξη κατὰ τὸ ρυθμὸ τῆς ἀνάγνωσης.

Χαρτί Διαστ. 225 × 160 χιλ. φφ. 59 ἔτ. 1560

Νικηφόρου Βλεμμίδου, Ἐπιτομή Λογικῆς.

Χαρτί υπόλευκο, με ἐλαφρὴ στίλβωση. Ὑδατόσημα με παραστάσεις ἄγκυρας (Br. 490 περίπου), τόξων (Br. 628 περίπου), καὶ ἄλλες τρεῖς μέσα σὲ κύκλο ποὺ δὲν διακρίνονται καθαρὰ (δύο οἰκόσημα; καὶ ἁμόνι;). Τεύχη τετράδια με ἀρίθμηση στὴν πρώτη σελίδα τους κάτω δεξιὰ. Μελάνι στὸ κυρίως κείμενο μαῦρο· στοὺς τίτλους καὶ στὰ σχόλια κόκκινο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 155 × 90 χιλ. με 29 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12 — 34. Χωρὶς διακόσμηση. Πολλὲς παραστάσεις σχημά-

—οο—

τῶν λογικῶν προτάσεων σχεδιασμένες με κόκκινο καὶ μαῦρο μελάνι.

Γραφέας ἄγνωστος. Ὑπέγραψε τὸ χειρόγραφό του στὸ φ. 52ν, ἀλλὰ μεταγενέστερος κτήτορας ἔκοψε τὸ κομμάτι τοῦ χαρτιοῦ στὸ ὁποῖο ὑπῆρχε ἡ ὑπογραφή καὶ τὸ ἀντικατέστησε με ἄλλο κομμάτι λευκό. Ἀπὸ τὴν ὑπογραφή διασώθηκε μόνο ἡ χρονολογία :

ἐν ἔτει ζωξηω

Ἡ γραφή του ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῆς γραφῆς τοῦ Ἰω. Ναθαναήλ, ἱερέα τῆς Ἀδελφότητος τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας στὰ μέσα τοῦ 16ου αἰ. καὶ κωδικογράφου με ἀξιόλογη δράση. (Βλ. φωτογραφίες στοῦ Henri Omont, *Fac-similés de manuscrits grecs des XVe et XVIe siècles reproduits en photolithographie d'après les originaux de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1887, πίν. 26 - 27 καὶ βιογραφικὰ στοῦ Paul Canart, *La carrière ecclésiastique de Jean Nathanael, chapelain de la communauté grecque de Venise (XVIe siècle)*, «La Chiesa Greca in Italia dall' VIII al XVI secolo», Padova 1973, σελ. 793-824 καὶ στὴν ἀνέκδοτη ἀκόμη ἀνακοίνωση Τοῦ Ἰδίου, *Sur quelques copistes et marchands de manuscrits à Venise au XVI siècle*, 2o Convegno Internazionale di Storia della civiltà Veneziana, 3 - 6 ott., Venezia 1973).

Ἡ γραφή τοῦ ἀνώνυμου κωδικογράφου τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ εἶναι στρογγυλόσχημη, ὀρθία, με πολλὰ συνδέσεις, συμπλέγματα καὶ συντομοφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα γ, φ, οἱ συνδέσεις δι, μο, το, τρ, σι καὶ τὰ συμπλέγματα ἐρ, εἰ καὶ σθ. Συντομογραφοῦνται οἱ καταλήξεις ας, ον, ην, ται, ως καὶ οἱ λέξεις ἐστί, δέ, γάρ.

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη.

Χαρτί Διαστ. 152×100 χιλ. φφ. 203 ἔτ. 1560

Συλλογή διαφόρων κανόνων τοῦ Ἰω. Νηστευτοῦ, Βαλσαμῶνος κ.ἄ.

Χαρτί ὑπόλευκο, με στίλβωση καὶ χωρὶς ὑδατόσημο. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη καὶ τελευταία τους σελίδα κάτω στὴ μέση. Μελάνι μαῦρο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 115×80 χιλ. με 15 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12 — 3. Τὰ φύλλα ἔχουν ἀριθμηθεῖ ἀπὸ τὸν κωδικογράφο μ' ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς στὴν πρώτη σελίδα κάθε φύλλου πάνω δεξιά. Διακόσμηση με πρωτογράμματα καὶ ἐπίτιτλα, σχεδιασμένα με κόκκινο καὶ μαῦρο μελάνι. Χαρακτηριστικὸ τῶν ἐπίτιτλων σχεδίων εἶναι ὅτι καταλήγουν στὰ ἄκρα με παράσταση κεφαλῆς δράκοντα.

Ὁ γραφέας ὀνομάζεται Νικόλαος Θεολογίτης καὶ ἦταν ἱερέας (βλ. καὶ Marie Vogel-Victor Gardthausen, ὁ. π., σελ. 348). Ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο τοῦ στο φ. 203ν με τὸ ἀκόλουθο σημείωμα :

Ἐτελειώθη τῷ παρὸν νομοκάνονον ὑπὸ χειρὸς καμοῦ ἁμαρτωλοῦ Νικολαοῦ πρεσβυτέρου καὶ πνευματικοῦ π(ατ)ρ(ό)ς καὶ τῷ πατρονόμιον Θεολογίτης) πέλων. Εὐχεται διὰ τὸν Κ(ύριον) ὅπως ἁμαρτιμάτων λύσιν, ἀμὴν ἀμήν, ἄφω, ιουλίω ιθ', ἡμέρα πέπτη, τέλος. Κ(ύρι)ε δο(ξα)(σ)οι.

Ἡ γραφή του ἔχει μεγάλο μέγεθος, εἶναι στρογγυλὴ καὶ ὀρθία. Γιὰ καλύτερη αἰσθητικὴ ἐμφάνιση, ἔχει γεμίσει τὸ κενὸ μερικῶν στρογγυλόσχημων γραμμάτων με κόκκινο μελάνι. Δὲν ὑπάρχουν πολλὰ συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ γράμματα εἶναι τὰ σ, τ, υ, φ καὶ τὸ σύμπλεγμα τοῦ εἰ. Τελικὸ ς τῶν τύπων σ καὶ ε ἀδιάκριτα, ὑπερτερεῖ πάντως ὁ πρῶτος.

Τονισμὸς καὶ ὀρθογραφία χωρὶς λάθη. Στίξη ρυθμικὴ. (Πίν. ΚΑ')

Χαρτί Διαστ. 183×130 χιλ. φφ. 338 16ος αἰ.

Γεωργίου Πισίδου, Ἑξαήμερος.

Ἰωσήφ Βρυεννίου, Ὀμιλίες καὶ διαλέξεις.

Χαρτί λευκὸ καὶ στιλπνὸ. Ὑδατόσημα με πολλαπλὲς παραστάσεις, ὅπως ἄγγελος σὲ κύκλο με τὰ γράμματα CA (συνδυασμὸς τῶν Br. 653 καὶ 654), κρίνο σὲ κύκλο με τὰ γράμματα FE; (Br. 1584 περίπου), καὶ κορώνα με τὰ γράμματα FS. Τεύχη ἐξάδια με ἀρίθμηση στὴν τελευταία σελίδα κάτω δεξιά. Μελάνι μαῦρο ἢ καστανό. Φυλλαρίθμηση ἀπὸ τὸν κωδικογράφο μ' ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς στὴν πρώτη σελίδα πάνω δεξιά. Κείμενο στὰ φ. 1 - 19 δίστηλο καὶ στὰ ὑπόλοιπα μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 125×83 χιλ. με 26 στίχους. Χαράκωση, στὰ φύλλα 1 - 19 τοῦ τύπου 1 — 2,3 — 4,5

καὶ στὰ ὑπόλοιπα φύλλα 1 — 23,4 ἢ 1 — 234,5. Πρωτογράμματα μὲ ἐλικοειδεῖς προεκτάσεις, σχεδιασμένα μὲ κόκκινο μελάνι. Χωρὶς διακόσμηση.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Γραφὴ λεπτή, μικροῦ μεγέθους μὲ πλῆθος συνδέσεις, συντομογραφίες καὶ συμπλέγματα. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, ω, οἱ συνδέσεις ζω, ιο, το καὶ οἱ συντομογραφίες τῶν καταλήξεων ται, ας, ης, ες, ου, ον, ὤς, τῆς συλλαβῆς -ικ- καὶ τῶν λέξεων ἐστὶ, γάρ καὶ δέ.

Στὰ φφ. 20 -22ν ὑπάρχει πίνακας περιεχομένων, ὅπου ἀξιοπαρατήρητη εἶναι ἡ ἔκφραση *καταβαδὼν αὐτὸν ἢ βῶν*, ποὺ σημαίνει τὴ σελίδα. Ὁρθογραφία, στίξη καὶ τονισμὸς σωστά.

46

Ἀνταλλ. 126

Χαρτί Διαστ. 212 × 153 χιλ. φφ. 316 ἔτ. 1609

Ἱω. Χρυσοστόμου, Ὁμιλίες εἰς τοὺς Ἀνδριάντας.

Χαρτί λευκὸ καὶ στιλπνόν. Ὑδατόσημο ἄγκυρα σὲ κύκλο μὲ τὸ γράμμα

Β ἢ τὸ σχῆμα . Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται μ' ἐλληνικοὺς ἀριθ-

μοὺς στὴν πρώτη σελίδα κάτω ἀριστερὰ καὶ στὴν τελευταία κάτω δεξιὰ. Μελάνι μαῦρο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 150 × 100 χιλ. μὲ 19 στίχους. Χaráκωση τοῦ τύπου 12—34.

—ο—

Διακόσμηση μὲ ἐπίτιτλα ὀφιοειδῆ, σχεδιασμένα μὲ κόκκινο μελάνι. Πρωτογράμματα μὲ ἐλικοειδεῖς προεκτάσεις, ἐπίσης μὲ κόκκινο μελάνι καὶ ἐλαφρὸ τονισμὸ μὲ πράσινο. Δέσιμο σύγχρονο περίπου τοῦ χειρογράφου (ἔτ. 1619), μὲ σανίδες καὶ δερμάτινη ἐπένδυση, διακοσμημένη μὲ πρόστυπα ἀνθέμια.

Ὁ κωδικογράφος ὀνομάζεται Δανιὴλ καὶ ὑπογράφει τὸ χειρόγραφό του στὸ τέλος, στὸ φ. 314ν, μὲ τὸ σημείωμα :

Τέρμα περισίου ὑδρότος, Δανιὴλ ἀξεύχτου.

Δῶρον τὸ παρὸν τοῦ Θεοῦ συνεργία

ἔγραψεν ἰδοὺ ὁ Δανιὴλ ἐν πόνῳ

κατὰ τὸ ζριζ' ἰνδ(ικτιῶν)ος ζ', κατὰ μῆνα αὐγουστον ιη'.

Τῷ συσταχῶτι εὐχεσθε ὥσπερ τῷ γεγραφεῖν. Γεώργιος ζριθ'.

Γραφὴ μὲ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ, μὲ πολλὰ συνδέσεις καὶ λίγα σχετικὰ συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Ἀνήκει στὴν γραφολογικὴ οἰκογένεια τῶν ἀνειμένων γραφῶν, εἶναι ὅμως ἀρκετὰ συντηρητικὴ.

Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα ι, υ, χ, οἱ συνδέσεις μεν, ρω, τὰ συμπλέγματα ερ, εψ, ξι καὶ ἡ συντομογραφία τῆς κατάληξης -ης.

Στὸ τέλος πολλῶν σελίδων συμπληρωματικὸ ἡμιστίχιο μὲ γωνιώδη ἀγκύλη. Ὁρθογραφία καὶ τονισμὸς σωστά. Ἡ στίξις ρυθμική.

47

Ἀνταλλ. 198

Χαρτί Διαστ. 292 × 210 χιλ. φφ. 320 17ος αἰ.

Ἰω. Καλέκα [χφ. Ἰω. τοῦ Χαλκηδῶν], Κυριακοδρομία.

Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, Ἑρμηνεία τῶν Ἑωθινῶν Ἐδαγγελίων.

Χαρτί μὲ στιλπνὴ ἐπιφάνεια. Ὑδατόσημα μὲ παραστάσεις ἄγκυρας σὲ κύκλο, συνοδευόμενης ἀπὸ τὰ γράμματα Β, ΓC καὶ τὸ σχῆμα, ὅπως στὸ χειρόγραφο Ἀνταλλ. 126. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται μ' ἑλληνικοὺς χαρακτηῖρες στὴν πρώτη σελίδα τοὺς κάτω ἀριστερὰ καὶ στὴν τελευταία κάτω δεξιὰ. Μελάνι μαῦρο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 125 × 205 χιλ. μὲ 24 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου

12 — 34,5.

— 00 —

Διακόσμηση μὲ ὀφιοειδῆ ἐπίτιτλα καὶ πρωτογράμματα σὲ μεγάλο μέγεθος μὲ ἑλικοειδεῖς προεκτάσεις, ὅλα σχεδιασμένα μὲ κόκκινο καὶ πράσινο μελάνι.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφὴ τοῦ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τῆς Μονῆς Ὁδηγῶν, τῆς ὁποίας τηρεῖ πιστὰ τοὺς κανόνες. Ἐχει ἑλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ, πολλὰ συνδέσεις καὶ συμπλέγματα. Συντομογραφίες ἔχει μόνο τὶς βασικὰς τῶν καταλήξεων. Ὅλα τὰ γράμματα ἔχουν διπλοὺς τύπους, μικρογράμματος καὶ ἡμιμεγαλογράμματος. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ γράμμα ξ, τοῦ ὁποίου ὁ ἡμιμεγαλογράφματος τύπος συναντᾶται ἢ μεμονωμένος ἢ συνδεδεμένος μὲ τὸ α, ἐνῶ ὁ μικρογράφματος πάντα συνδεδεμένος μὲ τὸν ἑλλειπτικὸν τύπον τοῦ ε, c. Ἄλλα χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ συμπλέγματα γάρ, οι, τρ, ορ, καὶ υι. Πολλὰς φορὲς χρησιμοποιεῖ τὸ ἡμιστίχιο μὲ τὴν συμπλήρωση τῆς τελευταίας λέξης τῆς σελίδας, κλεισμένο ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ μὲ γωνιώδη παρένθεση. Συνηθίζει ἐπίσης, κατὰ τὸ σύστημα τῆς οἰκογένειας αὐτῆς τῶν κωδικογράφων, νὰ προεκτείνει πρὸς τὰ περιθώρια τὶς κεραῖες τῶν ἀκραίων γραμμάτων. Τελικὸς πάντοτε τοῦ τύπου c. Ὁ τονισμὸς καὶ ἡ ὀρθογραφία χωρὶς λάθη. Ἡ στίξις ρυθμική.

48

Μπεν. 38

Χαρτί Διαστ. 268 × 170 χιλ. φφ. 191 ἔτ. 1625

Ἑορτολόγιο. Πεντηκοστάριο.

Χαρτί λευκὸ, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση τριῶν ἡμισηλῶν, βαλιστριίδας (arbalète) μὲ τὰ γράμματα E - G καὶ ἄγκυρας σὲ

κύκλο. Τεύχη τετράδια, χωρίς ἀρίθμηση, με παραπομπή ὀριζόντια. Μελάνι μαῦρο στὸ κυρίως κείμενο καὶ κόκκινο στοὺς τίτλους. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 225 × 125 χιλ. με 34 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1 ——— 23

—οο—

Διακόσμηση με ἐπίτιτλα ὀφιοειδῆ ἢ καμπυλόγραμμα μέσα σὲ παραλληλόγραμμα πλαίσια, σχεδιασμένα με κόκκινο καὶ μαῦρο μελάνι.

Ὁ κωδικογράφος ὀνομάζεται Γεώργιος καὶ ἦταν ἱερέας. Ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο στὸ φ. 82r με τὸ σημεῖωμα:

Ἐτελειῶθι το παρὸν ἑωρτολῳγειον διὰ χειρὸς ἐμοῦ Γεωργίου ἀναξίου ἱερέος ἀμαθοῦς. Ἔτος ,αχκε' εν μηνὶ τοῦμβροῖο κς'. Εὐχεσθαί μοι τω αμαρτωλῷ διὰ τὸν πολλὸν μου σφαλμάτων καὶ μὴ καταράσθαι.

Ἡ γραφή του εἶναι ὀρθία, λεπτή, μικροῦ μεγέθους καὶ τετράγωνη. Φαίνεται ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ τυπογραφείου. Δὲν ἔχει πολλὰ συνδέσεις, οὔτε συμπλέγματα ἢ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, γ, τ, ψ, τὸ σύμπλεγμα το καὶ ἡ συντομογραφία καί.

Τελικὸ ς τοῦ τύπου c. Ὁρθογραφία καὶ τονισμὸς με ἀρκετὰ λάθη. Στίξη ρυθμική.

49

Ἀνταλλ. 270

Χαρτί Διαστ. 218 × 165 χιλ. φφ. 296 ἔτ. 1641/1642

Πατερικὲς Διηγήσεις. Βίος Κλήμεντος Πάπα Ρώμης στὴν ἀπλοελληνική.

Χαρτί με ἐλαφρὴ στίλβωση, ὑπόλευκο. Ὑδατόσημα με παραστάσεις γονατιστοῦ ἀνθρώπου καὶ τριῶν ἡμισελήνων. Τεύχη τετράδια, πὺ ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη σελίδα πάνω δεξιά καὶ στὴν τελευταία πάνω ἀριστερά. Παραπομπὴ κάθετη. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια

—οο—

σελίδας 155 × 90 χιλ. με 20 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1 ——— 23,4.

—οο—

Διακόσμηση με ὀφιοειδῆ καὶ γεωμετρικὰ ἐπίτιτλα σχέδια με κόκκινο, μαῦρο καὶ πράσινο μελάνι. Πρωτογράμματα με ἐλικοειδεῖς προεκτάσεις, σχεδιασμένα με κόκκινο μελάνι.

Ὁ κωδικογράφος ὀνομάζεται Ἀντώνιος καὶ ἦταν ἱερομόναχος στὸ Ἅγιον Ὅρος. Εἶναι ὁ ἴδιος πὺ ἔγραψε καὶ τὸ χειρόγραφο Ἀνταλλ. 125, τὸ 345 τῆς Μονῆς Παντοκράτορος τοῦ Ἁγίου Ὁρους, πὺ εἶναι χρονολογούμενο στὰ 1643 (βλ. Λίνου Πολίτη - Μ. Ι. Μανούσακα, ὁ. π., σελ. 177, ἀρ. 455), τὸ 6 τῆς Μονῆς Βρύσης τῆς Σίφνου (βλ. παρακάτω στὸν ἀρ. 52) καὶ τὸ 2(3) τῆς Κοργιαλενείου Βιβλιοθήκης στὴν Κεφαλονιά. (βλ. Ἀγαμ. Τσε-

· λικά, Τὰ παλαιότερα ἑλληνικὰ χειρόγραφα τῆς Κοργιαλενείου Βιβλιοθήκης στὸ Ἀργοστόλι, «Κεφαλληνιακὰ Χρονικὰ» 1 (1976), σελ. 209 καὶ φωτογρ. 1).

Ὑπογράφει δύο φορές τὸ χειρόγραφό του. Τὴν πρώτη στὸ φ. 182ν:

Θ(εο)ῦ τὸ δῶρον καὶ Ἀντωνίου ἱερο(μον)άρχ(ου) πόνος, κτῆμα δὲ κυρ Στεφάνου υἱοῦ τοῦ Πουλᾶκι. Ἐγράφ(η) ἐν ξρπτ'μου (=Ξηροποτάμου), ἐν ἔτει ,ζρμθ' μηνὶ ἰουνίῳ.

Καὶ τὴ δεύτερη στὸ φ. 296r:

,ζρν' αυγ(ου)στ(ου) ἔγραφ(η) παρ' Ἀντωνίου ἱερο(μον)άρχου ἐν ταῖς Καραῖς, ὑπάρχει δὲ κτῆμα Στεφάνου, υἱοῦ τοῦ Πουλᾶκ(ι).

Καὶ στὰ δύο σημειώματα τὸ ὄνομα Στεφάνου εἶναι σβυσμένο καὶ στὴ θέση του ἔχει γραφεῖ Θεοδοσίου.

Ἡ γραφή του εἶναι ἀνειμένη κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἔχει μεγαλύτερο μέγεθος ἀπὸ ὅ,τι ἔχει στὸ χειρόγραφο. Ἀνταλ. 125. Σ' αὐτὸ τὸ χειρόγραφο τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ εἶναι ὁ ἡμιμεγαλογράμματος τύπος τοῦ π καὶ τὰ ι καὶ υ, ποὺ συναντῶνται τὶς περισσότερες φορές μὲ διαλυτικά. Γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γραφῆς του εἶναι τὰ γράμματα ε, π, ρ, φ, οἱ συνδέσεις εχ, ετ, εθ, ελ, υτ, τὰ συμπλέγματα ει, τρ, επ, οἱ συντομογραφίες τῶν καταλήξεων ης, ον καὶ τῶν συνδέσμων δέ, γάρ, καί.

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς σωστά.

(Πίν. KB')

50

Ἀνταλλ. 272

Χαρτί Διαστ. 210 × 150 χιλ. φφ. 373 ἔτ. 1647

Σύμμεικτα θεολογικὰ κείμενα Ἰω. Χρυσοστόμου, Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Γεωργίου Σχολαρίου, Φωτίου, Μάρκου Ἐφέσου, Συμεὼν μητροπολίτου Ἐδχαϊτῶν κ.ά.

Χαρτί διαφόρων ποιότητων μὲ στίλβωση καὶ χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημα μὲ παραστάσεις: ἄγκυρα μεγάλη σὲ κύκλο μὲ τὰ γράμματα PL, τρεῖς ἡμισέληνοι μὲ τὰ γράμματα BW, ἅετὸ πάνω σὲ τρεῖς κορυφές μέσα σὲ κύκλο καὶ μὲ τὸ γράμμα D, τέσσερις κύκλοι ὁ ἓνας ἐπάνω στὸν ἄλλο μὲ σταυρὸ καὶ τὰ γράμματα IR στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ πρώτου, σταυρὸ μέσα σὲ ἑλλειπτικὸ κύκλο μὲ κοντάρι, κορώνα μὲ ἀστέρι καὶ ἡμισέληνο μὲ τὰ γράμματα AC καὶ ἄλλες δύο ἢ τρεῖς παραστάσεις ποὺ δὲν διακρίνονται καλά. Τεύχη τετράδια μὲ παραπομπὴ ὀριζόντια, χωρὶς ἀρίθμηση. Φυλλαρίθμηση κατὰ σελίδα ἀπὸ τὸν κωδικογράφου. Μελάνι μαῦρο ἀνοιχτό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 160 × 95 χιλ. μὲ 26 - 31 στίχους. Χαράκωση

— o —

τοῦ τύπου 12 — 34.

— o —

Διακόσμηση με ἐπίτιτλα ὀφιοειδῆ καὶ πρωτογράμματα σχεδιασμένα με· κόκκινο καὶ μαῦρο μελάνι.

Ὁ κωδικογράφος ὀνομάζεται Ἰωσήφ καὶ ἦταν ἱερομόναχος. Ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο με ἰδιότυπο τρόπο, στὴν ἀρχὴ τοῦ χειρογράφου (φ. 2r), κυκλικά στὰ περιθώρια, με τὸ σημεῖωμα:

Τὸ παρὸν βιβλίον ὑπάρχει ἐμοῦ Ἰωσήφ ἱερο(μον)άρχου τοῦ ἐφημερεύσαντος ἐν τῇ μ(η)τροπόλει τῆς Αἴνου, ἀρχιερατεύοντος τοῦ τῆς Αἴνου προέδρου κυρίου Παρθενίου τοῦ Ἑλλησποντίου. Ἐγράφη οὖν καὶ δι' ἡμετέρων χειρῶν εἰς ὠφέλειαν τῶν τε ἀναγινωσκόντων καὶ ἀκουόντων οὐκ ἄνευ γε τῆς μιμήσεως τῶν λεγομένων, ὅπερ ἂν τις καὶ Παράδεισον καὶ Ἄνθος τῶν Χαρίτων ὀνομάσῃ οὐκ ἂν ἁμάρτη.

Ἐτελειώθη λοιπὸν κατὰ τὸ ,αχμζ' ἔτος τὸ σωτήριον. (Μονοκονδυλιά) Ἰωσήφ ἱερομόναχος.

Γραφὴ λεπτὴ καὶ πυκνὴ με ἑλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἔχει πολλὰς συνδέσεις καὶ λίγες σχετικὰ συντομογραφίες καὶ συμπλέγματα. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα λ, μ, χ, οἱ συνδέσεις τοῦ ε με τὰ γράμματα λ, ο, ρ, ω· τὸ σύμπλεγμα επ καὶ οἱ δύο συντομογραφίες τοῦ καί.

Τελικὸ ς, γενικὰ ὁ τύπος ς καὶ μερικὲς φορές ὁ τύπος σ ποὺ συνδέεται με τὰ γράμματα α, ε, υ. Ὁρθογραφία καὶ τονισμὸς σωστά. Στίξη ἀπλὴ ρυθμική.
(Πίν. ΚΓ')

51

Ἀνταλλ. 307

Χαρτί Διαστ. 213 × 150 χιλ. φφ. II + 197 ἔτ. 1660

Θεοδῶρον Προδρόμου, Ἐξήγησις εἰς τοὺς Κανόνας τῶν Δεσποτικῶν Ἑορτῶν Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ Μοναχοῦ.

Χαρτί λευκὸ, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο με παράσταση κυκλικοῦ θυρεοῦ, ποὺ δὲν διακρίνεται καλὰ, καὶ βουνῶν. Τεύχη δυάδια, ποὺ ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη καὶ τελευταία σελίδα κάτω δεξιὰ. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 163 × 100 χιλ. με 23 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12—34. Παραπομπὲς σὲ κάθε φύλλο, ὀριζόντιες. Διακόσμηση μόνο με πρωτογράμματα ποὺ εἶναι σχεδιασμένα με τὸ ἴδιο μελάνι καὶ ἔχουν ἑλικοειδεῖς προεκτάσεις.

Γραφέας εἶναι ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας Μεθόδιος καὶ ἔγραψε τὸ χειρόγραφο αὐτὸ στὰ 1660, ὅπως δηλώνει σημεῖωμά του στὸ τέλος τοῦ κειμένου, χωρὶς κἂν νὰ ξεχωρίζει ἀπ' αὐτό. Τὸ σημεῖωμα λέγει:

Αὐτὸ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ὁδηγήσει καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ ἁμαθῆ Μεθόδιον Ἡρακλείας εἰς τοῦ ποιεῖν τὰ θελήματα αὐτοῦ καὶ ἐν δικαίων σκυναῖς ἀξιάσαι με, ἀμήν.

Καὶ μὲ κόκκινο μελάνι :

Τέλος 1660 ἀπριλλίου αἱ καὶ οἱ τυχόντες μέμνησθαι καμού.

Ὁ ἐδῶ ἀναφερόμενος Μεθόδιος Ἑρακλείας εἶναι ὁ μετέπειτα πατριάρχης Μεθόδιος Γ' ὁ ἐπονομαζόμενος Μορώνης (βλ. Θ.Η.Ε. τόμ. 6, στήλ. 61 καὶ τόμ. 8, στήλ. 902).

Ἡ γραφή του εἶναι ὀρθία καὶ κομπή. Εἶναι ἡ συνηθισμένη γραφή φιλολογικῶν κειμένων τῆς ἐποχῆς τῆς. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, γ, λ, τ, ψ, ἡ σύνδεση ευ καὶ τὸ σύμπλεγμα -ος. Τὶς καταλήξεις δὲν τὶς συντομογραφεῖ συστηματικά.

Ὁρθογραφία, στίξη καὶ τονισμός μὲ λάθη.

52

Ἀνταλλ. 125

Χαρτί Διαστ. 150 × 100 χιλ. φφ. 225 ἔτ. 1663

Νομοκάνων τοῦ τύπου «Πάνυ ὠφέλιμον καὶ πλουσιώτατον».

Χαρτί μὲ ἐλαφρὴ στίλβωση. Ὑδατόσημα μὲ παράσταση κορώνας μὲ ἀστέρι, ἡμισέληνο καὶ τὰ γράμματα ZE ἢ CV. Τεύχη τετράδια, μὲ ἀρίθμηση στὴν πρώτη σελίδα πάνω δεξιὰ καὶ παραπομπὴ κάθετη. Μελάνι βαθύ καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 105 × 75 χιλ.

— ο —

μὲ 15 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12—34. Διακόσμηση μόνο στὴν ἀρχὴ

— ο —

τοῦ κειμένου, μὲ ὀφιοειδὲς ἐπίτιτλο καὶ καλλιτεχνικὸ πρωτόγραμμα, σχεδιασμένα καὶ τὰ δύο μὲ τὸ ἴδιο μελάνι καὶ χρωματισμένα μὲ κόκκινο καὶ μὲ πράσινο. Δέσιμο ξύλινο μὲ δερμάτινη ἐπένδυση καὶ θηλυκωτῆρες.

Κωδικογράφος εἶναι ὁ ἱερομόναχος Ἀντώνιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε καὶ τὸ χειρόγραφο Ἀνταλλ. 270. Οἱ γραφὲς τῶν δύο χειρογράφων ἂν καὶ ἀπέχουν μιὰ εἰκοσαετία, ταυτίζονται μὲ βεβαιότητα. Ἀρκεῖ κανεὶς νὰ παραβάλλει τὸ γράμμα β καὶ τὴν κλίση τῶν γραμμάτων τ, ρ καὶ φ. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι τὸ μέγεθος τῆς γραφῆς. Ἐδῶ ἡ γραφή του ἔχει μικρὸ σχῆμα καὶ εἶναι περισσότερο λεπτή.

Ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο στὸ φ. 217ν μὲ τὸ ἀκόλουθο σημείωμα:

Τὸ παρὸν νόμιμον ἐγράφη ἐν ἔτει ᾿ζροα' ἐν μηνὶ μαρτίῳ καὶ οἱ ἀναγνώσκοντες εὐχεσθαι διὰ τὸν Κ(ύριον), ἐν τῷ τοῦ ᾿Αθω ᾿Αγίῳ ᾿Ορος. Ὑπὲρ (γρ. εἰ περ) παρεσφάλημεν ἐκ τινος τύχης, ἄνθρωποι μὴ κρίνετε, βροτὸς ἔγωγε καὶ σφαλμάτων πέπλησμε ἄχρι σφονδύλου. Σύγνωτε τοίνυν, ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἵνα θεῖον ἴλεον εὐρημην πάντες ἐν τῇ φοβερᾷ καὶ ἀδεκάστῳ κρίσει. Ἡ μὲν χεὶρ ἡ γράψασα σήπεται τάφῳ, ἡ δὲ βίβλος ἴσταται μέχρι τερμάτων.

Στὸ φ. 202ν ὁ ἱερομόναχος Ἀντώνιος εἶχε τὴν εὐτυχή ἰδέα ν' ἀντιγράψει καὶ τὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ προτύπου του, στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται καὶ ὁ συντάκτης τῆς νομικῆς αὐτῆς συλλογῆς, καθὼς καὶ τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο ἐργάστηκε, γεγονὸς πολὺ σημαντικὸ σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ κειμένου αὐτοῦ. (Βλ. σχετικὰ καὶ Σπυρίδωνος Τρωιάνου, Νομοκάνων «Πάνυ ὠφέλιμον καὶ πλουσιώτατον» ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 8 κώδιξ τῆς Λίνδου, Ἀνάτ. ἀπὸ τὸ «Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου», Ἀθῆναι 1966). Τὸ σημεῖωμα εἶναι:

Τὸ παρὸν νόμιμον συναθροισθὲν ὑπὸ Κυρίλλου μοναχοῦ ἐκ διαφορῶν νομίμων μόχθω πολλῶ καὶ ἐπιμελείᾳ καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες αὐτὸ εὐχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ. Ἐν ἔτει ,ζρκβ', μηνὶ αὐγούστου ιβ'.

Ἀξίζει ἐδῶ νὰ σημειωθεῖ, ὅτι, ὅπως διαπιστώσαμε σὲ πρόσφατη ἐρευνά μας μὲ τὸν καθηγητὴ Λίνο Πολίτη, ὁ κώδικας 6 τῆς Μονῆς τῆς Βρύσης στὴ Σίφνο, εἶναι γραμμένος ἀπὸ τὸν ἴδιο κωδικογράφο στὰ 1662, περιέχει τὸ ἴδιο κείμενο καὶ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ προτύπου καὶ ὑπογράφεται κατὰ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο.

53

Ἀνταλλ. 281

Χαρτί Διαστ. 190 × 138 χιλ. φφ. 194 17ος αἰ.

Νομοκάνων.

Χαρτί ὑπόλευκο, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση κορώνας μὲ ἀστέρι ἡμισέληνο καὶ τὰ γράμματα Β, S καὶ Ξ. Τεύχη τετράδια χωρὶς ἀρίθμηση. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 165 × 115 χιλ. μὲ 19 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2. Διακόσμηση δὲν ὑπάρχει.

Ὁ γραφέας εἶναι ἄγνωστος. Τὸ ὕφος τῆς γραφῆς του εἶναι ἰδιότυπο. Μερικὰ γράμματα εἶναι ὀρθια καὶ ἄλλα ἔχουν σημαντικὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα δ, η, κ, λ καὶ οἱ συνδέσεις ἐξ καὶ ἐχ. Οἱ συντομογραφίες καὶ τὰ συμπλέγματα εἶναι ἐλάχιστα. Ὁρθογραφία, στίξη καὶ τονισμὸς χωρὶς πολλὰ λάθη.

54

Ἀνταλλ. 313

Χαρτί Διαστ. 290 × 203 χιλ. φφ. 326 ἔτ. 1673

Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Διάλογος.

Χαρτί λευκὸ καὶ στιλπνόν. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση τριῶν ἡμισελήνων μὲ τὰ γράμματα GO. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη σελίδα

κάτω ἀριστερά καὶ στὴν τελευταία κάτω δεξιὰ. Μελάνι μαῦρο καὶ στοὺς τίτλους καὶ σχόλια τοῦ περιθωρίου κόκκινο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 205 × 120 χιλ. με 28 στίχους. Παραπομπὲς σὲ κάθε δεύ-

— ο —

τερη σελίδα φύλλου, ὀριζόντιες. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2

— ο —

Κοσμεῖται στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου (φ. 6r) με μικρογραφία, ποὺ παριστάνει τὸν Ἰησοῦ σὲ στάση εὐλογίας, ἔχοντας δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δύο ἀγγέλους· στὰ ἄλλα φύλλα με περίτεχνα πρωτογράμματα, σχεδιασμένα με κόκκινο μελάνι.

Ὁ κωδικογράφος ὀνομάζεται Νεκτάριος, ἦταν μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Σινῶ καὶ καταγόταν ἀπὸ τὴ Λευκάδα (Ἁγία Μαύρα). Ὑπογράφει τὸ χειρό- γραφο στὸ τέλος τοῦ κειμένου (φ. 326v) με τὸ ἀκόλουθο σημεῖωμα, γραμμένο με κόκκινο μελάνι:

Ἐτελειώθει ἡ παροῦσα βίβλος // σὺν θεῷ // τοῦ ἐν ἁγίοις π(ατ)ρ(ὸ)ς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Συμεὼν παρὰ Νεκταρίου ιδιώτου τε καὶ σιναιῖτου, τοῦ ἐξ Ἀγίας Μαύρας ἐν ἔτει ἐπιφανείας Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ ,αχογ', μηνὶ νοεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος ιβ' ἐν Κ(ων)στ(αντι)νουπόλει καὶ οἱ ἀνα- γινώσκοντες εὐχεσθαι Κ(υρί)ῳ τῷ Θ(ε)ῷ, ὅπως δώοι αὐτῷ τὴν τῶν οὐ(ρα)- νῶν βασιλείαν πρεσβείαις τῆς παναχράντου δεσποίνης ἡμῶν Θ(εοτό)κου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν.

Ὡσπερ ξένοι χαίρουσιν ἰδεῖν πατρίδα
καὶ οἱ θαλαττεύοντες ἰδεῖν λιμένα
καὶ οἱ πραγματεύοντες ἰδεῖν τὸ κέρας,
οὕτω καὶ οἱ γράφοιτες ἰδεῖν βιβλίου τέλος.

Στ' ἀριστερὰ αὐτοῦ τοῦ σημειώματος ὁ ἴδιος ὁ κωδικογράφος ἔχει σχε- διάσει ἓνα χέρι νὰ εὐλογεῖ καὶ ἀπὸ πάνω ἔγραψε τὴ φράση:

Χεῖρ Κ(υρίο)υ ἐπ' αὐτῷ.

Ἡ γραφὴ του εἶναι στρογγυλὴ, λεπτὴ καὶ κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἐχει πολλὰ συνδέσεις, συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα ι καὶ σ στὴν ἀρχὴ τῶν λέξεων, οἱ συνδέσεις τοῦ ε με τὰ γράμματα λ, π, ρ, τὰ συμπλέγματα -ει, -πο, το καὶ οἱ συντομογραφίες τῶν καταλήξεων -ας, ους, καὶ τῶν συνδέσμων δέ, γάρ, κατά.

Ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ γραφέα αὐτοῦ, ποὺ προσδίδει στὸ χειρό- γραφο περισσότερὴ κομπόσητα, εἶναι ἡ προέκταση τῶν κεραίων τῶν γραμι- μάτων τοῦ τελευταίου στίχου τῆς σελίδας καὶ ἡ σχηματοποίησή τους σὲ διάφορα καμπυλόγραμμα καὶ πλεχτὰ σχέδια. Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη. (Πίν. ΚΔ').

Χαρτί Διαστ. 204×145 χιλ. φφ. 200 17ος αἰ.

Διάφορα κεφάλαια Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ Θεολογίας. Μ. Ἀθανασίου, Ἐρωτήσεις.

Χαρτί διαφόρων ποιότητων, με στίλβωση καὶ χωρίς. Ὑδατόσημο με παράσταση κορώνας με ἀστέρι καὶ ἡμισέληνο. Τεύχη τετράδια, πού ἀριθμούνται στὴν τελευταία σελίδα κάτω δεξιά. Μελάνι στὸ κυρίως κείμενο καστανὸ καὶ στοὺς τίτλους κόκκινο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 120×70 χιλ. με 16 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12—34. Διακόσμηση με καλλιτεχνικότητα πολὺχρωμα ὀφιοειδῆ, γεωμετρικά καὶ πλεχτά ἐπίτιτλα.

Ὁ γραφέας εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι ἰδιότυπη, προσποιητή, ὄχι αὐθόρμητη, με καλλιτεχνικὴ πάντως διάθεση. Ὁ αὐθόρμητος χαρακτηήρας τοῦ κωδικογράφου διαφαίνεται σὲ μερικά περιθωριακὰ σχόλια ἢ ἐπεξηγήσεις καὶ ἔχει τελείως διαφορετικὸ ὕφος. Τὰ γράμματα, ὅπως τὰ κατασκευάζει, εἶναι ὀρθία, στρογγυλά ἢ τετράγωνα καὶ ἔχουν μεγάλον μέγεθος. Πολλές συνδέσεις, συντομογραφίες καὶ συμπλέγματα δὲν ὑπάρχουν. Χαρακτηριστικά εἶναι τὰ γράμματα β, γ, χ καὶ ἡ σύνδεση εν.

Ὁ τονισμὸς καὶ ἡ ὀρθογραφία δὲν ἔχουν λάθη. Ἡ στίξις εἶναι ρυθμική καὶ σημειώνεται με κόκκινο μελάνι. (Πίν. ΚΕ')

Χαρτί Διαστ. 147×105 χιλ. φφ. 295 ἔτ. 1700

Μουσικό : Τριώδιο καὶ Πεντηκοστήριο.

Χαρτί λευκό, χωρίς στίλβωση. Ὑδατόσημο με παραστάσεις δύο εἰδῶν. Ἡ πρώτη παριστάνει κορώνα, πού ἔχει κάτω τὸ γράμμα Α καὶ πάνω τριφύλλι, ἀστέρι καὶ ἡμισέληνο διαδοχικά ἢ ἄλλη τρεῖς ἡμισελήνους σὲ ὀριζόντια παράταξη. Τεύχη τετράδια, πού ἀριθμούνται με ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς στὴν πρώτη σελίδα κάτω στὴ μέση. Μελάνι βαθὺ καστανὸ στοὺς τίτλους καὶ σὲ ὀρισμένα μουσικά σημάδια κόκκινο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 110×65 χιλ. με 20 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—23. Διακόσμηση με ἐπίτιτλα κοσμήματα, τὰ περισσότερα ἄτεχνα, σχεδιασμένα με κόκκινο καὶ μαῦρον μελάνι. Τὸ δέσιμο εἶναι ξύλινο με δερμάτινη ἐπένδυση καὶ χρῶμα βαθὺ βυσσινί. Εἶναι κοσμημένο με πρόστυπες ἄνθινες παραστάσεις γύρω καὶ στὰ τέσσερα ἄκρα κάθε πλευρᾶς. Στὸ κέντρο τῆς πρώτης πλευρᾶς, μέσα σὲ διπλὸ ἐλλειψοειδὲς πλαίσιο, ὑπάρχει μιὰ παράσταση τοῦ Δαυὶδ νὰ κρατᾷ εἰλητὸ καὶ στὸ κέντρο τῆς πίσω πλευρᾶς, μέσα σὲ παρόμοιο πλαίσιο, ἐλικοειδεῖς παραστάσεις.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Χρονολογεῖ τὸ χειρόγραφό του στὸ τέλος τοῦ κειμένου (φ. 292r) μετὰ τὴν φράση:

Τέλος τοῦ Τριόδου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου εἶναι καὶ κόλαις λζ'. Ἔτος ,αψ'.

Ἡ γραφή του, παρ' ὅλο ποὺ πρέπει νὰ διατηρεῖ τὸ ὕφος, ποὺ συνήθως παρουσιάζεται στὰ μουσικὰ χειρόγραφα, ἔχει πολλὰς προσωπικὰς ἰδιορρυθμίες. Τὰ γράμματα εἶναι στρογγυλὰ καὶ ὀρθία. Οἱ συνδέσεις εἶναι ἐλάχιστες· τὰ συμπλέγματα καὶ οἱ συντομογραφίες σπανιότατες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα η, π καὶ τ.

57

Ἀνταλλ. 124

Χαρτί Διαστ. 357 × 210 χιλ. φφ. 420 ἔτ. 1704

Βακτηρία ἀρχιερέων.

Χαρτί λευκὸ, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο μετὰ παράσταση λιονταριοῦ καὶ τοῦ γράμματος Ρ μετὰ κρίνο. Τεύχη πεντάδια, ποὺ ἀριθμοῦνται στὴν πρώτη καὶ τελευταία σελίδα κάτω στή μέση. Παραπομπὴ ὀριζόντια. Ἀρίθμηση τῶν φύλλων κατὰ σελίδα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν κωδικογράφο. Μελάνι καστανό. Κείμενο δίστηλο. Γραμμὴν ἐπιφάνεια σελίδας 270 × 1550 χιλ. μετὰ 34 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2, 3—4. Διακόσμηση μετὰ ὀφιοειδῆ ἐπίτιτλα. Πρωτογράμματα ἀπλὰ σχεδιασμένα μετὰ κόκκινο μελάνι.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ χρονολογία τῆς γραφῆς τοῦ χειρογράφου συνάγεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ κωδικογράφος στὸ τέλος τριῶν ὑποδειγμάτων συστατικῶν γραμμάτων (σελ. 786) συμπληρώνει τὴν χρονολογία ,αψδ'. Στὸ τέλος τοῦ κειμένου προσθέτει:

Τέλος καὶ τῷ Θ(ε)ῷ χάρις.

Δόξα σοι, δόξα σοι, δόξα σοι ὁ Θεός, ἡ ἐλπίς ἡμῶν, δόξα σοι.

Ἡ γραφή του εἶναι λεπτὴ καὶ κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἔχει πολλὰς συνδέσεις, συντομογραφίες καὶ συμπλέγματα. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, τ, τὰ συμπλέγματα επ, στ καὶ οἱ συντομογραφίες -ται καὶ -ος. Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς γενικὰ χωρὶς πολλὰ λάθη. (Πίν. ΚΓ')

58

Ἀνταλλ. 274

Χαρτί Διαστ. 308 × 210 χιλ. φφ. 375 ἔτ. μετὰξὺ 1701-1720

Βακτηρία ἀρχιερέων.

Χαρτί λευκὸ, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο μετὰ παράσταση θυρεοῦ· ἐπάνω σὲ δύο κύκλους στηρίζεται ἐλλειψοειδὲς πλαίσιο μετὰ ἓνα σταυρὸ στὴ μέση· τὸ πλαίσιο δεξιὰ καὶ ἀριστερά. ἔχει δύο βασιλίσκους καὶ πάγω.

κορώνα με σταυρό· ό κάτω κύκλος περιέχει τό γράμμα C. Τεύχη πεντάδια. Μελάni στο κυρίως κείμενο μαύρο και στους τίτλους κόκκινο. Κείμενο δίστηλο. Γραμμένη επιφάνεια σελίδας 240 × 155 χιλ. με 31 στίχους. Χαράκωση του τύπου 12—3, 4—56. Διακόσμηση με απλά όφιοειδή επίτιτλα.

Ό κωδικογράφος όνομάζεται Δημήτριος, ήταν ιερέας και έγραψε τό χειρόγραφο του στην Κωνσταντινούπολη, στο ναό των Αγίων Θεοδώρων. Ύπογράφει στο φ. 351ν με τό σημείωμα :

Τέλος του παροντος βιβλίου. Διά χειρός καμou Δημητρίου ιερέως και έλαχίστου επί έτους ,αψ...έν τω ναω των Αγίων Θεοδώρων των έν το Βλάγκιον Κων(σταντιν)ουπόλεως.

Του σημειώματος αυτού οί λέξεις *Δημητρίου ιερέως* και ή χρονολογία έχουν αποξεστεί και μόλις διακρίνονται. Τό όριο 1720 στη χρονολόγηση συνάγεται από σημείωμα του κτήτορα του χειρογράφου, του μητροπολίτη Νεοκαισαρείας Μεθόδιου, στο ίδιο φύλλο, όπου αναφέρει, ότι κατά τό έτος ,αψ' (=1720) χειροτονήθηκε άρχιερέας και ανέλαβε τό θρόνο της Νεοκαισαρείας και Ολνέου και συγχρόνως άγόρασε τό χειρόγραφο αυτό στην Κωνσταντινούπολη.

Η γραφή του Δημητρίου είναι λεπτή, κομψη, σχετικά στρογγυλή και κλίνει προς τά δεξιά. Έχει πολλές συνδέσεις, αρκετά συμπλέγματα, λίγες όμως συντομογραφίες. Χαρακτηριστικά είναι τά γράμματα μ, ρ, φ και ή συντομογραφία της κατάληξης -ος.

Η όρθογραφία, ή στίξη και ό τονισμός (όπου δέν παραλείπεται τελείως) με μερικά λάθη.

59

Άνταλλ. 242

Χαρτί Διαστ. 215 × 152 χιλ. φφ. 280 έτ. 1720

Νομοκάνων.

Χαρτί λευκό και στιλπνό. Ύδατόσημο με παράσταση τριών ήμισελήνων με τά γράμματα SI. Τεύχη τετράδια, που αριθμούνται με άραβικούς αριθμούς στην πρώτη σελίδα κάτω άριστερά. Μελάni στο κείμενο μαύρο και στους τίτλους κόκκινο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη επιφάνεια σελίδας 160 × 95 χιλ. με 20 στίχους. Χαράκωση του τύπου 1 — 23.

—οο—

Διακόσμηση με επίτιτλα καμπυλόγραμμη και πλεχτά σχέδια, με τό ίδιο μελάni του κειμένου και φόντο κόκκινο.

Ό κωδικογράφος όνομάζεται Στέφανος και ήταν μοναχός στη μονή του Μπατζικόβου στη Βουλγαρία. Ύπογράφει κρυπτογραφικά τό χειρόγραφο στο τέλος του κειμένου, στα φφ. 279ν και 280r, με τά σημειώματα:

φ. 279v Δόξα σοι ο Θ(εο)ς ἡμῶν, δόξα σοι.
Τέλος καὶ τῷ Θ(ε)ῷ χάρις καὶ δόξα.

φ. 280r ζυθνεθ'αλωδεφ
θνλ'γγε'αλξλνθου
λχετφβωξλνβ
ωξκθγγγ'πληλγ
'Επὶ ἔτους ,αφκ', ἐν μηνὶ ἰουνίου η', ἰνδικτιώνος ιγ'.

ποὺ μεταγράφεται:

Διὰ χειρὸς Στεφάνου ἱερομονάχου ἐκ τῆς
μοῆς Μπατζικόβου.

Χρονολογεῖ ἐπίσης τὸ χειρόγραφο καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου (φ. 3r)
μὲ τὸ σημείωμα: ,αφκ' 1720 ἰνδικτιώνος ιγ'.

Ἡ γραφὴ τοῦ εἶναι ὀρθία, τετράγωνη καὶ στρογγυλή. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, η, κ. Τὸ τετράγωνο σχῆμα πολλῶν γραμμάτων δὲν εὐνοεῖ τὴ σύνδεση καὶ τὴ συμπλοκὴ μεταξύ τους, πέρα ἀπὸ τὶς κοινὲς περιπτώσεις. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐπίσης ἡ συντομογραφία τοῦ καί.

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς μὲ σχετικὰ λάθη. (Πίν. ΚΖ')

60

Μπεν. 22

Χαρτί Διαστ. 236 × 165 χιλ. φφ. 118 ἔτ. 1757

Ἑκκλησιαστικὴ Μουσική.

Χαρτί λευκὸ, μὲ ἐλαφρὴ στίλβωση. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση καμπάνας μὲ τὰ γράμματα GI + ID καὶ πάνω ἀπ' αὐτὰ μία κορώνα. Τεύχη τετράδια, μὲ ἀρίθμηση στὴν τελευταία σελίδα κάτω δεξιὰ. Μελάνι μαῦρο ἀνοιχτὸ στὸ κείμενο καὶ στὴ βασικὴ μουσικὴ γραφὴ, ἐνῶ στοὺς τίτλους καὶ σὲ ὀρισμένα μουσικὰ σημεῖα κόκκινο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας

— 00 —

165 × 90 χιλ. μὲ 30 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12——3456.

— 00 —

Διακόσμηση μὲ καμπυλόγραμμα πλεχτὰ ἐπίτιτλα, σχεδιασμένα μὲ χρυσὸ καὶ κόκκινο χρῶμα, καθὼς καὶ κατακλειστικὰ σχέδια μὲ ἀνθινες παραστάσεις. Δέσιμο ἀπὸ χοντρὸ χαρτί, τὸ ὁποῖο ἔχει καλυφθεῖ ἀπὸ καφέ δέρμα, χωρὶς καμιὰ διακόσμηση.

Ὁ κωδικογράφος ὀνομάζεται Ἰωάννης Προσκυνητὴς καὶ ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο στὸ φ. 118v μὲ τὸ ἀκόλουθο σημείωμα:

Εἵληφε τέλος ἡ παροῦσα ἀσματομεληρῶντόφθογγος βίβλος ἐν ἔτι 1757 ἀπριλίου 18 διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ ἐντιμωτάτου κυρίου κὺρ Νικολάου, υἱοῦ Χατζῆ Γεώργι, ἐπάρχοντος γέννημα καὶ θρέμα τῆς περιφήμου πόλεως

Ἀμασίας· ἐγράφη δὲ καὶ διὰ χειρὸς καμοῦ τοῦ εὐτελοῦς καὶ ἐλαχίστου καὶ ἀμα-
θοῦς καὶ ἁμαρτωλοῦ τε ὑπὲρ πάντας Ἰωάννου Προσκυνητοῦ, υἱοῦ Χατζή
Κωνσταντὶ τοῦ Σινωπέως καὶ οἱ ἐντυγγάνοντες τὸ παρὸν πονήματι μέμνησθαι
καμοῦ τοῦ συγγραφέως καὶ ἥτι ἐπιδιορθώσεως ἄξιον εὖρηται σύγγνωτε· ἀν-
θρώπινον πάθος γὰρ τῷ ἁμαρτάνῃ. Ὁ δὲ βουληθεὶς πλεονέκτω καὶ κλοπίμῳ
χειρὶ καθαρπάσαι ταύτην τὴν βίβλον καὶ ἀποστερεῖσαι ἐξ αὐτοῦ, τοῦ Νικολάου,
ἐχέτω τὰς ἀρὰς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων, ἀμήν.

Ἡ μὲν χεὶρ ἢ γράψασα σήπεται τάφῳ,

ἢ δὲ γραφὴ μένη μέχρι τερμάτων.

Τέλος τῷ δὲ Θ(ε)ῷ ἡμῶν δόξα, ἀμήν.

Γραφὴ στρογγυλὴ καὶ ὀρθία, τυπικὴ τῶν μουσικῶν χειρογράφων. Ἐξ
αἰτίας τῆς μουσικῆς ἀνάγνωστος τῶν συλλαβῶν οἱ συνδέσεις, τὰ συμπλέ-
γματα καὶ ἀκόμη περισσότερο οἱ συντομογραφίαι εἶναι ἐξαιρετικὰ σπάνιες.
Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα γ καὶ ζ. Τονισμὸς καὶ στίξις στὸ μουσικὸ
κείμενο δὲν ἔχουν λόγον νὰ τηροῦνται. Ἡ ὀρθογραφία σωστή.

61

Ἀνταλλ. 35

Χαρτί Διαστ. 220 × 160 χιλ. φφ. X+170 18ος αἰ.

Ἐρμηνεῖα ζωγραφικῆς τέχνης.

Χαρτί λευκὸ, μὲ ἐλαφρὴ στίλβωση. Ὑδατόσημο μὲ ἐραλδικὴ παράσταση,
συνοδομένη ἀπὸ τὰ γράμματα ΑΟ. Τεύχη τετράδια, χωρὶς ἀρίθμηση. Τὰ
φύλλα ἔχουν ἀρίθμηση καὶ παραμπομπὴ κατὰ σελίδα. Μελάνι στὸ κείμενο
μαῦρο καὶ στοὺς τίτλους κόκκινο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφά-
νεια σελίδας 165 × 110 χιλ. μὲ 20 στίχους. Χαράκωση δὲν διακρίνεται
Διακόσμηση μόνο στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου (φ. 1r), μὲ ἄνθινο ἐπίτιτλο, σχε-
διασμένο μὲ πράσινο καὶ κόκκινο μελάνι. Ἀπὸ τὸ φ. 117r καὶ κάτω οἱ σελί-
δες ἔχουν διαιρεθεῖ σὲ 4 τετράγωνα, στὰ ὅποια ὑπάρχουν σκίτσα μὲ μολύβι
διαφόρων ἀγίων μὲ τίς ἐπιγραφὰς τοὺς κατὰ τὴ σειρὰ τοῦ Μηναιίου.

Ὁ γραφέας εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφὴ τοῦ ἔχει μέγεθος μὲ
στρογγυλὸ καὶ τετράγωνο σχῆμα. Συνδέσεις, συμπλέγματα καὶ συντομογρα-
φίαι πολὺ λίγες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα β, γ, η, κ.

62

Ἀνταλλ. 234

Χαρτί Διαστ. 192 × 153 χιλ. φφ. 251 ἔτ. 1765

Θεοφίλου Κορδαλλέως καὶ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Ρητορικὴ τέχνη.

Χαρτί λευκὸ, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση λιονταριοῦ
καὶ θυρεοῦ πάλι μὲ παράσταση ὀρθίου λιονταριοῦ, μέσα σὲ ἐλλειψοειδὲς

Τὸ χειρόγραφο εἶναι γραμμένο ἀπὸ δύο κωδικογράφους ἐκ περιτροπῆς. Ὁ πρῶτος εἶναι ἄγνωστος. Ὁ δεύτερος ὀνομάζεται Παρθένιος, ἦταν ἱεροδιάκονος καὶ καταγόταν ἀπὸ τὴ Σμύρνη. Δὲν ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀναγράφει τὸ ὄνομά του σὰν κτήτορα στὸ φ. 2r.

Τὴ χρονολογία τὴ σημειώνει κάτω ἀπὸ τοὺς τίτλους δύο κειμένων, στὰ φύλλα 1r καὶ 110r, μὲ τὶς φράσεις:

Ἡ γραφή τοῦ πρώτου κωδικογράφου εἶναι στρογγυλή, λεπτή καὶ κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἔχει πολλὰ συνδέσεις, λίγα ὅμως συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες.

Τοῦ πρώτου χαρακτηριστικὸ εἶναι οἱ στροφές πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν κάτω κεραιῶν τῶν γραμμῶν λ, μ, ρ, φ καὶ τοῦ δεύτερου ἡ συντομογραφία τοῦ -ος.

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς γενικὰ χωρὶς πολλὰ λάθη.

'Ανταλλ. 149

Πατερικῆς διηγήσεις μεταφρασμέναι εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν ἀπὸ τοῦ Γεώργιου
 ῥήτορα Αἰνίου.— Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, Ἐπιστολές, Μακαρισμοί, Νοθεσίαι
 ἐπίσης εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν.

Χαρτί λευκό, με έλαφρή στίλβωση. Ύδατόσημα με παραστάσεις τριών ήμισελήνων. Τεύχη τετράδια, χωρίς άριθμηση. Παραπομπές τών φύλλων κατά δευτέρα σελίδα, όριζόντιες. Μελάni μαύρο.Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη επιφάνεια σελίδας 240 x 165 χιλ. με 31 στίχους. Χαράκωση του τύπου 1—2. Διακόσμηση με δύο μόνο έπίτιτλα, στα φ. 4r και 111r, με ρομβοειδή σχήματα από κόκκινο μελάni, που έχουν στη μέση και επάνω ένα σταυρό και δύο κεφαλές άγγέλων δεξιά και άριστερά. Πρωτογράμματα κόκκινα, σχεδιασμένα με καλλιτεχνική διάθεση.

Ὁ κωδικογράφος ὀνομάζεται Φιλόθεος, ἦταν μοναχὸς στὴ μονὴ Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ καταγόταν ἀπὸ τὴ Χίο. Ὑπογράφει στὸ φ. 243ν μὲ τὸ σημεῖωμα:

ΤΕΛΟΣ ΚΑΙ ΤΩ Θ(Ε)Ω ΔΟΞΑ
Πέφυκε κτῆμα Γαβριὴλ μονοτρόπου,
Θ(εο)ῦ λόγου, οὗτου τε καὶ Ἰβηρίτου,
Μονῆς παροιζίας, Ἰβήριος κλησίς.

ΧΕΙΡ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΙΒΗΡΙΤΟΥ ΤΕ ΚΑΙ ΧΙΟΥ.

Ἡ γραφή του εἶναι ἄτεχνη, στρογγυλὴ καὶ κλίνει ἐλαφρὰ πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἐχει πολλὰ συνδέσεις, λίγα ὅμως συμπλέγματα καὶ λιγότερες συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα μ, τ καὶ τὸ σύμπλεγμα εἰ. Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς μὲ σχετικὰ λίγα λάθη. (Πίν. ΚΗ')

64

Ἀνταλλ. 151

Χαρτί Διαστ. 372 × 260 χιλ. φφ. 277 18ος αἰ.

Τὰ Τέσσερα Εὐαγγέλια στὴν ἑλληνικὴ καὶ τουρκικὴ (καρμανλίδικη).

Χαρτί λευκὸ μὲ στιλπνὴ ἐπιφάνεια. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση τριῶν ἡμισελήνων καὶ πάνω ἀπὸ τὴ μεσαία ἐνὸς σχεδίου σάν Λ. Τεύχη δυάδια, χωρὶς ἀρίθμηση. Μελάνι μαῦρο. Κείμενο δίστηλο· ἀριστερὰ τὸ ἑλληνικὸ καὶ δεξιὰ τὸ τουρκικόν. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 280 × 185 χιλ. μὲ 30 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2,3—4. Διακόσμηση δὲν ὑπάρχει. Τὸ δέσιμο εἶναι ἀπὸ ξύλο μὲ καφὲ δερμάτινη ἐπένδυση, ποὺ εἶναι κοσμημένη μὲ πρόστυπα ἀνθέμια καὶ ρόδακες σὲ σειρὰ κατὰ τὶς τέσσερις πλευρὰς καὶ τῶν δύο ὀψων. Σώζονται καὶ οἱ θηλυκωτῆρες, ποὺ εἶναι ἀπὸ ὀρεῖχαλκο.

Ὁ γραφέας εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι ἰδιορρυθμὴ καὶ ἔχει ἐπίσημο ὕφος. Εἶναι στρογγυλὴ, ὀρθία, μὲ λίγες συνδέσεις καὶ ἐλάχιστα συμπλέγματα ἢ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα γ, ν, φ, ψ, τὰ συμπλέγματα τρ, ερ, αρ καὶ οἱ συντομογραφίες τῶν καταλήξεων ην, ας.

Τὸ τελικὸ ς πάντα τοῦ τύπου ς, ἐκτὸς μετὰ τὸ α, ποὺ εἶναι ἀνοιχτὸ σ. Ἡ ὀρθογραφία, ὁ τονισμὸς καὶ ἡ στίξις χωρὶς λάθη.

65

Ἀνταλλ. 57

Χαρτί Διαστ. 310 × 215 χιλ. φφ. IV + 179 18ος αἰ.

Γεωμετρία. — Εὐγενίου Βουλγάρεως (γφ. Β. Ιερέως), Ἐπιστολημαία διατριβὴ πρὸς τὸν Καμπανίας Θεόφιλον περὶ Παλιρροίων.

Χαρτί λευκό, χωρίς στίλβωση. Ύδατόσημο με παράσταση βαλιστρίδας (arbalette) με τρία σχήματα σάν μανιτάρια και τὰ γράμματα Λ Ι. Τεύχη τετράδια, χωρίς ἀρίθμηση. Παραπομπές σὲ κάθε σελίδα, ὀριζόντιες. Μελάνι μαῦρο ἀνοιχτό. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 230 × 150 χιλ. με 30 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2. Διακόσμηση με ἐπίτιτλα καὶ πρωτογράμματα με ἑλικοειδεῖς παραστάσεις, σχεδιασμένα ὅλα με τὸ ἴδιο μελάνι.

Ὁ γραφέας εἶναι ἄγνωστος. Στὸ φ. 161v, στὸ τέλος τοῦ κειμένου τῆς Γεωμετρίας, σημειώσει:

Τέλος. Θεῶ δὲ παντάνακτι δόξα καὶ κλέος. Πόνος ποιοῦντι σωτηρία, ἄλλως δὲ πάντως γίνεται μοχθηρία.

Ἡ γραφή εἶναι λεπτή, κομψή καὶ κλίνει ἐλαφρὰ πρὸς τὰ δεξιὰ. Δὲν ἔχει πολλὰ συνδέσεις ἢ συμπλέγματα, οὔτε συντομογραφίες. Τὸ τελικὸ ς σχεδὸν πάντα εἶναι τοῦ τύπου σ, με τὴν κεραία ἀνορθωμένη. (Πίν. ΚΘ')

66

Ἀνταλλ. 201

Χαρτί Διαστ. 237 × 173 χιλ. φφ. 220 18ος αἰ.

Σοφία Σειράχ (ψυχαγωγικὴ ἐρμηνεία, σχόλια).

Χαρτί λευκό, με ἐλαφρὴ στίλβωση. Ύδατόσημο με παράσταση λιονταριοῦ καὶ οἰκόσημου με πολὺπλοκα σχέδια, ποὺ δὲν διακρίνεται καθαρὰ. Τεύχη τετράδια, χωρίς ἀρίθμηση. Παραπομπές κατὰ δεύτερη σελίδα, ὀριζόντιες. Μελάνι μαῦρο ἀνοιχτό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 180 × 125 χιλ. με 12 κύριους στίχους στὸ τμῆμα με τὴ διάστιχη ἐξήγηση καὶ 27 στὸ τμῆμα με τὰ σχόλια. Χαράκωση τοῦ τύπου 12—34. Διακόσμηση μόνο στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου (φ. 5r), με πολὺχρωμο γεωμετρικὸ ἐπίτιτλο κόσμημα καὶ πρωτόγραμμα. Τὸ ἐπίτιτλο συμπληρώνεται με σχέδια λουλουδιῶν, ἐνὸς φιδιοῦ καὶ δύο πουλιῶν. Στὸ πρωτόγραμμα ἐπάνω ἔχει σχεδιαστεῖ ἓνα περιστέρι με κλάδο ἐλιάς στὰ πόδια καὶ σταυρὸ στὸ ράμφος, στραμμένο πρὸς τὰ ἀριστερά, ὅπου ὑπάρχει σχεδιασμένη ἡ παλάμη ἐνὸς χεριοῦ σὲ στάση συμβουλῆς ἢ ἐπιταγῆς.

Τὸ χειρόγραφο ἔγραψαν δύο κωδικογράφοι. Ἡ γραφή τοῦ πρώτου εἶναι τυπικὴ τῶν χειρογράφων, ποὺ περιέχουν μαθηματάρια. Εἶναι λεπτή, σὲ μέγεθος ποὺ ποικίλλει ἀνάλογα με τὸ κείμενο καὶ κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἐχει πολλὰ συμπλέγματα, συνδέσεις καὶ συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα ποὺ ἔχουν κεραίες πρὸς τὰ κάτω λ, μ, ρ, φ, χ, καὶ οἱ ὁποῖες προεκτείνονται σημαντικὰ πρὸς τὰ ἀριστερά.

Τοῦ δεύτερου κωδικογράφου ἡ γραφή εἶναι ἐπίσης λεπτή, με κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πυκνή. Χαρακτηριστικὸ τῆς εἶναι τὸ τελικὸ ς, ποὺ εἶναι

τοῦ τύπου σ με τὴν κεραία ἀνορθωμένη. Ἔχει πολλὰς συνδέσεις, λίγα ὅμως συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες.

Καὶ οἱ δύο κωδικογράφοι προσέχουν τὴν ὀρθογραφία, τὴ στίξη καὶ τὸν τονισμό.

(Πίν. Α')

67

Ἀνταλλ. 195

Χαρτί Διαστ. 243×175 χιλ. φφ. 216 18ος αἰ.

Βησσαρίωνος μοναχοῦ, Σύνοψις τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Χαρτί λευκό, χωρὶς στίλβωση. Ὑδατόσημο με παράσταση τῶν γραμμάτων C ἢ CC μέσα σὲ διπλὸ κύκλο καὶ λιονταριοῦ. Τεύχη τετράδια, χωρὶς ἀρίθμηση. Παραπομπὲς τῶν φύλλων κατὰ δεύτερη σελίδα, ὀριζόντιες. Μελάνι καστανό. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 180×105 χιλ. με 19 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 12—34. Διακόσμηση με πλεχτὰ ἐπίτιτλα σχέδια, κατακλειστικά καὶ πρωτογράμματα με ἐλικοειδεῖς προεκτάσεις, σχεδιασμένα με τὸ ἴδιο μελάνι καὶ χρωματισμένα με κίτρινο.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι στρογγυλή, ἀραιή, με ἐλαφρὴ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ, χωρὶς πολλὰς συνδέσεις, συντομογραφίες καὶ συμπλέγματα. Χαρακτηριστικά εἶναι τὰ κεφαλαῖα γράμματα Θ, Τ καὶ ἡ σύνδεση ερ.

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξη καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη. (Πίν. ΛΑ')

68

Ἀνταλλ. 102

Χαρτί Διαστ. 215×150 χιλ. φφ. 278 18ος αἰ.

Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ : Ἐκλόγιο.

Χαρτί λευκό, με ἐλαφρὴ στίλβωση. Ὑδατόσημο με παράσταση ἀετοῦ πάνω στὰ γράμματα GFA μαζί με θυρεό, ποὺ κύριο θέμα του εἶναι ἓνα ὄρθιο λιοντάρι. Τεύχη δυνάδια. Παλαιὰ ἀρίθμηση φύλλων κατὰ σελίδα. Μελάνι στὸ κυρίως κείμενο μαῦρο καὶ στοὺς τίτλους καὶ σὲ ὀρισμένα μουσικά σημάδια κόκκινο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 170×115 χιλ. με 28 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2 — / · = (1/1)ν' Διακόσμηση μόνο στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου (φ. 4r) με ἀνθίνη πολύχρωμη παράσταση μέσα σὲ παραλληλόγραμμο πλαίσιο καὶ πρωτόγραμμα, σχεδιασμένο με τὸ ἴδιο ὕφος.

Ὁ κωδικογράφος εἶναι ἄγνωστος. Ἡ γραφή του εἶναι τυπικὴ τῶν μουσικῶν χειρογράφων. Στὸ κείμενο τῶν τίτλων παρουσιάζει κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ, χωρὶς σχεδὸν συνδέσεις, συμπλέγματα καὶ συντομογραφίες. Ἡ ὀρθογραφία σωστή.

Χαρτί Διαστ. 230 × 155 χιλ. φφ. 770 18ος-19ος αϊ.

Ἑκκλησιαστικὴ Μουσικὴ.

Χαρτί λευκὸ καὶ στιλπνόν. Ὑδατόσημα με δύο διαφορετικὲς παραστάσεις λιονταριῶν, συνοδευόμενες ἀπὸ τὰ γράμματα NB καὶ AC ἀντίστοιχα. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται με ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς στὴν τελευταία σελίδα κάτω δεξιᾷ. Μελάνι μαῦρο στὸ κείμενο καὶ κόκκινο στοὺς τίτλους καὶ σὲ ὀρισμένα μουσικὰ σημάδια. Κείμενο μονόστιγλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 170 × 100 χιλ. με 30 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2. Πλούσια διακόσμηση με ἐπίτιτλα, κατακλειστικά σχέδια καὶ πρωτογράμματα. Ὅλα τὰ διακοσμητικὰ θέματα εἶναι ἄνθινα, σχεδιασμένα με κόκκινο κυρίως μελάνι καὶ με ἰδιαίτερη χάρη. Ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐξοχα δείγματα διακοσμητικῆς μουσικοῦ χειρογράφου τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὸ δέσιμο, ἂν καὶ δὲν διατηρεῖται σὲ καλὴ κατάσταση, εἶναι διακοσμημένο με τὸ ἴδιο ὕφος, με πρόστυπους χρυσοὺς ρόδακες καὶ ἔλικες. Στὸ κέντρο καὶ τῶν δύο ὧσεων μέσα σὲ ρομβοειδῆ ἄνθινα πλαίσια ἔχουν τυπωθεῖ οἱ παραστάσεις τῆς Σταύρωσης, στὴν πρώτη, καὶ τῆς Θεοτόκου με τὸ Βρέφος, στὴ δεύτερη.

Ὁ κωδικογράφος ὀνομάζεται Ἀπόστολος Κώνστας, καταγόταν ἀπὸ τὴ Χίο καί, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει, ἦταν καὶ μουσικογράφος. Δὲν ὑπογράφει τὸ χειρόγραφο του με τὸν παραδοσιακὸ τύπο στὸ τέλος τοῦ κειμένου, ἀλλὰ σὲ μερικοὺς τίτλους ἀναφέρει τὸ ὄνομά του σὰ γραφέα καὶ συνθέτη συγχρόνως. Βλέπε λ. χ. τοὺς τίτλους στὰ φ. 6ν, 85ν καὶ 368, ποὺ εἶναι:

ΑΡΧΗ CYN Θ(Ε)Ω ΑΓΙΩ τῆς τάξεως τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ. Μετὰ τὸ «Εὐλόγητόν» ἄρχεται ὁ προσεστὸς τὸν Προημιακὸν ψαλμὸν ἕως τὸ «δόντος αὐτοῖς συλλέξουσιν». Ἦτα ἄρχεται εὐθὺς ὁ δεξιὸς χορὸς τὸ παρὸν μάθημα, σύνθεσις κὺρ Ἰωάννου καλουμένου Κουκουζέλη, ἐξηγήθη δὲ ὑπ' ἐμοῦ Ἀποστόλου Κῶνστα Χίου, τοῦ ἰδίου γραφέως.

ΑΡΧΗ CYN ΘΕΩ ΑΓΙΩ τῶν δοξαστικῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ. Σύνθεσις ἐμοῦ Ἀποστόλου, τοῦ ἰδίου γραφέως. Μὴν Σεπτέμβριος εἰς τὴν αἴν.

ΑΡΧΗ CYN ΘΕΩ ΑΓΙΩ τῶν Μεγάλων Ἑωθινῶν σύνθεσις κὺρ Ἰωάννου τοῦ Γλυκῆ, ἐξηγήθησαν δὲ ὑπ' ἐμοῦ Ἀποστόλου υἱοῦ Ἰωάννου ἱερέως καὶ νομοφύλακος ἐκ στόματος Πέτρου Πρωτοψάλτου.

Ὁ Ἀπόστολος Κώνστας ἔγραψε καὶ τὸ χειρόγραφο Ἀνταλλ. 93. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο ἔγραψε καὶ ἄλλους μουσικοὺς κώδικες, ὅπως τὸν 350, 384, 389 καὶ 395 τῆς Μονῆς Δοχειαρίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους (βλ. Γρ. Θ. Στάθη, Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς. Ἁγιον Ὅρος, Μέρος Α', Ἀθῆναι 1975, ἀρ. 178, 212, 217 καὶ 221), καθὼς καὶ τὸν κώδικα 674 τῆς Μο-

νῆς Κουτλουμουσίου, ἐπίσης τοῦ Ἀγίου Ὁρους. (Βλ. Λίνου Πολίτη - Μ. Ι. Μανούσακα, ὁ. π., σελ. 62, ἀρ. 108).

Ἡ γραφή του εἶναι ἡ τυπικὴ τῶν μουσικῶν χειρογράφων. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ γράμμα θ τόσο μόνο του, ὅσο καὶ συνδεδεμένο μὲ ἄλλα γράμματα, ὅπως τὰ ε, η, ι, ρ.

Στὸ κείμενο τῶν τίτλων ἡ κλίση τῶν γραμμάτων εἶναι μεικτὴ, ἄλλα κλίνουν πρὸς τὰ ἀριστερά (δ, τ), ἄλλα εἶναι ὀρθία (γ, κ) καὶ ἄλλα κλίνουν πρὸς τὰ δεξιὰ (μ, ψ). (Πίν. ΑΒ')

70

Ἀνταλλ. 93

Χαρτί Διαστ. 165 × 115 χιλ. φφ. 283 18ος-19ος αἰ.

Ἑκκλησιαστικὴ Μουσική.

Χαρτί λεπτὸ καὶ στιλπνόν. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση λιονταριοῦ, συνοδευόμενῃ ἀπὸ κρίνο καὶ τὰ γράμματα VB. Τεύχη τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται μὲ ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς στὴν τελευταία σελίδα κάτω δεξιὰ. Μελάνι μαῦρο ἀνοιχτὸ στὸ κείμενο καὶ κόκκινο στοὺς τίτλους καὶ σὲ ὀρισμένα μουσικὰ σημάδια. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 120 × 70 χιλ. μὲ 24 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2. Διακόσμηση μὲ ἐπίτιτλα πλεχτὰ καὶ πρωτογράμματα ἰδιότυπα μὲ ἄνθινες προεκτάσεις, ὅλα σχεδιασμένα μὲ κόκκινο μελάνι καὶ συμπληρωμένα μὲ χρυσόχρωμα. Ἐπίσης μὲ χρυσόχρωμα καὶ πρόστυπα ἐλικοειδῆ σχέδια ἔχει διακοσμηθεῖ καὶ τὸ ξάκρισμα τῶν φύλλων στὶς ἐξωτερικὲς πλευρὲς.

Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ, ἂν καὶ εἶναι ἀνυπόγραφο, εἶναι βέβαιο πὼς γράφτηκε ἀπὸ τὸν μουσικογράφο Ἀπόστολο Κώνστα, τὸ Χῖο. Τοῦτο φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα τόσο τῆς γραφῆς, ὅσο καὶ τῆς διακόσμησης μὲ τοῦ χειρογράφου Μπεν. 13, ποὺ εἶναι ἀναμφισβήτητα γραμμένο ἀπ' αὐτόν. Τὸ ὕφος τῆς γραφῆς του δὲν ἀλλάζει.

71

Ἀνταλλ. 236

Χαρτί Διαστ. 162 × 117 χιλ. φφ. 503 ἔτ. 1820

Θαύματα τοῦ Ὁσίου Νείλου τοῦ μυροβλήτου καὶ Ἀθωνίτου.

Χαρτί λευκόν, μὲ ἐλαφρὴ στίλβωση. Ὑδατόσημο μὲ παράσταση τριῶν ἡμισελήνων. Τεύχη τετράδια, χωρὶς ἀρίθμηση. Μελάνι μαῦρο. Κείμενο μονόστηλο. Γραμμένη ἐπιφάνεια σελίδας 135 × 95 χιλ. μὲ 23 στίχους. Χαράκωση τοῦ τύπου 1—2 — / · = (2/1)ν. Διακόσμηση δὲν ὑπάρχει.

Ὁ κωδικογράφος ἴσως νὰ εἶναι ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο συγγραφεῖς τοῦ

κειμένου, πού περιέχεται στο χειρόγραφο. Τὸ σημείωμά τους ὁμῶς στὸ φ. 491ν σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ δὲν εἶναι σαφές. Ἀναφέρει τὰ ἑξῆς:

Ἐτελειώθη τὸ παρὸν κατὰ τὸ χιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν εἰκοστὸν ἔτος τῇ εἰκοστῇ δευτέρᾳ Αὐγούστου κόπῳ καὶ πόνῳ τῶν ἐλαχίστων παπᾶ Γερασίμου καὶ Αἰχμαλῶτου καὶ εὐχεσθε οἱ ἐντυγχάνοντες τῷ παρόντι ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ συγχωρήσατε ἡμῖν διὰ τὰς πολλὰς βαρβαρότητας καὶ σφάλματα καὶ ἐπιδιορθώσατε αὐτό, χωρὶς ὁμῶς νὰ ἀλλάξετε τὸ νόημα ἢ τὰς λέξεις ἢ νὰ ἀφαιρέσετε τίποτες ἢ νὰ προσθέσετε. Ἐκεῖνος δὲ ὁποῦ τολμήσει νὰ νοθεύῃ τὸ βιβλίον καὶ νὰ προσθέσῃ τι ἢ νὰ ἀφαιρέσῃ, νὰ ἔχῃ τὸν ἅγιον Νεῖλον ἀντίδικον.

Ἡ γραφὴ εἶναι λεπτὴ καὶ κλίνει ἐλαφρᾶ πρὸς τὰ δεξιὰ. Εἶναι τυπικὸ δείγμα τῆς λόγιας γραφῆς τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Ἐχει πολλὰ συμπλέγματα καὶ συνδέσεις, λίγες ὁμῶς συντομογραφίες. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ κεφαλαῖα γράμματα Α, Γ, Ε, Τ.

Ἡ ὀρθογραφία, ἡ στίξις καὶ ὁ τονισμὸς χωρὶς λάθη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΤΑΚΤΙΚΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ
ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΙΘΜΟ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ

Μπεν.	Έκθ.	Ανταλλ.	Έκθ.	Ανταλλ.	Έκθ.	Ανταλλ.	Έκθ.
1	45	1	25	139	28	239	22
2	11	10	43	140	13	242	59
4	24	14	38	141	17	247	9
5	4	15	55	143	18	258	56
7	14	35	61	144	10	268	41
8	23	57	65	147	1	270	49
10	2	60	36	148	29	272	50
13	69	63	26	149	63	274	58
20	35	66	12	151	64	281	53
22	60	72	21	177	40	285	44
24	16	93	70	190	39	304	33
38	48	102	68	194	27	307	51
43	15	124	57	195	67	313	54
44	6	125	52	198	47		
45	19	126	46	201	66	Δ. Κυρ.	
46	30	131	34	221	37	13	42
47	5	136	32	226	31		
48	8	137	20	234	62		
53	3	138	7	236	71		

ΓΕΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ*

- *Αγία Μαύρα 54.
 *Αγίου Νικολάου, μονή 3.
 *Αγίων Θεοδώρων, ναός 58.
 *Αθανασίου Μ., 'Ερωτήσεις 55.
 ἀθήβολον 42.
 Αἶνου, μητρόπολη 50.
 Αἶνου, ρήτωρ· βλ. Γεώργιος ρήτωρ Αἶνου.
 Αἰχμάλωτος, μοναχός 71.
 Αἰσώπος 21.
 *Αλέξανδρος Ε', πάπας· βλ. Πέτρος Φιλάργης.
 *Αλεξάνδρου· βλ. Γεώργιος *Αλεξάνδρου.
 *Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος 62.
 *Αμάσεια 60.
 *Ανδρέας Κρήτης 1.
 ἀντίστιχα, τὰ 42.
 *Αντώνιος ἱερομόναχος, κωδικογράφος 49, 52.
 *Αντώνιος παρακλησιάρχης, κωδικογράφος 34.
 *Απόστολος Κώνστας 69, 70.
 *Αρκαδία Κρήτης 39.
 Βαβύλας, ἄγ. 2.
 Βακτηρία *Αρχιερέων 57, 58.
 Βαλσαμών 44.
 Βασίλειος Μ. 1, 40.
 Βησσαρίων, καρδηνάλιος 39.
 Βησσαρίων, μοναχός 67.
 Βίοι ἁγίων 1, 17. Βλ. καὶ Συναξάριο.
 Βλάχκον, τὸ 58.
 Βλεμμύδης· βλ. Νικηφόρος Βλεμμύδης.
 Βούλγαρις· βλ. Εὐγένιος Βούλγαρις.
 Βρυέννιος· βλ. *Ἰωσήφ Βρυέννιος.
 Γαβριήλ, μονότροπος 63.
 Γαλέζ· βλ. *Ἰωάννης Γαλέζ.
 Γεράσιμος ἱερεὺς, κωδικογράφος 71.
 Γεωμετρία 65.
 Γεώργιος *Αλεξάνδρου 39.
 Γεώργιος ἱερεὺς, κωδικογράφος 48.
 Γεώργιος Κεδρηνός 27.
 Γεώργιος Μορ.χ.ν., κωδικογράφος 20.
 Γεώργιος Πισίδης 45.
 Γεώργιος, ρήτωρ Αἶνου 63.
 Γεώργιος, συσταχωτής 46.
 Γεώργιος Σχολάριος 50.
 Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικὸ 34.
 Γλυκὺς· βλ. *Ἰωάννης Γλυκὺς.
 Γραμματική 33.
 Γραμματικός, ὁ Κρής 41.
 Γρηγόριος Νύσσης 2.
 Δαμασκηνός· βλ. *Ἰωάννης Δαμασκηνός.
 Δαμιανός, κωδικογράφος 21.
 Δανιήλ, ἄξευκτος 46.
 δέσιμο κοσμημένο 15, 16, 19, 56, 64, 69.
 Δημήτριος ἱερεὺς, κωδικογράφος 58.
 Διαθήκη Καινὴ (γενικὰ) 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 19, 23, 26, 30, 31, 32, 37, 40, 47, 64, 67.
 Διαθήκη Παλαιὰ 14, 15, 31, 66.
 Διηγήσεις Πατέρων 21, 49, 63.
 *Ἐκλογή Νόμων 35.
 *Ἐκλόγιον 68.
 *Ἐορτολόγιον 48.
 Εὐγένιος Βούλγαρις 65.
 Εὐφρόσυνος-Σωφρόνιος· βλ. Σωφρόνιος-Εὐφρόσυνος, κωδικογράφος.
 Εὐχολόγιον 40.
 *Εφραίμ, ὁ Σύρος 63.
 Ζωγραφικὴ τέχνη 61.
 *Ἡρακλείας, μητρόπολη 51.
 Θεοδόσιος Πουλάκις 49.
 Θεόδοτος, διάκονος 30.

* Οἱ ὁρθοὶ ἀριθμοὶ παραπέμπουν στὸν αὐξοντα ἀριθμὸ τῶν χειρογράφων τῆς ἐκθεσης.

Θεοδῶρητος Κύρου 14.
Θεόδωρος Μετοχίτης 27.
Θεόδωρος Πρόδρομος 51.
Θεολογίτης· βλ. Νικόλαος Θεολογίτης,
κωδικογράφος.
Θεόφιλος Καμπανίας 65.
Θεόφιλος Κορυδαλλεύς 62.
Θεοφύλακτος Βουλγαρίας 23, 47.
Θηκαρῆς 42.

Ίακώβου, μονή 3.
Ίβήρων, μονή 63.
Ίερώνυμος ἁγ. 30.
Ίούλιος Πολυδεύκης 39.
Ισάζω 42.
Ίταλία 39.
Ίωάννης Γαλεάζ, δούκας Μιλάνου 30.
Ίωάννης Γλυκὺς 69.
Ίωάννης Δαμασκηνὸς 50, 51.
Ίωάννης, ἱερεὺς καὶ νομοφύλαξ 69.
Ίωάννης Καλέκας 47.
Ίωάννης τῆς Κλίμακος 12.
Ίωάννης Κουκουζέλης 69.
Ίωάννης Λικινίδης 31.
Ίωάννης Μαρκανόπουλος 5.
Ίωάννης Ναθαναήλ 43.
Ίωάννης ὁ Νηστευτὴς 44.
Ίωάννης Ζ΄ Παλαιολόγος 30.
Ίωάννης Πεπαγωμένος II 28.
Ίωάννης Προσκυνητῆς, κωδικογράφος 60.
Ίωάννης Χαλκηδών· βλ. Ίωάννης Καλέ-
κας.
Ίωάννης Χρυσόστομος 1, 2, 3, 37, 40,
46, 50.
Ίωαννίνων, μητρόπολη 3.
Ίωάσαφ, κωδικογράφος 32.
Ίωσήφ Βρυέννιος 45.
Ίωσήφ ἱερομόναχος, κωδικογράφος 50.

Κανόνες Συνοδικοὶ 29.
καρμανλίδικα 64.
Καρῶν, μονή 49.
καταβατὸν, τὸ 45.
Κεδρηνός· βλ. Γεώργιος Κεδρηνός.
Κλήμης, πάπας Ρώμης 49.
Κορυδαλλεύς· βλ. Θεόφιλος Κορυδαλλεύς.
Κοσμῆς Μοναχός 51.

Κουκουζέλης· βλ. Ίωάννης Κουκουζέλης.
Κρήτη 39.

κρυπτογραφία 31, 37, 59.

Κυριακοδρόμιο 47.

Κύριλλος, μοναχός 52.

Κωδικογράφοι. βλ. Αἰχμάλωτος μον.,
Ἀντώνιος ἱερομ., Ἀντώνιος παρακ-
κλησιάρχης, Ἀπόστολος Κώνστας, Γε-
ράσιμος ἱερεὺς, Γεώργιος Ἀλεξάνδρου,
Γεώργιος ἱερεὺς, Γεώργιος Μορ.χ.ν.,
Γραμματικὸς ὁ Κρήτης, Δημήτριος ἱε-
ρεὺς, Δαμιανός, Δανιήλ, Ίωάσαφ, Ίω-
σήφ ἱερομ., Μαλαχίας μον., Μιχαὴλ
Καλόθετος, Μιχαὴλ Φιλανθρωπηνός,
Νικόλαος Θεολογίτης, Στέφανος, Σω-
φρόνιος, Φιλόθεος ἱερομ., Φιλόθεος
μον.

Κωνσταντινούπολη 54, 58.

Κώνστας· βλ. Ἀπόστολος Κώνστας.

Λειτουργίες 40.

Λιγυστικῆς ἀρχιεπίσκοπος 30.

Λικινίδης· βλ. Ίωάννης Λικινίδης.

Λουκάς, Εὐαγγελιστὴς 11.

Μαλαχίας μοναχός, κωδικογράφος 28.

Μανουὴλ Μοσχόπουλος, 36.

Μάξιμος Ὁμολογητὴς 22.

Μαρία-Μακαρία Παλαιολογίνα 30.

Μαρκιανός, ἱερομόναχος 20.

Μάρκος Ἐφέσου 50.

Μαυροκορδάτος· βλ. Ἀλέξανδρος Μαυ-
ροκορδάτος.

Μεθόδιος Γ' πατριάρχης· βλ. Μεθόδιος
Μορώνης.

Μεθόδιος Μορώνης 51.

Μεθόδιος, μητροπολίτης Νεοκαισαρείας
58.

Μένανδρος 34.

μεταφράσεις στὴν ἀπλοελληνικὴ 49, 63.

Μετοχίτης· βλ. Θεόδωρος Μετοχίτης.

Μηναιά 18, 28, 34, 40, 41.

μικρογραφίες 8, 15, 19, 54.

Μιλάνο 30.

Μιχαὴλ ἀρχιστρατήγου, μονή 40.

Μιχαὴλ Καλόθετος 25.

Μιχαὴλ Φιλανθρωπηνός 3.

μονές· βλ. Ἀγίου Νικολάου, Ἰακώβου,
 Ἰβήρων, Καρυῶν, Μιχαήλ ἀρχιστρ.,
 Μπατζικόβου, Ξηροποτάμου, Σινᾶ,
 Σωτήρος ἐν τῇ Οὐλάδῃ, Χωρταίτου.
 Μορ.χ.ν.· βλ. Γεώργιος Μορ.χ.ν.
 Μορώνης· βλ. Μεθόδιος Μορώνης.
 Μοσχόπουλος· βλ. Μανουήλ Μοσχόπου-
 λος.
 μουσική ἐκκλησιαστική 56, 60, 68, 69, 70.
 μουσικογράφοι· βλ. Ἀπόστολος Κών-
 στας, Ἰωάννης Γλυκὺς, Ἰωάννης Κου-
 κουζέλης, Πέτρος Πρωτοψάλτης.
 Μπατζικόβου, μονή 59.
 Μωράτης· βλ. Στέφανος Μωράτης.
 Μωυσῆς 20.

Ναθαναήλ· βλ. Ἰωάννης Ναθαναήλ.
 Νεῖλος, ὅσιος ὁ Ἀθωνίτης 71.
 Νεκτάριος Συναίτης 54.
 Νεοκαισαρείας, μητρόπολη 58.
 Νηστευτής· βλ. Ἰωάννης ὁ Νηστευτής.
 Νικηφόρος Βλεμμύδης 43.
 Νικόλαος Θεολογίτης 44.
 Νικόλαος Χατζή-Γεώργης 60.
 Νοβάριας ἐπίσκοπος· βλ. Πέτρος Φι-
 λάρης.
 Νομοκάνοντες 52, 53, 59. Βλ. καὶ Βαλ-
 σαμών, Ἰωάννης Νηστευτής, Κανόνες
 Συνοδικοί, Φώτιος πατριάρχης.

Ξηροποτάμου, μονή 49.

Οἰνέου, μητρόπολη 58.
 Οὐλάδῃ, τῇ 20.

Παλαιολογίνα· βλ. Μαρία-Μακαρία Πα-
 λαιολογίνα.
 Παλαιολόγος· βλ. Ἰωάννης Ζ΄ Παλαιο-
 λόγος.
 παλίμνηστο 1, 3.
 Πανηγυρικὸ 1, 17.
 Παπίας, κόμης· βλ. Ἰωάννης Γαλαῆς.
 παραπεμπτικά σημεῖα 12, 25, 30.
 Παρθένιος, ἱεροδιάκονος 62.
 Παρθένιος, πρόεδρος Αἵνου 50.
 Πεντηκοστάριο 48, 56.

Πέτρος πρωτοψάλτης 69.
 Πέτρος Φιλάρης 30.
 Πισίδης· βλ. Γεώργιος Πισίδης.
 Πολυδεύκης· βλ. Ἰούλιος Πολυδεύκης.
 Πρόδρομος· βλ. Θεόδωρος Πρόδρομος.
 Προκοπίου, Ἱστορία 24.
 Προσκυνητής· βλ. Ἰωάννης Προσκυνη-
 τῆς.
 Πουλάκις· βλ. Θεοδόσιος Πουλάκις.
 πυκτίς 22

Ρητορική τέχνη 62.
 Ρώμη 39.
 σημαδόφωνα 7, 8, 10, 13.

Σινᾶ, μονή 54.
 Σμύρνη 62.
 Σολομώντος Ψαλμοὶ 4.
 Στέφανος, ἱερομόναχος 59.
 Στέφανος Μωράτης 40.
 Στέφανος Πουλάκις 49.
 στίχοι 15, 22.
 Συμεὼν Θεσσαλονίκης 54.
 Συμεὼν Μεταφραστῆς 1.
 Συμεὼν, μητροπολίτης Εὐχαϊτῶν 50.
 Συναξάριο 16, 25. Βλ. καὶ Βίοι ἁγίων.
 Σύνοψις τῶν Βασιλικῶν 35.
 συσταχωτής 46.
 Σχολάριος· βλ. Γεώργιος Σχολάριος.
 Σωτήρος, μονή ἐν τῇ Οὐλάδῃ 20.
 Σωφρόνιος-Εὐφρόσινος, κωδικογράφος
 42.

Τικίνιον 30.
 Τουρκικὴ γλῶσσα 64.
 Τριώδιο 20, 56.

ὕδατόσημα: Briquet 485· 42· 490 43· 511
 41· 628 43· 653, 654 45· 799 37· 1584
 45· 3390 39· 3456 40· 4019-20 33· 4411
 39· 4462 35· 4668 38· 5955 35· 6685
 38· 7410 25· 7683 34, 35· 8458 28· 8508
 38· 8925 36· 9127, 11656 38· 11689 34·
 11719 35· 14734 41.
 Mosin - Traljic 48 25· 186 28· 498 27·
 1170 26· 1175 27· 1900 26, 27· 3001
 36· 3076 27· 3207 25· 3408 26· 3718

28· 3891 27· 4094 28· 4136 25· 5114-19
1· 5237 23· 5447 28· 5619 24· 5861 28·
6046 28· 6848 26· 7021 28· 7155 26.

ἄλλα ὑδατόσημα : ἄγκυρα 31, 46, 47,
48, 50· ἀετός 50, 68· ἀμόνι 43· ἀνθρω-
πος 49· βαλιστρίδα 48, 65· βασιλι-
σκος 10· βουνά 51· γράμματα 23, 53,
57, 67· ἐλάφι 33, 36· ἡμισέληνοι 48, 49,
50, 52, 53, 54, 56, 59, 63, 64, 71·
θυερός 51, 58, 62· καμπάνα 60· κέρα-
το 28, 36· κορώνα 45, 50, 52, 53, 55, 56·
κύκλοι 50· λιοντάρι 57, 62, 66, 67, 69,
70· οἰκόσημο 43, 61, 66· ψαλίδι 36.

Φιλανθρωπηνός· βλ. Μιχαήλ Φιλανθρω-
πηνός.

Φιλάργης· βλ. Πέτρος Φιλάργης.

Φιλόθεος Ιερομόναχος 40.

Φιλόθεος μοναχός 63.

Φώτιος, πατρ. Κωνστ. 29, 35, 50.

χαρακώσεις : μονόστηλες με 2 κάθετες,
22, 33, 36, 39, 53, 54, 62, 63, 65, 68, 69,
70, 71· μονόστηλες με 3 κάθετες 7, 29,
31, 32, 34, 40, 44, 48, 56, 59· μονόστηλες
με 4 κάθετες 1, 2, 4, 18, 21, 26, 27, 41,
43, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 55, 66, 67·
μονόστηλες με 5 κάθετες 8, 14, 19, 20,
25, 35, 37, 45, 47· μονόστηλες με 6
κάθετες 5, 6, 11, 12, 30, 35, 60· μονό-
στηλες με 7 κάθετες 15.

Δίστηλες με 0 κάθετες 28· δίστηλες με
4 κάθετες 1, 28, 57, 64· δίστηλες με 5
κάθετες 10, 38, 45· δίστηλες με 6 κά-
θετες 28, 58· δίστηλες με 7 κάθετες 3,
9, 13, 16· δίστηλες με 8 κάθετες 17· δι-
στήλες με 9 κάθετες 10.

Χατζή-Γεώργης· βλ. Νικόλαος Χατζη-
Γεώργης.

Χατζή-Κωνσταντής, ό Σινωπεύς 60.

Χειρόγραφα ἄλλων βιβλιοθηκῶν, ἑλλη-
νικά.

*Άγιον Όρος: Δοχειαρίου 350, 384, 389,
395 69· Κουτλουμουσίου 495 42,

647 69· Ξενοφώντος 196 25· Παντοκρά-
τορος 345 49.

Βατικανό : 686 28· 1368 30.

Βενετία : Μαρκ. 576 28· 622 35· 148 36.

Βιέννη : Βιντ. Φιλ. 95 27.

Κεφαλονιά : Κοργ. Βιβλ. 2(3) 49.

Λένινγκραντ : Ίστορ. Ίνστ. 5/666 39.

Νεάπολη : Βορβ. F III D 15 24.

*Όξφόρδη : Βοδλ. Holk. 88 35.

Παρίσι : Έθν. Βιβλ. 1851 30· 1213 35·
1888, 2693, 2694, 2708, 2727, 2775,
2926, Supp. Gr. 306 39.

Ρώμη : Βαλλικ. F 17 25.

Σίφνος : Μ. Βρύσης 6 49, 52.

Φλωρεντία : Conv. Soppr. 51 28. Λαυρ.
32, 22 39. 81, 15 35.

χειρόγραφα ἀχρονολόγητα :

9ος αἰ. 1.

10ος αἰ. 2, 3.

11ος αἰ. 1, 4, 5, 6, 7, 8.

12ος αἰ. 9, 10, 11, 12, 13.

12ος - 13ος αἰ. 14, 15, 16.

13ος 17, 18, 19, 21.

13ος - 14ος αἰ. 3.

14ος αἰ. 1, 10, 22, 23, 24, 25, 26, 27,
28, 29, 30, 31, 32, 33.

15ος αἰ. 35, 36, 37, 38, 39.

16ος αἰ. 38, 40, 45.

17ος αἰ. 31, 47, 53, 55.

18ος αἰ. 32, 61, 64, 65, 66, 67, 68.

18ος - 19ος αἰ. 69, 70.

χειρόγραφα χρονολογημένα :

ἔτους 1268 20, 1333 28, 1402-1408/9
30, 1415 34, 1422 34, 1544 41, 1551
42, 1560 43, 44, 1609 46, 1625 48, 1641
49, 1647 49, 1660 51, 1663 52, 1673
54, 1700 56, 1704 57, 1701-1720 58,
1720 59, 1757 60, 1765 62, 1820 71.

Χίος 63, 69

Χρονικό, βραχὺ 34.

Χρυσολωρᾶς· βλ. Μανουήλ Χρυσολωρᾶς.

Χρυσόστομος· βλ. Ἰωάννης Χρυσόστομος
Χωρταΐτου, μονή 34.

Ψυχαγωγική ἐρμηνεία 66.

S U M M A R Y

This exhibition is intended to illustrate the evolution of Greek minuscule script from the 9th to the 19th century.

Fine examples of pure Greek minuscules appear in the second quarter of the ninth century and it may be assumed that their final development took place, perhaps chiefly in the south eastern provinces of the Byzantine Empire, at the end of the 8th century.

Once perfected the new script won general acceptance and was diffused widely. As early as 835 it was in use in the scriptorium of the Studion in Constantinople. With the passage of time, however, new forms of letters were introduced and each succeeding century displays characteristic changes.

The art of writing is closely connected with the book and all that relates to its production: the manufacture of paper, the preparation of parchment, illumination of the pages, etc. The manuscript book was never a merely utilitarian object; it was also a way for the scribe or the owner to express his religious sentiments or to demonstrate his economic and social function.

The Library of the Benaki Museum to-day houses three collections of Greek manuscripts: those that were acquired by the founder of the Museum, Antonios Benakis (63 mss); those that came from Eastern Thrace and Asia Minor after the war of 1922, and are designated as «Exchangeable» (313 mss); and finally those that were bequeathed to the Museum by the Greek bibliophile Damianos Kyriazis (19 mss).

The Manuscripts of the exhibition were chosen from all three collections. Their description in this catalogue is limited to general observations on the script and on the technical elements of creating a manuscript. A detailed catalogue of all the Benaki Museum manuscripts is being prepared by Mrs. E. Lappa-Zizicas and Mrs. Eugenia Chatzidakis.

1

Exch. 147

Palimpsest

9th, 11th, 14th c.

Parchment and Paper.

260 × 200 mm. ff. 401

Script of the 9th c., majuscules, parchment, ff. 112 - 307.

John Chrysostom, Sermons.

Script of the 11th c., 1st part, parchment, ff. 1 - 111.

stic Patritext non identified.

Script of the 11th c., 2nd part, parchment, ff. 112 - 307.
Liturgical Gospels.

Script of the 14th c., parchment ff. 1 - 307, paper ff. 308 - 401.
Collection of panegyric sermons.

2 Ben. 10

Parchment 255 × 155 mm. ff. 263 10th c.
Gregory of Nyssa, Sermons on the Beatitudes and other works.
John Chrysostom, Sermon on saint Babylas.

3 Ben. 53

Palimpsest 10th, 13th - 14th c.
Parchment 314 × 250 mm. ff. 127

Script of the 10th c.
John Chrysostom, Sermons on Genesis.
Script of the 13 - 14th c.
Liturgical Gospels.
Scribe : Michael Philanthropenus from Ioannina.

4 Ben. 5
Paper 225 × 170 mm. ff. 11 11th c.
Psalms of Solomon.

5 Ben. 47
Parchment 135 × 115 mm. ff. 157 11th c.
Four Gospels.

6 Ben. 44
Parchment 213 × 170 mm. ff. 291 11th c.
Four Gospels.

7 Exch. 138
Parchment 250 × 175 mm. ff. 171 11th c.
Liturgical Gospels.

8 Ben. 48
Parchment 260 × 185 mm. ff. I + 200 11th c.
Liturgical Gospels.

- 9
Parchment 285 × 215 mm. ff. 220 Exch. 247
Acts of Apostles. 12th c.
- 10
Parchment and Paper 270 × 225 mm. ff. 141 Exch. 144
Liturgical Gospels. 12th, 14th c.
- 11
Parchment 195 × 135 mm. ff. 129 Ben. 2
Four Gospels. 12th c.
- 12
Parchment 190 × 145 mm. ff. 341 Exch. 66
John Climacus. 12th c.
- 13
Parchment 350 × 255 mm. 12th c. Exch. 140
Liturgical Gospels.
- 14
Parchment 240 × 190 mm. ff. 293 Ben. 7
Theodoret of Cyrrihus. 12 - 13th c.
- 15
Parchment 165 × 122 mm. ff. 148 Ben. 43
Psalter. 12 - 13th c.
- 16
Parchment 335 × 235 mm. ff. 175 Ben. 24
Synaxarion of December. 12 - 13th c.
- 17
Parchment 375 × 290 mm. ff. 246 Exch. 141
Lives of Saints to be read on August. 13th c.
- 18
Parchment 248 × 185 mm. ff. 206 Exch. 143
Menaion of June and July. 13th c.

- 19 Ben. 45
Parchment 145 × 100 mm. ff. I + 308 13th c.
Four Gospels.
- 20 Exch. 137
Parchment 236 × 180 mm. year 1268
Triodion.
Two scribes; the second is named George Mor.ch.n. of the Monastery
of the Savior in Oulade.
- 21 Exch. 72
Paper 333 × 240 mm. ff. 293.. 13th c.
Patristic selections. — Aesop, Fables in alphabetical series.
Scribe: Damianus the All-suffering.
- 22 Exch. 239
Paper 120 × 95 mm. ff. 179 14th c.
Maximus the Confessor, Works.
- 23 Ben. 8
Paper 247 × 147 mm. ff. 309 14th c.
Theophylact of Bulgaria, Commentary on the Pauline Epistles.
- 24 Ben. 4
Paper 222 × 145 mm. ff. 39 14th c.
Procopius, History.
Scribe: The same who wrote the cod. Neap. Borbonicus F III D 15.
- 25 Exch. 1
Paper 285 × 215 mm. ff. 366 14th c.
Synaxarion of September-February.
Scribe: Michael Calothetus.
- 26 Exch. 63
Paper 190 × 135 mm. ff. 197 14th c.
Liturgical Gospels and Epistles.
- 27 Exch. 194
Paper 285 × 200 mm. ff. 196 14th. c.
George Cedrenos, Chronicle.

- 28 Exch. 139
 Paper 292 × 220 mm. ff. 341 year 1373
 Menaion of June - August.
 Two scribes: ff. 1 - 229 Malachias the monk.
 ff. 230 - 341 John Pepagomenos II.
- 29 Exch. 148
 Parchment 370 × 210 mm. ff. 85 14th c.
 Synodical canons. Photius, Nomocanon.
- 30 Ben. 46
 Parchment 190 × 130 mm. ff. 309 14th c.
 Four Gospels. St. John's Apocalypse.
 Scribe: ff. 1 - 9 Petrus Filarges (= pope Alexander V).
- 31 Exch. 226
 Paper 205 × 153 mm. ff. 103 17th, 14th c.
 Script of the 17th c., ff. 1 - 89, 97 - 103.
 Commentary on the Gospels read in Lent.
 Scribe: John Likinides.
 Script of the 14th c., ff. 90 - 96.
 New Testament mottes with a Latin traduction.
- 32 Exch. 136
 Parchment 260 × 180 mm. ff. 261 14th c.
 Four Gospels.
 Scribe: Ioasaph the monk.
- 33 Exch. 304
 Paper 217 × 148 mm. ff. 64 14th c.
 Greek grammar.
 The scribe is not a Greek.
- 34 Exch. 131
 Paper 283 × 193 mm. ff. 217 years 1422, 1415
 First part, ff. 1 - 212.
 Georgius Monachus, Chronicle
 The anonymus scribe dates his manuscript in 1422.

Second part, ff. 213^v - 215.

Menander's maxims. Short chronicle.

Scribe: Antonius, paracclesiarches of the monastery of Chortaitou in Thessalonike.

Third part, ff. 215 - 217.

Fragments from a Menaion.

35

Ben. 20

Paper 296 × 215 mm. ff. 430 15th c.

Photius, Nomocanon. Ecloga. Basilica.

Three scribes; the first is identified with that of the cod. Par. gr. 1213, the second with that of the codd. Bodl. Holkh. gr. 88 and Marc. gr. 622 and finally the third with that of the cod. Laur. 81, 15.

36

Exch. 60

Paper 195 × 140 ff. 71 15th c.

Manuel Moschopulus, Collection of Attic words.

Three scribes; one of them (ff. 4 - 60, 61^v - 66^r) is the so-called $\chi\lambda$, who wrote also the cod. Marc. gr. 148.

37

Esxch. 221

Paper 298 × 220 mm. ff. 220 15th c.

John Chrysostom, Commentary on the Pauline Epistles.

38

Exch. 14

Paper 260 × 200 mm. ff. 293 15th, 16th c.

Menaion.

39

Exch. 190

Parchment and Paper 250 × 160 mm. ff. 170 15th c.

Julius Polux, Onomasticon.

Scribe: George Alexandrou.

40

Exch. 177

Paper 220 × 150 mm. ff. 205 16th c.

Euchologion and other liturgical texts.

Scribe: Philotheus the hieromonk.

84

- 41 Exch. 268
 Paper 220 × 150 mm. ff. 256 year 1544
 Menaion of August.
 Scribe: Grammaticus from Crete.
- 42 Dam. Kyr. 13
 Paper 197 × 142 mm. ff. 262 year 1551
 Thecaras, Prayers.
 Scribe: Sophronius.
- 43 Exch. 10
 Paper 225 × 160 mm. ff. 59 year 1560
 Nicephorus Blemmydes, Epitome logica.
- 44 Exch. 285
 Paper 152 × 100 mm. ff. 203 year 1560
 Canons of John Nisteutes, Balsamon and others.
 Scribe: Nikolaus Theologites.
- 45 Ben. 1
 Paper 184 × 130 mm. ff. 338 16th c.
 George Pisides, Hexaameron. Joseph Bryennios, Works.
- 46 Ehch. 126
 Paper 212 × 153 mm. ff. 316 year 1609
 John Chrysostom, Sermons in statues.
 Scribe: Daniel the unmarried.
 Book-binder: George, year 1619.
- 47 Exch. 198
 Paper 292 × 210 mm. ff. 320 17th c.
 John Calekas, Kyriakodromion. Theophylact of Bulgaria, Commentary on the Matutinal Gospels.
- 48 Ben. 38
 Paper 268 × 170 mm. ff. 191 year 1625
 Heortologion. Pentecostarion.
 Scribe: George the priest.

49 Exch. 270
Paper 218 × 165 mm. ff. 296 year 1641/1642
Patristic selections. — Life of St. Clement pope of Rome in modern Greek.
Scribe : Antonius the hieromonk.

50 Exch. 272
Paper 210 × 150 mm. ff. 373 year 1647
Miscellany theological collection.
Scribe : Joseph the hieromonk.

51 Exch. 307
Paper 213 × 150 mm. ff. 11+197 year 1660
Theodorus Prodromus, Commentary on the Canons of John Damascenus
and Cosmas Monachus.
Scribe : Methodius Morones, bishop of Heracleia and after patriarch of
Constantinople.

52 Exch. 125
Paper 150 × 100 mm. ff. 225 year 1663
Nomocanon.
Scribe : Antonius the hieromonk.

53 Exch. 281
Paper 190 × 138 mm. ff. 194 17th c.
Nomocanon.

54 Exch. 313
Paper 290 × 203 mm. ff. 326 year 1673
Symeon of Thessalonice, Dialogue.
Scribe : Nectarius Sinaites from the island of Leucade.

55 Exch. 15
Paper 204 × 145 mm. ff. 200 17th c.
Miscellany texts on Natural History and Theology.
St. Athanasius, Questions.

- 56 Exch. 258
 Paper 147 × 105 mm. ff. 295 year 1700
 Ecclesiastical music: Triodion and Pentecostarion.
- 57 Exch. 124
 Paper 357 × 210 mm. ff. 420 year 1704
 Collection of ecclesiastical laws named «Vacteria Archiereon».
- 58 Exch. 274
 Paper 308 × 210 mm. ff. 375 year between 1701 - 1720
 Vacteria Archiereon.
 Scribe: Demetrius the priest.
- 59 Exch. 242
 Paper 215 × 152 mm. ff. 280 year 1720
 Nomocanon.
 Scribe: Stephanus the hieromonk of the Monastery of Batzikovo in Bulgaria.
- 60 Ben. 22
 Paper 236 × 165 mm. ff. 118 year 1757
 Ecclesiastical music.
 Scribe: John Proskynetes.
- 61 Exch. 35
 Paper 220 × 160 ff. X+170 18th c.
 Lessons of painting art.
- 62 Exch. 234
 Paper 192 × 153 mm. ff. 251 year 1765.
 Theophilus Korydaleus and Alexander Mavrocordatos, Rhetoric art.
 Scribe: Parthenius the hierodiaton.
- 63 Exch. 149
 Paper 310 × 215 mm. ff. 243 18th c.
 Patristic selections translated into modern Greek by George the Rhetor of Ainos. — Ephraem the Syrian, Works in modern Greek.
 Scribe: Philotheus from the island of Chios, monk of the Iviron Monastery.

- 64 Exch. 151
 Paper 372 × 260 mm. ff. 277 18th c.
 Four Gospels in Greek and Turkish language (the turkish text is written with greek letters).
- 65 Exch. 57
 Paper 310 × 215 mm. ff. IV+179 18th c.
 Geometry. — Eugenius Bulgaris, Treatise on the tides.
- 66 Exch. 201
 Paper 237 × 173 mm. ff. 220 18th c.
 Wisdom of Seirach (interpretation and commentary in use at the school).
- 67 Exch. 195
 Paper 243 × 175 mm. ff. 216 18th c.
 Bessarion Monachus, Compendium of the New Testament.
- 68 Exch. 102
 Paper 215 × 150 mm. ff. 278 18th c.
 Ecclesiastical music.
- 69 Ben. 13
 Paper 230 × 155 mm. ff. 770 18 - 19th c.
 Ecclesiastical music.
 Scribe and composer : Apostolus Constas.
- 70 Exch. 93
 Paper 165 × 115 mm. ff. 283 18 - 19th c.
 Ecclesiastical music.
 Scribe : Apostolus Constas.
- 71 Exch. 236
 Paper 162 × 117 mm. ff. 503 year 1820
 Miracles of Hosios Neilos the Athonites.
 Scribes : Gerasimus the priest or Aechmalotus the monk.

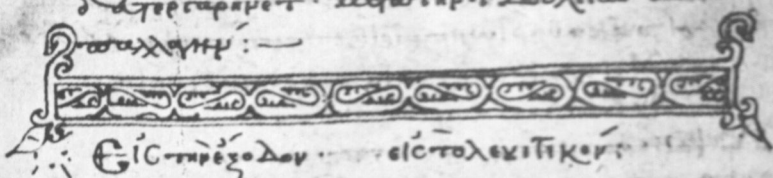
ἡρῆνην· πρὸς τὴν μακροθυμίαν χρηστότη^α
 τινος πολλοῖς τῶνδε αὐτὸν φοιτῶντων, ἀρίστ^α μὲν
 αἰδυνταῖς ὁμιλίας· ἀμελείαι καὶ σιχροὶ τὰς
 αὐτοῦ λαοὺς ἀρεταῖς ἐφείμενοι· καὶ σιωποὶ καὶ
 ἡρετῆς αὐτοῦ· καὶ ποιοῦντος καθήκον τῆς τοῦ
 προσώπου φερούσης ἐπιμελῶς ἐχέσθαι
 προσώπου καὶ πρῶτα· καὶ ἀνὰ δὲ καὶ καὶ
 οὐθὺν μὲν τῶν σιωποῦντων· ἀπὸ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ
 ὅτι ἐπεὶ αὐτὸν μόνον οἱ ἀνθρώποι μὲν
 Χριστοῦ ὁμοῦ· τὸν ὄντα μὲν πρὸς αὐτοὺς καὶ
 ἐκ μὲν ὅς ἐστι πᾶσι θύει δὲ αὐτοῦ· τὴν μὲν
 οὐκ ἀρχὴν μαρτυροῦν· ἀνὰ δὲ Χριστοῦ καὶ τῆς κ^η
 τὸν τρόπον ἐδόξατο· εἰθὺς τὸς Ἰωάννην
 Χριστοφόρον· καὶ μὲν αὐτοῦ ἱεραρχίας· θεοφιλῆ
 ἄνθρωπον· καὶ τὴν κατὰ θῆλ^α γῶγιν δὲ ἡρώς τῆς καὶ
 μὲν· ὡς τούτοις, τὴν πορεὰν ἑξωρίσαι
 σερπὸν τε καὶ φάγον· πρὶν πρὸ Ἰωάννου
 Σιδάξει· ἀλλὰ μὲν καὶ ἑτέρους δὲ· αὐτὸν ὁμο
 ματῶν τῶν ἐν χῶδ^α (ὡς τῶν κίβλων, ἀνὰ Γράψα)
 φέρει· ἐν τούτοις οὖν τὸ τῶν χυτῶν ὁμοῦ
 πολεῖται· καὶ θαυμαστοῦ καὶ μοβίου τυποῦ ἐπεὶ
 τῶν τῶν τῶνδε ἀνάγκαις αὐτοῦ κατὰ
 οὐκ πρόσταγμα χυτῶν εἰς ἱκανοῦς τῆς
 ἐπὶ αὐτοῖς μὲν τοῖς καὶ τῶν ἐπὶ αὐτοῖς καὶ ἀνὰ τὸν
 οὐκ ὄντα πρὸς τοῦ αὐξάνει· τὸν δὲ αὐτοῦ
 λεγόμενον· ὁποῦ θεομῆτος· τὸν δὲ αὐτοῦ
 λοιπὸν καὶ ὁμοῦ·
 λοιπὸν καὶ ὁμοῦ·
 λοιπὸν καὶ ὁμοῦ·
 λοιπὸν καὶ ὁμοῦ·

(Faint handwritten Greek text, likely bleed-through from the reverse side)

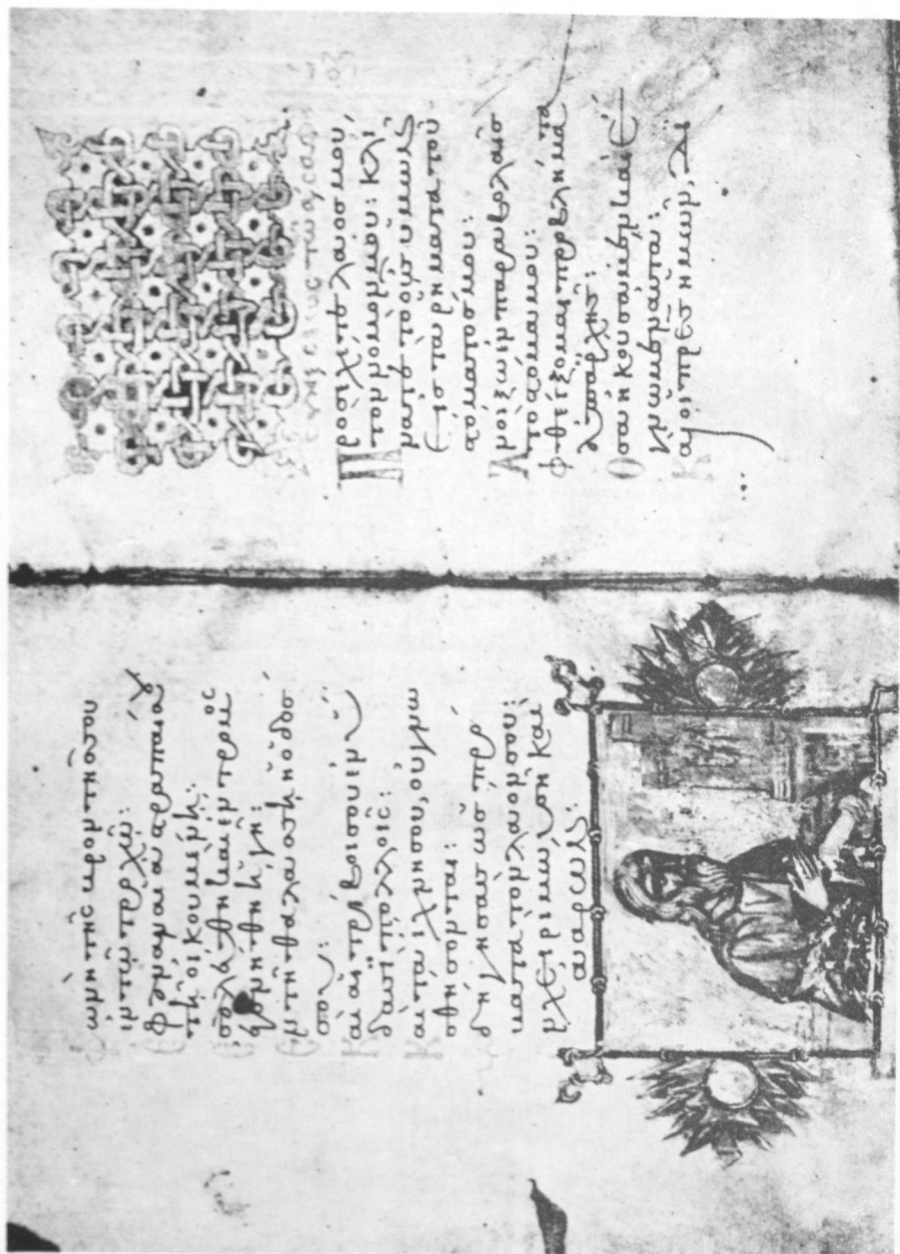
114
 + ΓΡΑΓΟΕΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΝΗΣΟΣ. ΤΗ ΠΟΛΙΤΗΝ ΚΥΡΑ
 ΤΗ ΥΠΟ ΤΕ ΤΑΓΜΕΝΑ. ΕΤΙΝΑ ΕΣΤΙ ΠΡΟΤΡΟΠΗ,
 ΕΙΣ ΤΗ ΚΑΤΑΡΕΤΗΝ ΒΙΟΝ. Π. ΠΑΡΗΝΙΑΣ.
 (114) ΜΟΝΟΚΟ ΠΟΘΟΥΡΟΝ ΕΝΤΕΡΑΝ ΟΥΚ ΕΝΕΑΝΤΙΟΝ ΚΑ
 ΤΑΡΕΛΗΝ ΖΩΗΝ ΤΟΙΣ ΕΝ ΤΥΧΑΝΟΙΣ Κ' ΕΠΟΙΗΣΑΙ.
 ΠΟΘΩΝ ΔΕ ΤΟΙΣ ΚΑΤΕΡΧΟΜΕΝΟΙΣ ΚΑΘΩΣ ΕΝ ΟΜΟΛΟΓΩ
 Ο ΔΕΟΣ ΔΙΟΝΥΣΟΣ ΤΩΝ ΤΟΒΕΙΩΝ ΤΑΥΤΩΝ Κ' ΕΝΕΑΝΤΙΟΝ
 ΜΟΝ. ΑΡΑ ΜΑΙΩΣ ΟΡΩ. Ω ΠΟΡΕΤΗΝ ΚΑΘΕΡΑΝ ΚΑΙ
 ΟΥΔΟΝ ΤΗΣ ΟΥΜΟΤΕΡΑΣ ΔΙΦΕΡΟΣ. ΤΟΥΤΟ ΤΟ
 ΜΙΑΣ ΤΩΟΤΙΘΕΙΟΝ. ΩΣ ΧΕ ΤΟΙΣ ΕΜΠΡ
 ΚΕ ΟΥ ΤΗΤΟΥ ΜΟΝΟΚΟΤΗΤΗΡΑ ΔΙΟΝΤΙ ΚΑΘΩΣ
 ΠΟΘΕΙΟΝ ΟΡΩ Κ' ΕΝΕΑΝΤΙΟΝ ΚΑΘΕΡΑΝ ΚΑΙ ΤΟΙ
 ΤΩΟΤΑΥΤΟΝ ΣΠΑΡΤΗ. ΤΟΟΤΑΥΤΟΝ ΔΙΟΝΤΙ
 ΠΟΛΛΑ ΔΙΟΝΤΙΟΝ ΣΠΑΡΤΗ. ΤΟΟΤΑΥΤΟΝ ΔΙΟΝΤΙ
 ΔΙΟΝΤΙΟΝ ΣΠΑΡΤΗ. ΤΟΟΤΑΥΤΟΝ ΔΙΟΝΤΙ
 ΔΙΟΝΤΙΟΝ ΣΠΑΡΤΗ. ΤΟΟΤΑΥΤΟΝ ΔΙΟΝΤΙ

μάλαι τὸν μὲν εἰς τὴν αἰὶν τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ
 τὴν ὁκνηρὴν ἐκαστοῦ τῶν μέλων δ' αὖς τὴν ὁκνηρὴν
 ξε· καὶ οὗ τοῦ κόσμου πᾶν τὸ κ' ὑποσώμην·
 καὶ αὐτὸν τρεῖς αἰσὶν πᾶν τὸν κόσμον ὡς αὐτὸν· ἢ πᾶν
 τὸν κόσμον τὴν ὁκνηρὴν ὡς αὐτὸν· ἢ πᾶν τὸν κόσμον
 τὸν ὁκνηρὴν ὡς αὐτὸν· ἢ πᾶν τὸν κόσμον ὡς αὐτὸν·
 δ' αὖτε τὸν κόσμον ὡς αὐτὸν· ἢ πᾶν τὸν κόσμον ὡς αὐτὸν·
 ἢ πᾶν τὸν κόσμον ὡς αὐτὸν· ἢ πᾶν τὸν κόσμον ὡς αὐτὸν·

- Εἰς τὴν ἑξοδὸν· εἰς τὸ λεγιτικόν·
 Τὴν ὁκνηρὴν κατὰ τὸν ὅσον τὸν προσφέρει αὐτὸν προσφέρει·
 Τὴν ὁκνηρὴν κατὰ τὸν ὅσον τὸν προσφέρει αὐτὸν προσφέρει·
 Διὰ τὴν ὁκνηρὴν κατὰ τὸν ὅσον τὸν προσφέρει αὐτὸν προσφέρει·
 Διὰ τὴν ὁκνηρὴν κατὰ τὸν ὅσον τὸν προσφέρει αὐτὸν προσφέρει·
 Τὴν ὁκνηρὴν κατὰ τὸν ὅσον τὸν προσφέρει αὐτὸν προσφέρει·
 Διὰ τὴν ὁκνηρὴν κατὰ τὸν ὅσον τὸν προσφέρει αὐτὸν προσφέρει·
 Διὰ τὴν ὁκνηρὴν κατὰ τὸν ὅσον τὸν προσφέρει αὐτὸν προσφέρει·
 Διὰ τὴν ὁκνηρὴν κατὰ τὸν ὅσον τὸν προσφέρει αὐτὸν προσφέρει·
 Διὰ τὴν ὁκνηρὴν κατὰ τὸν ὅσον τὸν προσφέρει αὐτὸν προσφέρει·

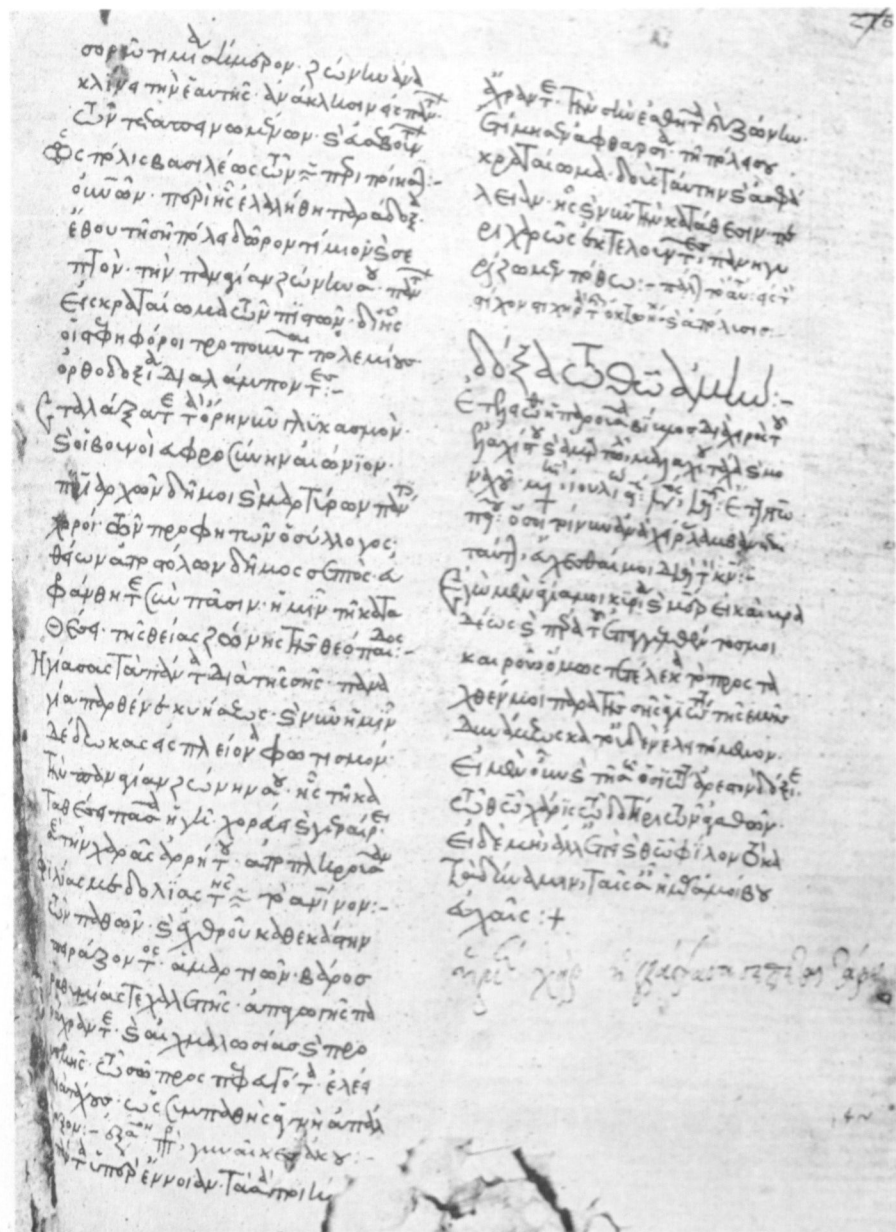
Ἀρ. 15 (Μπεν. 43), φ. 147v-148r.

12ος-13ος αἰ.

Ἀρ. 19 (Μπεν. 45), φ. 136v-137r.

13ος αἰ.

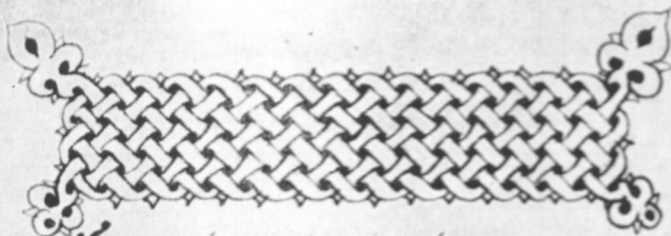
ὁ δ' ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ὀδυσσεύα, εἰκνύσας εἰς ὄνυχ' ἡλκήεν· τοῦ αἵματος
 λούει τὸν παρὰ ἰωνήϊ καὶ μετὰ τοῦτο ἔλκε' ἰὼν ἐπὶ τῷ ὀδυσσεύϊ·
 ἰὼν δ' αὖτ' ἀνδροῦν ἵκεν· καὶ δώσας ὄνυ' ἵππον αὐτοῦ Σικρατὸν μεφονύον
 ἀνδροῦν ἵκον· ὅτε παλθὼν εἰς τ' ἡλκήεν· καὶ Φίξας ἀλκίστην ἐλπίτι
 ἔπει· ὁ δὲ μοῖρας, ἔφην· χαίροις μεφονύκασσι, ἄνδρες καὶ σὺν· ὁ δὲ μα-
 ρονήλ' ἔφην· καὶ μετ' ἐμὸν τίς· ὁ δὲ φησὶν· ὁ κράτος τοῖσι ἵπποισι· ὅστις
 θεῶν ὀμαρὸν ἡλὴν τοῖσι ἀνδροῦν ἵκον· καὶ Φίξας, ἀπὸ λαῖε σὺ τὴν ἀλκήν
 θῆναι αὐτῷ τῷ· ὅστις παλθὼν ἀνδροῦν ἵκον· ὁ μεφονύκας παρὰ καθύστασιν
 τ' ὡς μελὴν ἀλκίστην αὐτῷ τῷ· ὁ μοῖρας τοῦτος ἔφασκε· χαίροις
 ἀνδροῦν ἵκει βασιλῆος ἄνδρες καὶ σὺν· ὁ δ' ἀναχρῖν (αὐτίς, ἀπὸ λαῖον παρὰ
 τ' βασιλῆος ἰδομένη· καὶ παρὰ κερτερίῃσι βασιλῆος εἰς τὸ μερὸς)
 κείας, ἔπει· ὁ δὲ εἰσάσκει θέν τε λαῖα· ὁ δὲ μεφονύκας παρὰ
 μεφονύκας τὸν φρατὴν αὐτοῦ· καὶ ὑπὸ φρένας ἐλθὼν ἐν ὧσι τῶν, σὺν
 μεφονύκας τῶν καὶ μετ' αὐτὸς ὅστις τὸν αἵματι βασιλῆος τὸν αὐτὸν
 χωρῖν αὐτοῦ θρόνον, ὅτι μεφονύκας τὸν μεσσίλ'· ὁ δὲ φῖξας αἵματι
 ὅς τὸν θρόνον, καὶ ἀπὸ λαῖον ἐν ὧσι τὸν μεσσίλ'· καὶ τῶν ἐκ
 σὺν μεφονύκας τῶν ὅστις τὸν θρόνον· καὶ ἀπὸ κέρως τὴν κληντὴν κέρως
 καὶ τῷ βασιλῆος ἔπει· ὁ δὲ μεφονύκας κατὰ λαμβάνει τὸν

* + θεος συνθεῖ ἁγῶ τοῦ χρονίου - *

† ἔτελειώθη ἡ πόρῃ βιβλίον μετ' αὐτῶν. ἐπὶ ἐ-
τοῖς σ, ς, λ, λ', ιε: ἀμελῶς ἀμελῶς ἀμελῶς.

$$\begin{array}{r}
 + \quad 2.95 + \\
 693. \\
 \hline
 1.15
 \end{array}$$

Handwritten signature and scribbles.

✱ καὶ μᾶλλον καίσαρ, ἰσχυρὸς πολὺ ~

 ΘΕΟΙ ΜΕΤΑ ΤΟΙΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙΣ
 ΟΥΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΕΙΣΧΕΙΝΤΕ

αὐτοὶ δ' ἐφ' αὐτοῖς, καὶ τὰ πρὸς αὐτῶν ἐκτελέσουσιν· πρὸς αὐτῶν
καὶ ἡμεῖς καὶ οὐτως συνεβόησαν· οὐ γὰρ ἐστὶν τὸ πρὸς ἡμῶς,
οὐταὺν χρὴ, παρὰ τοῖς ἑτέροις γένεσθαι ἀνάγκη.

• ὁ διβλίου ρυθό διαλαμβάνει τὰ
στομάτος αὐτοῦ, καὶ τῆς ὀργασίας τοῦ
αὐτοῦ φανεροῦ καὶ φανερῶς μαρτυροῦν:

[illegible][illegible]

ἡ πάλιν, ἀλλ' ἡ οὐκ ἔχει ἡ δὲ πάλιν
 τοῦ πρὸς τὸν βιβλίον ἀποθεῖται ἔχει
 τὸ πάλιν ἀλλ' ἡ οὐκ ἔχει τὸ πάλιν

τοσον ἀρξεται. φασὶ δὲ τὴν ἀποστολήν
τὰ μερῆ. καὶ ὅτι ἐκάστα καὶ τὰς
ἐλπίδας ἔχει. -

[illegible]

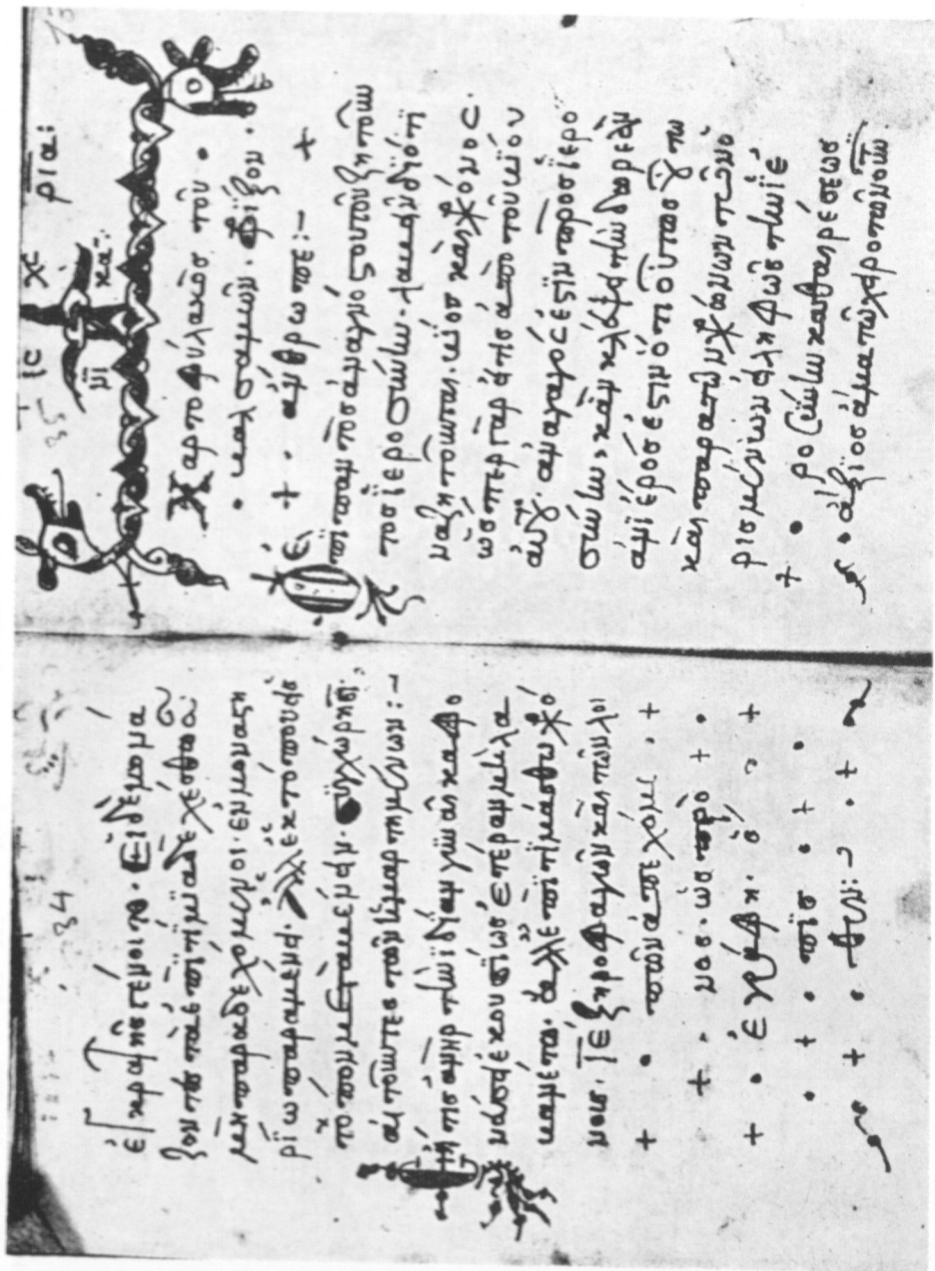
၁၀. အမှတ်အသားများ။ အင်္ဂလိပ်ဘာသာဖြင့် အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။
 ၁၁. အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။
 ၁၂. အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။
 ၁၃. အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။
 ၁၄. အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။
 ၁၅. အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။
 ၁၆. အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။
 ၁၇. အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။
 ၁၈. အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။
 ၁၉. အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။
 ၂၀. အမှတ်အသားများကို အောက်ပါအတိုင်း အသုံးပြုရမည်။

... 190), φ. 28v. Κωδικογράφος Γεώργιος² Ἀλεξάνδρο

ἀποστολὴν ἐκτελεῖ τῆς μεγάλης ἐστῆς
 καὶ τῆς ἀρχιερέως ἀποτοῦτε λόγον καὶ τὸν
 βασιλεῖα οὐ μὲν καὶ τῆς ἀπὸ τῆς πᾶσι
 ἐκγόμ τι μὲν ἐστὶν ἀποστολὴς ὁ λόγος. ἀπὸ σωματικῆς
 μοῦν καὶ συζητήσεως. ἐστὶν ἀποστολὴς μοῦν καὶ
 συμμαχία. ὁμοῦν καὶ ἀρνούμεθα καὶ κέϊρος ἀρ
 νήσεται ἡμᾶς. ἐστὶν ἀρνήσεται ἡμᾶς. ἐκείνος π
 τοῦ μὲν καὶ ἀρνήσεται ἡμᾶς αὐτοῦ οὐδὲν αὐτῶν
 ταῦτα ἀπομνησκέ. λαμβάνει τὸν μὲν καὶ ἐν ὧν
 τοῦ κύριου λόγου μακρῶν εἰς οὐδὲν ἐν χερσὶ μαρτυ
 κατὰ τὸν φησὶ τῶν ἀκουόντων ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου
 τοῦ δὲ οὐκ ἐμὸν παρὰ τὴν ἐν ὧν ἐργάτῳ ὁ ἀν
 τὴν ἀντομὸν ὁρθοτομῶν ταῦν λόγον τῆς
 ἀλθεῖας καὶ δὲ θεῶν καὶ κενοφωνίας. πρὶν
 τῆς οὐκ ἐμὸν παρὰ τὴν προκοπὴν τῆς ἀλθεῖας
 ἀσθενείας καὶ ὁ λόγος αὐτῶν οὐκ ἐφρατῆς μοῦν
 ἐστὶν ὁ ἐστὶν ὁ μὲν καὶ φιλητός. ἐστὶν ὁ
 πρὶ τῶν ἀλθεῖας καὶ ἀποχρησῶν. λέγοντες τῶν ἀ
 τῆς ἡμᾶς ἐστὶν ὁ μὲν καὶ ἀπατρεῖται τῶν τι
 καὶ πᾶσι. ὁ μὲν τοις τερεοῖς θεμέλιος τοῦ θ
 ἐστὶν ὁ μὲν καὶ τῶν σφαιδῶν τῶν ἐν ὧν καὶ τοῖς
 μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ ἀποστῆναι ἀπὸ ἀκιδῶν
 πᾶσι οὐκ ἐμὸν μαρτυρῶν ὁ ὅνομα κν. - ἀλλῃ. ὅτι
 τοῦ α. εἰς τὸν α. ἐλθὲν τῶν ἀποστόλων θίγει

πρὸς τὸν υἱὸν καὶ κύριον· ἡγόμισεν
 ὁ δὲ ὁδὸς αὐτῆς· ἐκλάμψας ἀπορρήτως·
 υἱὸς πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἄχραντον καὶ
 εἰς σου· τῆς θεοῦ δὲ δεξιᾶς· δὲ καὶ ἡ
 ἄβυσσος τοῦ θύμῳ καὶ ἁγίων· σήμε
 ροι γὰρ· τὴν ὁφειλὴν ψυχῶν αὐτῆς· ἀεὶ τὰς
 ἀχραντοῖς παλάμας· τοῦ δὲ αὐτῆς (αἰκασ
 θέντος δὲ νου ἀπορᾶς πᾶσι βυσσίν· ὡς γὰρ
 πρὸς βλάστησιν ἀλάκωτος· ἀνορθῶναι·
 τῇ οἰκουμενῇ· ἡρώην καὶ ὁμῶς ἔλεος·

 αὐτῷ αὐτῷ· καὶ τοῦ αἵματος προφητείας
 εἰς τὸ καὶ ἐκ τῆς τῆς οἰκῆς· ἡ καὶ ἡ ἀποδείξις
 ὡς πρὸς αἰδῶν· ἡ τὴν ῥῆσιν πτοκῆς· με
 τίς καὶ παρῆχουσα· ἡ καὶ τῶν οἰκῶν δὲ ἔλεος· ἡ
 πανάμωμος· ἡ καὶ ὁμῶς· καὶ ἡ ἐπίση
 πῶς· νῦν σαρκοῦ· ἀπαρῶνται· ἡ γὰρ
 λων σὺ καὶ με· νῦν καὶ βασιλῆα σὺ καὶ
 ἐνταῦθα· πρὸς τὸν οὐρανόν· ὡς πρὸς τὸν
 τῶν οὐρανῶν· ὁμῶς δὲ ταύτης·
 υἱὸς τε καὶ τῶν πάντων βασιλεὺς· σὺ καὶ

34

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

Α

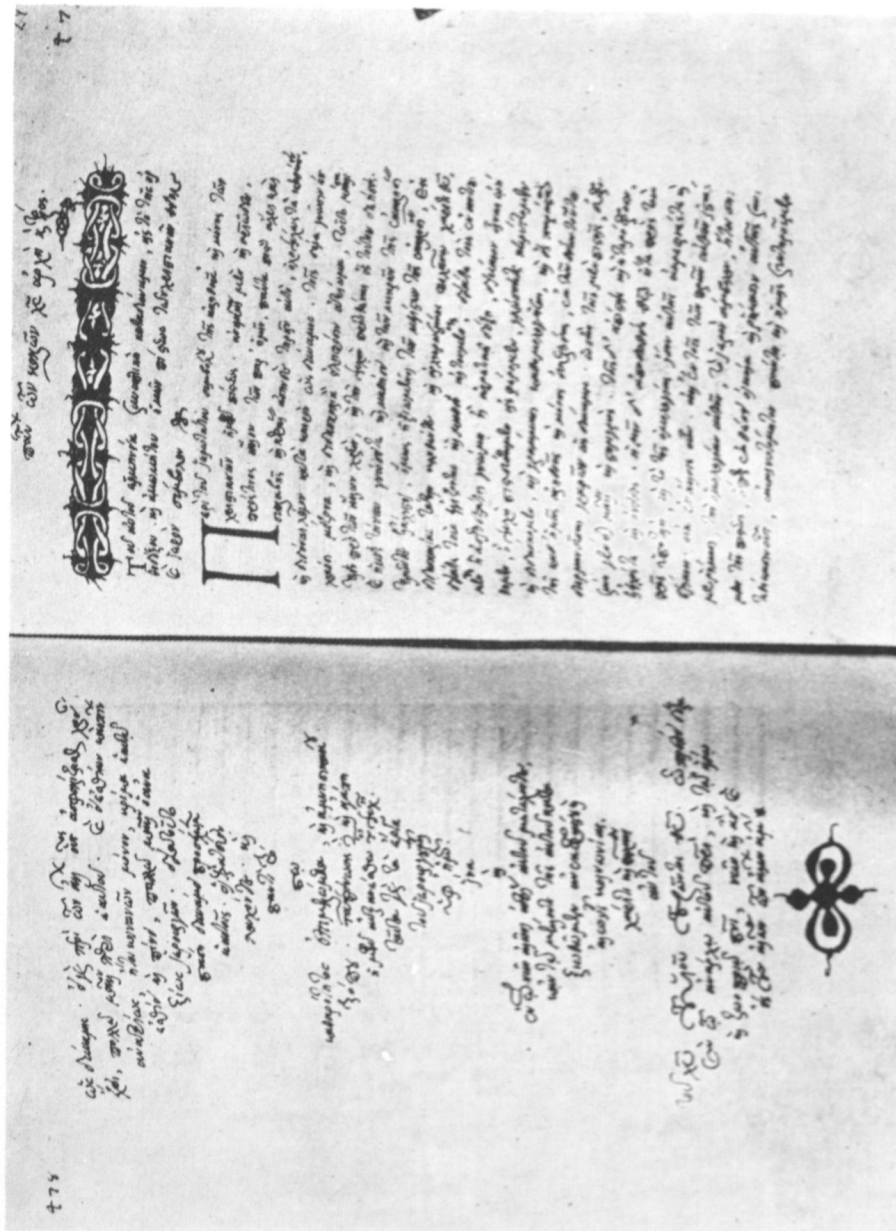
Α

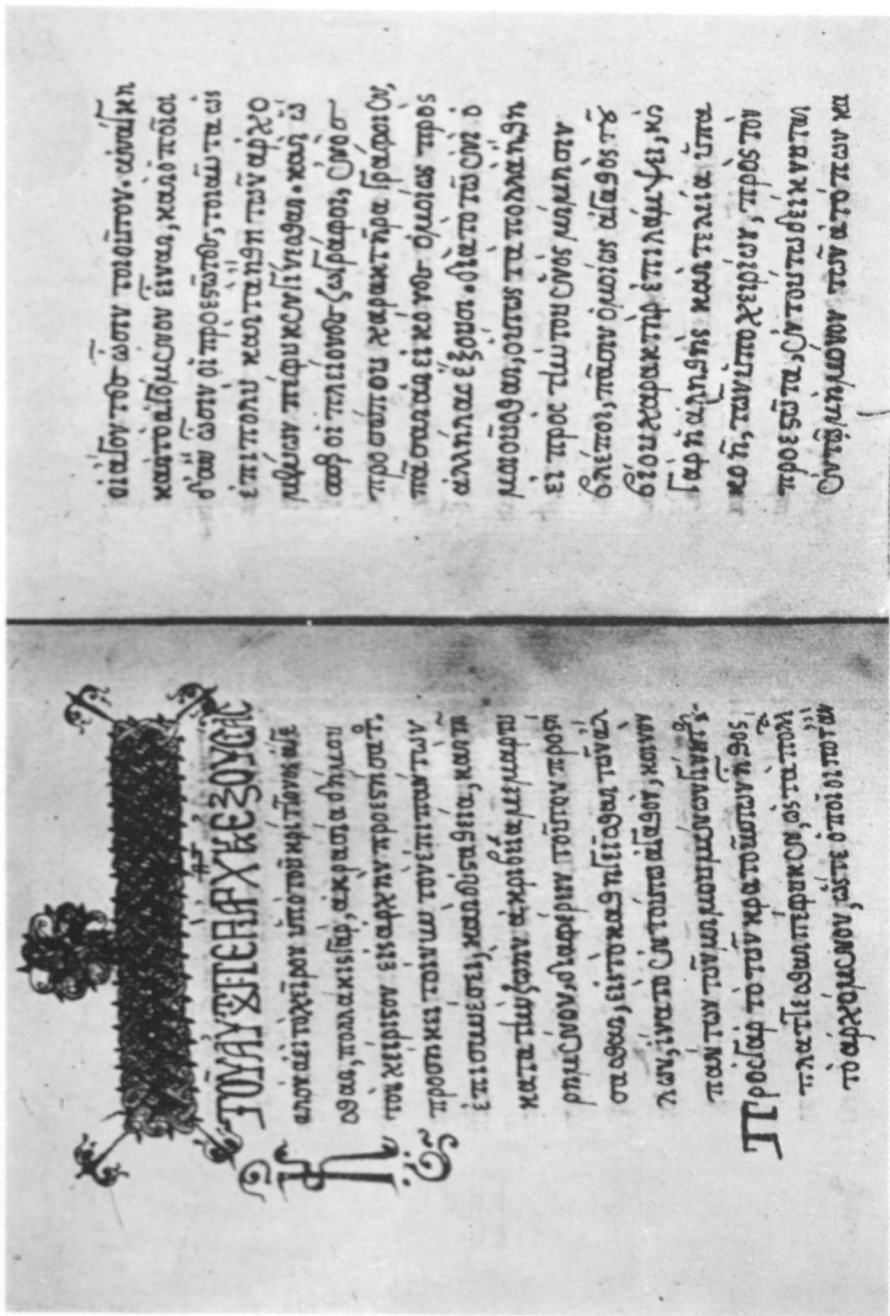

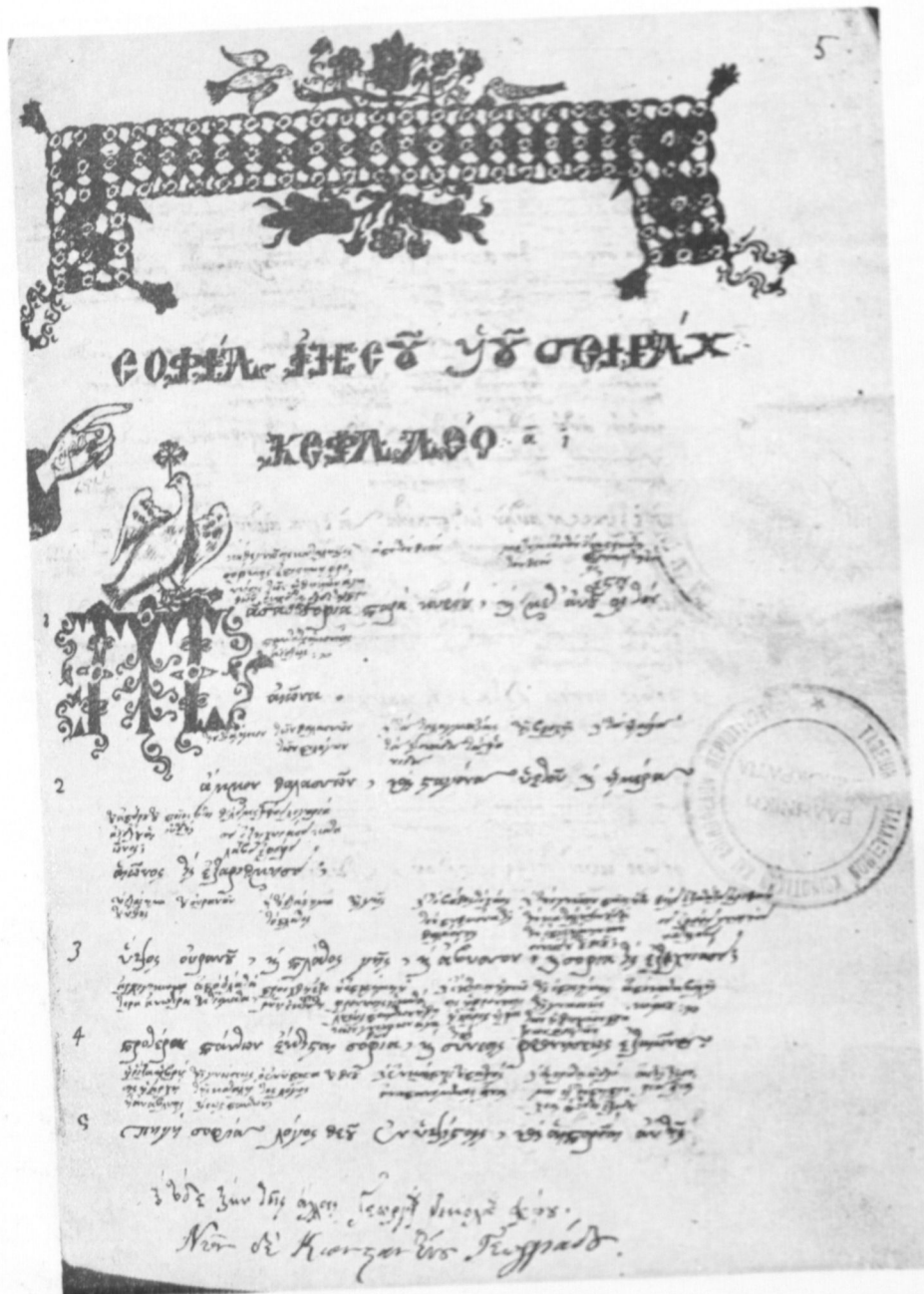
469

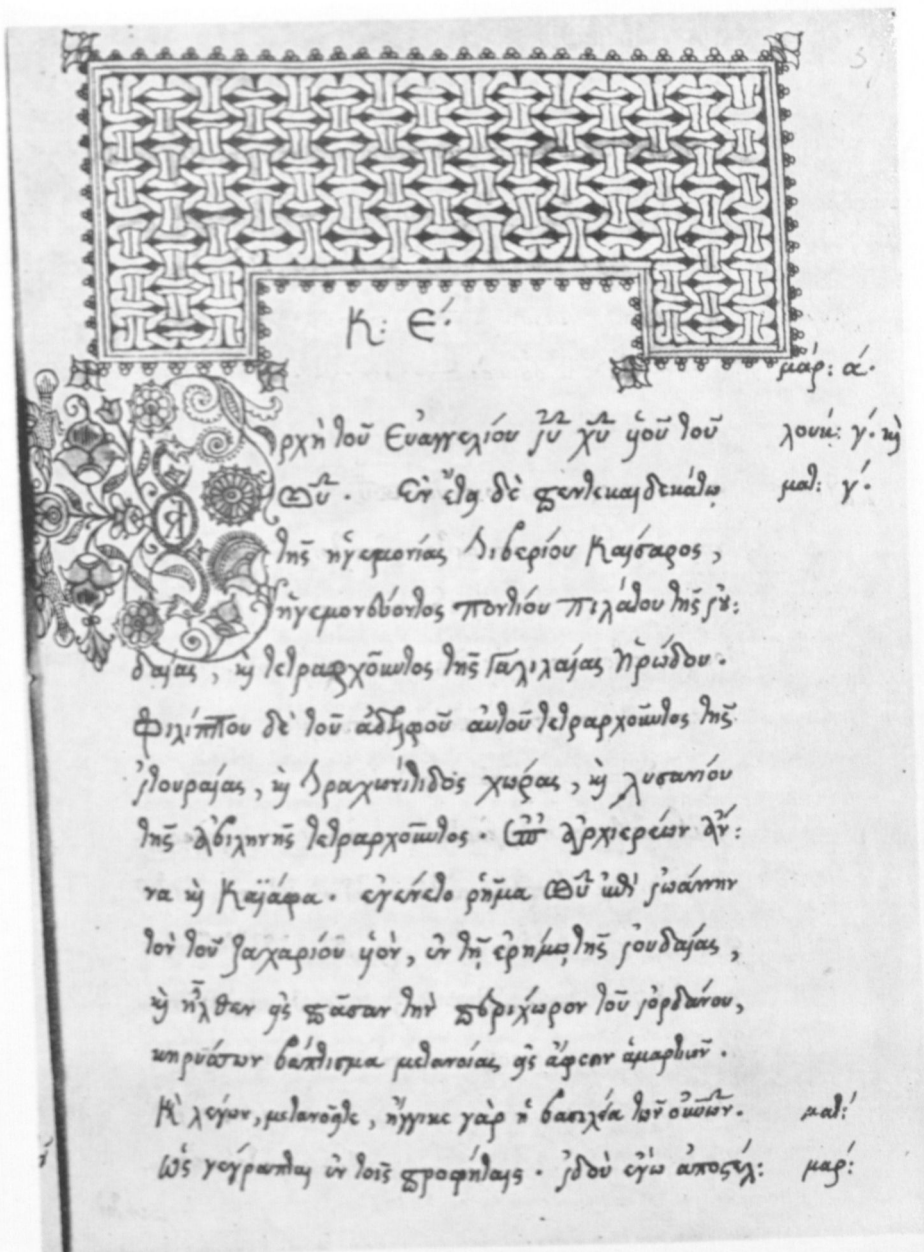
100

8
K3 311
2

Ἄρ. 69 (Μπεν. 13), φ. 368r. Κωδικογράφος Ἀπόστολος Κώνστας. 18ος-19ος αἰ.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΑΥΤΟ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ Ε. ΠΑΠΑΔΑΚΗ ΤΟ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1977 ΣΕ 1500 ΑΝΤΙΤΥ-
ΠΑ. ΟΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ
ΕΓΙΝΑΝ ΑΠΟ ΤΟ STUDIO DIAMANT
ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΕ
Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΑΪΚΟΣ.